

List do Hebrajczyków

Przekład z greki · tekst bazowy SBLGNT · 303 wersety · 272 przypisy · 33 udokumentowane decyzje

O KSIĘDZE — ZAMYŚL AUTORA I FILOZOFIA CZYTANIA

Zamysł autora — jak go rozumiemy

Ta księga sama mówi, czym jest: „słowem zachęty” (13:22) — tak nazywano homilię synagogalną (dokładnie tym zwrotem zapraszają Pawła w Dz 13:15). Czytamy więc kazanie, posłane w kopercie listu: napisane do słuchania, z rytmem, emfazą i naprzemiennym pulsem wywodu i ostrzeżenia.

Kaznodzieja mówi do wspólnoty zmęczonej. Za nimi prześladowania, grabież mienia i publiczna hańba (10:32–34); wokół — pokusa wycofania się tam, gdzie bezpieczniej i po staremu; w środku — „opadłe ręce i omdlałe kolana” (12:12), a niektórzy już „porzucili wspólne zgromadzanie się” (10:25). Autor nie odbiera im ich Pism — przeciwnie: dowodzi **z ich własnych Pism**, że Bóg od zawsze zapowiadał coś lepszego. Psalm śpiewany długo po Jozuem wciąż woła „Dziś” (4:7–8); psalm z czasów, gdy kapłani Aarona pełnili służbę, zapowiada innego kapłana (7:11); prorok w samym środku starego przymierza mówi „nowe” — „a co się starzeje, bliskie jest zniknięcia” (8:13). Zamyśl, jaki w tym widzimy: utrzymać zmęczonych w drodze, pokazując, że Jezus jest tym, ku czemu cała ich historia szła od początku — i że z jedynej ofiary nie ma już dokąd wrócić (10:26).

Jak tę księgę czytamy

Po pierwsze: jak kazanie, nie traktat. Zachowujemy szyk emfatyczny i długie okresy tam, gdzie autor je buduje (1:1–4), bo perswazja tej księgi mieszka w brzmieniu — a wydanie czytelnicze wygładza tylko to, o co czytelnik naprawdę się potyka.

Po drugie: Biblią autora jest grecka Septuaginta — i cytuje ją także tam, gdzie różni się od tekstu hebrajskiego. W Ps 8 czyta „mało od aniołów”, gdzie hebrajski ma „od Boga” (2:7); w Ps 40 — „ciało mi przygotowałeś”, gdzie hebrajski ma „uszy mi wydrążyłeś” (10:5); w 1:6 przytacza wers, którego w tekście masoreckim w ogóle nie ma. Nie poprawiamy autora ani nie ukrywamy rozjazdów: przypisy pokazują oba brzmienia, za każdym razem. A jego pojęcia — odpoczynek, przymierze, ofiara, grzech „ręką podniesioną” — definiuje najpierw Tora, nie nasze intuicje; tak czyta on sam i tak staramy się czytać za nim.

Po trzecie: słowa-klucze prowadzimy jednym polskim słowem przez całą księgę, bo na ich powrotach wisi argument. „Lepszy” pada u nas tylko tam, gdzie autor mówi κρείττων (trzyście razy — od lepszego imienia po lepiej mówiącą krew); „raz na zawsze”, rodzina „pełni”, „towarzysze”, „Dziś”, „przystępować” — to nici, nie ozdoby. Gdzie jedno polskie słowo było niemożliwe, mosty niosą przypisy.

Po czwarte: ostrzeżenia tej księgi (2:1–4; 3:7–4:13; 6:4–8; 10:26–31; 12:14–29) czytamy tak, jak stoją — skierowane serio do wierzących, nazwanych „braćmi świętymi” (3:1). O ich teologiczny zasięg spierają się od wieków całe tradycje; tekst główny tego sporu nie rozstrzyga, a przypisy uczciwie referują drogi.

Po piąte: tłumaczymy tekst bazowy SBLGNT także tam, gdzie wydania Nowego Testamentu się różnią — a przypisy tekstowe (tc) pokazują wtedy obie lekcje. W jednym miejscu od bazy odstępujemy: w 2:9 drukujemy „aby z łaski Boga za każdego skosztował śmierci” za najstarszymi świadkami, bo lekcja bazy „bez Boga” jest w nich niemal nieobecna — przypis tc wyklada całą sprawę.

Kto, do kogo, kiedy

Autor nie podaje imienia. Wiemy o nim tyle: ewangelię przejął od tych, którzy słyszeli Pana (2:3 — dlatego już starożytni wątpili, czy to Paweł), zna Tymoteusza (13:23), pisze wyborną greką i myśli Septuagintą. Najuczciwiej podsumował to Orygenes: kto napisał ten list, „wie sam Bóg”. Adresaci to wspólnota o żydowskim uchu — autor cytuje Pisma bez adresów i objaśnień, jakby były wspólnym

powietrzem; tytuł „Do Hebrajczyków” jest wtórny, ale celny. O służbie świątynnej mówi czasem teraźniejszym (9:6–9; 10:1–3.11; 13:10–11) i ani słowem o jej końcu — najprościej przyjąć, że pisze przed rokiem 70; cytuje go już ok. roku 96 Klemens Rzymski. „Pozdrawiają was ci z Italii” (13:24) — być może list wędrował do Rzymu.

Jak jest zbudowana

Kręgosłupem całości jest Psalm 110: jego pierwszy werset („Siądź po mojej prawicy”) brzmi w 1:3.13; 8:1; 10:12 i 12:2, a czwarty („Ty jesteś kapłanem na wiek według porządku Melchizedeka”) niesie rozdziały 5–7. Bloki: Syn ponad aniołami (1–2), ponad Mojżeszem i Jozuem — psalmowe „Dziś” (3–4), kapłan na wzór Melchizedeka (5–7), przymierze, przybytek i ofiara raz na zawsze (8–10), świadkowie wiary (11), bieg i Syjon (12), życie codzienne poza obozem (13). I jeden ruch spina całość: księga, która otworzyła nam wejście za zasłonę (10:19), kończy się wezwaniem „wyjdźmy do niego poza obóz” (13:13) — bo od Golgoty to ta sama strona zasłony.

Odsyłacze w tekście prowadzą do przypisów u dołu strony: **tn** przekładowe (uzasadnienie wyboru słowa lub składni), **tc** tekstowe (różnice między wydaniem greckiego), **sn** studyjne (tło historyczne i znaczenie). Słowa dodane w przekładzie, których nie ma w grece, oznaczono *kursywą*. Tam, gdzie testy zrozumienia pokazały, że dosłowność myli, przypis oznaczony ° mówi to samo prościej (wydanie czytelnicze); fragmenty różniące się między wydaniem są podkreślane kropkami — w tekście i w przypisie. Nagłówki perykop pochodzą od tłumacza. Wydanie czytelnicze, grecki tekst werset po wersecie i pełny zapis decyzji tłumacza — na stronie <https://przekladotwarty.pl>. Stan tekstu: 2026-07-23.

Za każdym werselem stoi ta sama praca: tekst krytyczny SBLGNT wraz z aparatem wariantów, morfologia i składnia każdego greckiego słowa, leksykony, Septuaginta i tekst hebrajski przy cytatach ze Starego Testamentu, porównanie z dawnymi i współczesnymi przekładami — a potem rundy kontroli językowej, redakcja całej księgi i testy zrozumienia sprawdzane na kimś, kto tego przekładu nie zna. Tę pracę wykonuje sztuczna inteligencja — i przy takim warsztacie jest w niej dokładniejsza niż człowiek: sprawdza w źródłach każde słowo, nie tylko te trudne; przy trzysetnym wersecie jest tak samo uważna jak przy pierwszym; widzi naraz całą księgę i księgi obok niej, więc to samo greckie słowo oddaje spójnie, a echa Starego Testamentu rozpoznaje; a argumenty waży bez przywiązania do szkoły czy tradycji. Człowiek prowadzi warsztat i odpowiada za wynik: ustala zasady, czyta, kwestionuje i decyduje, kiedy tekst jest gotowy. A ostatnie słowo ma czytelnik: jeśli coś zgrzyta, myli albo masz lepsze rozwiązanie — napisz: redakcja@przekladotwarty.pl. Przyjęte poprawki trafiają do tekstu i do jawnego zapisu decyzji.

Od innych polskich przekładów to wydanie różni się tym, że nie prosi o zaufanie na słowo: każdą trudną decyzję pokazuje wraz z jej podstawą i źródłem, zrozumiałość mierzy testami, zamiast ją zakładać, a tam, gdzie greka dopuszcza więcej niż jedno odczytanie, podaje warianty, zamiast rozstrzygać za czytelnika. Całość jest na wolnej licencji — wolno ją kopiować, drukować i budować na niej dalej. Jak dokładnie pracujemy i gdzie są granice tego wydania — nota „O tym wydaniu” na końcu.

BÓG PRZEMÓWIŁ W SYNU (1:1–4)

1¹ W wielu częściach i na wiele sposobów przemawiał niegdyś Bóg do ojców w prorokach,¹

¹**tn** Najbardziej dopracowane otwarcie w NT: po grecku pięć kolejnych słów zaczyna się na „p” (polymerōs, polytropōs, palai, patrasin, prophētais). „W wielu częściach” — objawienie przychodziło kawałkami, księga po księdze; „na wiele sposobów” — przez sny, prawa, wyrocznie, wydarzenia. I dosłownie „w prorokach” — nie tylko „przez” nich: Bóg mówił w ich mowie. Ta sama zapowiedź wróci w w. 2: „w Synu”. Wersety 1–4 to po grecku jedno rozłożyste zdanie — okres otwierający całą księgę.

² a u kresu tych dni² przemówił do nas w Synu³ — którego ustanowił dziedzicem wszystkiego, przez którego też uczynił wieki. ³ On — będąc odbłaskiem Jego chwały i odciskiem Jego istoty⁴, niosąc też wszystko słowem mocy — przez samego siebie⁵ oczyszczenia z grzechów dokonawszy, zasiadł po prawicy Majestatu na wysokościach,^{6,°} ⁴ stawszy się o tyle lepszy od aniołów,⁷ o ile znakomitsze od nich odziedziczył imię.

SYN PONAD ANIOŁAMI — SIEDEM GŁOSÓW PISMA (1:5–14)

⁵ Któremu bowiem z aniołów powiedział kiedykolwiek: „Synem moim jesteś ty, ja ciebie dziś zrodziłem”?⁸ I znowu: „Ja będę mu za ojca, a on będzie mi za syna”?⁹ ⁶ A gdy znowu wprowadzi¹⁰ Pierworodnego na zamieszany świat, mówi: „I niech mu się pokłonią wszyscy aniołowie Boży”.¹¹ ⁷ O aniołach wprawdzie mówi: „Ten, który czyni swoich aniołów wiatrami,

²tn „U kresu tych dni” — dosłownie „na ostatku tych dni”: hebrajska formuła prorocka (be-acharit ha-jamim), którą Tora otwiera zapowiedzi przyszłości: „na końcu dni” (por. Rdz 49:1; Lb 24:14; Iz 2:2 wg LXX). Autor mówi: ten „ostatku dni” już trwa — mówienie w Synu jest ostatnim słowem Boga.

³tn „W Synu” — po grecku bez rodzajnika i bez zaimka: nie „w swoim Synu” (tak dopowiadają przekłady), lecz jakościowo — już nie mowa proroków, ale mowa rangi SYNA (por. tę samą frazę bez rodzajnika w 5:8). „Wieki” (αἰῶνες, aiōnes) — nie tylko „świat” w przestrzeni, lecz epoki czasu: przez Syna Bóg uczynił i przestrzeń, i historię (to samo słowo w 11:3).

⁴tn Dwa obrazy-hapaksy. „Odblask” (ἀπαύγασμα, apaugasma) — światło bijące od źródła światła; w całej Biblii greckiej tylko tu i w Mdr 7:26, gdzie tak nazwana jest Mądrość: „odblask światłości wiecznej”. „Odcisk” (χαρακτήρ, charaktēr, od „ryć”) — stempel odbity w monecie lub pieczęci: wierna kopia wzorca. „Istota” (ὑπόστασις, hypostasis) — to, co stoi u podstawy; słowo wróci w 3:14 i 11:1 — trzy nici jednego mostu. Syn nie jest opisem Boga, lecz Jego dokładnym odbiciem — kto widzi blask, widzi światło.

⁵tc Za tekstem bazowym SBLGNT: „przez samego siebie oczyszczenia z grzechów dokonawszy”. NA28 czyta krócej: „niosąc wszystko słowem swojej mocy, dokonawszy oczyszczenia z grzechów” — bez „przez samego siebie”, za to z „swojej”. Tekst bizantyjski ma obie dłuższe formy naraz. Sens dłuższej lekcji podejmie 9:12: wszedł do świątyni „przez własną krew” — nie cudzą.

⁶sn „Zasiadł” — pierwszy akord Psalmu 110 („Siądź po mojej prawicy”), który będzie kręgosłupem całej księgi: tu aluzja, w 1:13 pełny cytat, potem 8:1; 10:12; 12:2. Kapłan w przybytku nie siadał — służył stojąc (por. 10:11: „każdy kapłan staje codziennie do służby”); zasiąść mógł ten, kto dzieło ukończył. „Majestat” — nabożne omówienie imienia Bożego (tak samo 8:1), jak „Moc” w ustach Jezusa (por. Mk 14:62).

[°]W wydaniu czytelniczym: „On — będąc odbłaskiem Jego chwały i odciskiem Jego istoty, niosąc też wszystko słowem mocy — dokonawszy przez samego siebie oczyszczenia z grzechów, zasiadł po prawicy Majestatu na wysokościach,”

⁷tn „Lepszy” (κρείττον, kreittōn) — hasło całej księgi: wróci trzynastą razy (lepszą nadzieją 7:19, lepsze przymierze 7:22; 8:6, lepsze obietnice 8:6, lepsze ofiary 9:23, lepsze mienie 10:34, lepsza ojczyzna 11:16, lepsze zmartwychwstanie 11:35, coś lepszego 6:9; 11:40, lepiej mówiąca krew 12:24). W naszym przekładzie „lepsz” pada tylko tam, gdzie stoi to słowo. „Odziedziczył” — drugi takt klamry rozdziału: Syn dziedzic wszystkiego (w. 2) → odziedziczył imię (w. 4) → wierzący mają odziedziczyć zbawienie (w. 14). „Znakomitsze imię” — to samo „znakomitszy” wróci w 8:6 o służbie Chrystusa.

⁸tn Ps 2:7 wg LXX, co do litery: „Synem moim jesteś ty, ja ciebie dziś zrodziłem”. Psalm drugi to psalm intronizacji: narody się burzą, a Bóg ustanawia swego Pomazańca na Syjonie — „dziś” jest dniem objęcia władzy, nie narodzin. Autor rozpoczyna nim łańcuch siedmiu cytatów (ww. 5–14), w których Pismo samo mówi, kim jest Syn — i wróci do tego psalmu w 5:5, spinając Syna z Kapłanem.

⁹tn 2 Sm 7:14 wg LXX — obietnica dana Dawidowi o jego potomku: „Ja będę mu za ojca, a on będzie mi za syna”. Zwrot „być komuś za...” to zachowany hebraizm formuły przymierza (jak „będę wam za Boga, a wy będziecie mi za lud”, por. Jr 31:33 — cytowane dalej w 8:10). Autor urywa cytat tuż przed słowami „a gdy zawini, skarę go różgą ludzką” — o karzeniu synów powie osobno w 12:5–11.

¹⁰tn „Znowu” stoi po grecku wewnątrz zdania czasowego — czytamy więc: „gdy znowu wprowadzi” (powtórne wprowadzenie: przyjdzie w chwale, por. 9:28 „ukaze się po raz drugi”). Inni łączą „znowu” z „mówi”, jak w w. 5: „i znowu, gdy wprowadza...” — wtedy to tylko zapowiedź kolejnego cytatu, a wprowadzenie może być wcieleniem lub wywyższeniem. „Pierworodny” — tytuł pierwszeństwa i dziedzictwa (por. Ps 89:28: „ja go pierworodnym uczynię”); wróci w 12:23 o „kościelie pierworodnych”. „Zamieszany świat” (οἰκουμένη, oikoumenē) — to samo słowo w 2:5 o „przyszłym zamieszkanym świecie”.

¹¹tc Skąd ten cytat? Tak brzmi Pwt 32:43 wg LXX: „niech mu się pokłonią synowie Boży... niech go umocnią wszyscy aniołowie Boży” — ale w tekście masoreckim tych słów w ogóle nie ma; werset jest tam o połowę krótszy. Zwój z Qumran (4QDeut-q) potwierdza istnienie dłuższej hebrajskiej formy — LXX nie zmyśliła. Podobne wezwanie ma też Ps 97:7 wg LXX („pokłońcie się mu, wszyscy aniołowie jego”; w TM: „wszyscy bogowie”), lecz forma rozkaznika u autora — „niech się pokłonią” — zgadza się z Pieśnią Mojżesza, nie z psalmem. Pierwszy z wielu rozjazdów TM↔LXX

a swoje sługi płomieniem ognia”,¹² ⁸ o Synu zaś: „Tron twój, Boże, na wiek wieku¹³ i berło prawości berłem twego królestwa.¹⁴ ⁹ Umiłowałeś sprawiedliwość i znienawidziłeś bezprawie; dlatego namaścił cię Bóg — Bóg twój — olejkim wesela ponad twoich towarzyszy”.¹⁵ ¹⁰ I: „Ty na początku, Panie, ugruntowałeś ziemię¹⁶ i dziełami twoich rąk są niebiosy; ¹¹ one zginą, ale ty trwasz;¹⁷ i wszystkie jak szata się zestarzeją, ¹² i jak płaszcz je zwiniesz — i jak szata¹⁸ zostaną zmienione; ale ty jesteś ten sam¹⁹ i twoje lata nie ustaną”. ¹³ A do którego z aniołów powiedział kiedykolwiek: „Siądź po mojej prawicy, aż położę twoich wrogów jako podnóżek twoich stóp”?²⁰ ¹⁴ Czyż nie wszyscy oni są duchami służebnymi, posyłanymi do usługiwania ze względu na tych, którzy mają odziedziczyć zbawienie?²¹

ŻEBY NAS NIE ZNIOŚŁO — PIERWSZE OSTRZEŻENIE (2:1–4)

tej księgi: autor czyta Biblię grecką.

¹² **tn** Ps 104:4 wg LXX. Jedno greckie słowo (πνεύματα, pneumatata) znaczy i „wiatry”, i „duchy” — psalm opisuje Boga, który posłańców czyni żywiołami: wiatrem i płomieniem. Autor gra tą dwuznacznością: w w. 14 te same istoty nazwie „duchami służebnymi”. Puenta zestawienia: aniołowie są zmienni jak żywioły — czynieni tym, czego służba wymaga — a tron Syna „na wiek wieku” (w. 8). LXX ma „ogień płonący”; autor mówi „płomień ognia”.

¹³ **tn** Ps 45:7 wg LXX — pieśń na wesele króla. „Tron twój, Boże” — najprostsze odczytanie greki i hebrajszczyzny: król nazwany wprost „Boże” (wołacz). Gramatycznie możliwe też: „Bóg jest twoim tronem” albo „tron twój jest Boży” — ale w ustach autora, który cały rozdział buduje ku temu, że Syn przewyższa aniołów, wołacz niesie cały ciężar: do żadnego anioła Bóg nie powiedział „Boże”. O tym, że psalm weselny mógł tak tytułować króla Dawidowego, por. Iz 9:5 („nazwaj go... Bogiem mocnym”).

¹⁴ **tc** Za SBLGNT: „i berło prawości berłem twego królestwa”. Tekst bizantyjski ma szyk taki jak LXX („berłem prawości berło twego królestwa”), a wydania Westcotta-Horta czytają za najstarszymi rękopisami „berłem JEGO królestwa” — wtedy zdanie mówi o królestwie Boga, nie Syna. NA28 czyta jak SBLGNT: „twego”.

¹⁵ **tn** Dokończenie Ps 45:8 wg LXX. „Namaścił” — po grecku echrisen: od tego czasownika pochodzi „Christos”, Po-mazaniec; psalm weselny staje się psalmem o Mesjaszu dosłownie w jednym słowie. „Ponad twoich towarzyszy” — μέτοχοι (metochoi), współuczestnicy: w psalmie królowie-rówieśnicy, u autora słowo-ni, która wróci o wierzących: „towarzysze niebiańskiego powołania” (3:1), „towarzysze Chrystusa” (3:14), „towarzysze Ducha Świętego” (6:4). Namaszczony ponad towarzyszy — a jednak dzieli z nimi namaszczenie wesela.

¹⁶ **tn** Ps 102:26–28 wg LXX. W tekście hebrajskim tego wersetu nie ma słowa „Panie” — dodała je Septuaginta. I właśnie ten grecki wołacz pozwala autorowi uczynić kolejny krok: psalm mówi do „Pana” (Kyrios), a Panem autor od w. 2 nazywa Syna — więc to do Syna powiedziano: „Ty ugruntowałeś ziemię”. Stwórca z w. 2 („przez którego uczynił wieki”) słyszy tu psalm o stworzeniu jako słowa o sobie. W Ps 102 to wołanie udręczonego, który przeciwstawia swoje gasnące dni — trwaniu Boga.

¹⁷ **tn** „Trwasz” (διαιμέεις, diameneis) — pierwsza nuta jednego z wielkich słów tej księgi: trwać. To, co stworzone, przemija i podlega wstrząsom; trwa Syn (7:24), trwa lepsze mienie w niebie (10:34), trwa królestwo niewzruszone (12:27–28), ma trwać miłość braterska (13:1). Niebiosy — dzieło rąk — zestarzeją się jak szata; krawiec przeżyje ubranie.

¹⁸ **tc** Drugie porównanie — „jak szata” przy „zostaną zmienione” — stoi w najstarszych rękopisach i w NA28 (autor powtarza obraz z poprzedniego wersetu); tekst bizantyjski je opuszcza — i tak samo brzmi psalm w LXX. Zostawiamy pełną lekcję: niebiosy zwinęte jak płaszcz i zmienione jak szata — jedno ubranie odłożone, drugie włożone.

¹⁹ **tn** „Ty jesteś ten sam” — słowa psalmu staną się w zakończeniu listu wyznaniem: „Jezus Chrystus wczoraj i dziś ten sam — i na wieki” (13:8). Klamra całej księgi: od psalmu o Stwórcy, który przeżyje niebiosy, do imienia Jezus.

²⁰ **sn** Ps 110:1 wg LXX, co do litery — psalm, na którym stoi cała księga. Łańcuch cytatów zamyka się tym samym pytaniem, którym się otworzył („któremu z aniołów powiedział kiedykolwiek...?”, w. 5) — a odpowiedź brzmiała już w w. 3: „zasiedział po prawicy”. Psalm wróci w 5:6 i 7:17.21 (w. 4: kapłan na wzór Melchizedeka), w 8:1 i 10:12–13 (zasiadanie i czekanie), w 12:2. „Aż położę” — zwycięstwo jest Boże, czas oczekiwania realny: między „siądź” a podnóżkiem rozgrywa się teraźniejszość czytelników (por. 2:8: „teraz jeszcze nie widzimy, żeby wszystko było mu poddane”).

²¹ **tn** Puenta rozdziału. Aniołowie — „wiatry” z w. 7 — okazują się „duchami służebnymi” (to samo greckie słowo, drugi biegun jego znaczenia): nie zasiadają, lecz są posyłani; i to „ze względu na” ludzi. Hierarchia z ludzkiej perspektywy odwrócona: nie my dla aniołów — aniołowie dla dziedziców. „Mają odziedziczyć zbawienie” — trzeci takt klamry dziedzictwa (w. 2: Syn dziedzicem wszystkiego; w. 4: odziedziczył imię; w. 14: dziedzice zbawienia) i pierwsze z siedmiu „zbawień” tej księgi — czym ono jest, zacznie mówić 2:3: „tak wielkie zbawienie”.

2¹ Dlatego musimy tym usilniej trzymać się tego, co usłyszeliśmy, żeby nas nie zniósł.^{22, ° 2} Jeśli bowiem słowo wypowiedziane przez aniołów²³ okazało się niewzruszone, a każde przestępstwo i nieposłuszeństwo otrzymało słuszną odpłatę,³ to jakże my ujdziemy, jeśli zaniedbamy tak wielkie zbawienie?²⁴ Wzięło ono początek od mówienia przez Pana, a przez tych, którzy usłyszeli, zostało nam potwierdzone,⁴ a Bóg współświadczył znakami i cudami, i rozmaitymi mocami, i przydziałami Ducha Świętego według swojej woli.²⁵

CZYM JEST CZŁOWIEK — PSALM 8 I JEZUS (2:5–9)

⁵ Nie aniołom bowiem poddał przyszły zamieszkały świat, o którym mówimy. ⁶ Zaświadczył zaś ktoś gdzieś, mówiąc:²⁶ „Czym jest człowiek, że o nim pamiętasz, albo syn człowieczy, że go nawiedzasz? ⁷ Uczyniłeś go na krótko mniejszym od aniołów,²⁷ chwałą i czią go ukoronowałeś²⁸, ⁸ wszystko poddałeś pod jego stopy”. Poddając bowiem wszystko, niczego nie pozostawił mu niepoddanym. Teraz jednak jeszcze nie widzimy, żeby wszystko było mu poddane;²⁹ ⁹ widzimy natomiast Tego, który na krótko został uczyniony mniejszym od aniołów —

²² **tn** Pierwsze ostrzeżenie listu — i obraz żeglarski: „trzymać się” (προσέχω, prosechō) mówiono o utrzymywaniu kursu i przybijaniu do brzegu, a „żeby nas nie zniósł” (παρρηέω, pararreō — tylko tu w NT) — o łodzi, którą prąd bezgłośnie niesie obok przystani. Nie trzeba buntu, wystarczy nic nie robić. W Prz 3:21 wg LXX to samo słowo ostrzega syna, by rady ojca „nie przepłynęły obok” — a właśnie tę mowę ojca do syna zacytuje 12:5–6. Obraz morski wróci w 6:19: nadzieja jako kotwica.

[°] W wydaniu czytelniczym: „Dlatego musimy tym usilniej trzymać się tego, co usłyszeliśmy, żeby nas prąd niepostrzeżenie nie zniósł obok celu.”

²³ **tn** „Słowo wypowiedziane przez aniołów” — Prawo z Synaju: tradycja żydowska mówiła o aniołach towarzyszących jego nadaniu (por. Pwt 33:2 wg LXX: „po Jego prawicy aniołowie z Nim”; tak samo Dz 7:53; Ga 3:19). Stąd cała stawka rozdziału 1: skoro tamto słowo — anielskie — było niewzruszone, o ileż poważniejsze jest słowo Syna. „Odpłata” (μισθapodosis, mishthapodosis) — słowo w NT wyłącznie tego autora: tu jako groźba, w 10:35 i 11:26 jako nagroda, a Bóg w 11:6 to „Ten, który odpłaca” szukającym Go. Jedna moneta, dwie strony.

²⁴ **tn** „Jakże MY ujdziemy” — zaimek po grecku emfatyczny. „Zaniedbamy” — nie: odrzucimy; wystarczy niedbałość (jak dryf z w. 1). Droga przekazu w trzech ogniwach: Pan → ci, którzy usłyszeli → my. Autor liczy siebie do trzeciego ogniwa — nie słyszał Pana osobiście; to jeden z głównych powodów, dla których już starożytni wątpili, czy list pisał Paweł (który podkreślał, że ewangelii nie przejął od ludzi, por. Ga 1:12). „Zostało potwierdzone” (βεβαιώω, bebaioō) — język prawnej gwarancji, ten sam rdzeń co „niewzruszone” w w. 2: tamto słowo było niewzruszone, to zostało nam równie mocno poręzione.

²⁵ **tn** „Współświadczył” — potrójnie złożony czasownik (syn-epi-martyreō): ludzie świadczyli, a Bóg świadczył razem z nimi i ponad nimi. „Znaki i cuda” — stała para z wyjścia z Egiptu (por. Wj 7:3; Pwt 6:22); wróci nieoczekiwanie w tle w. 13. „Przydziałami Ducha Świętego” (μερισμός, merismos — rozdzielenie na części): każdy otrzymał swój przydział, jak w 1 Kor 12:11; to samo słowo wróci w zupełnie innej roli w 4:12 — miecz słowa „rozdzielający” duszę i ducha.

²⁶ **tn** „Ktoś gdzieś” — nie dlatego, że autor nie pamięta (Ps 8 znał każdy); w tej księdze nie cytuje się ludzi po imieniu, bo mówcą Pisma jest zawsze Bóg, Duch albo Syn (por. 3:7: „jak mówi Duch Święty”). Człowiek jest tu tylko „ktosiem”. „Syn człowieczy” — w psalmie to zwykły paralelizm: człowiek = syn człowieczy, śmiertelnik. Autor nie robi z tego tytułu — ale czytelnik ewangelii słyszy oba plany naraz.

²⁷ **tn** Ps 8:6 — z dwiema warstwami. Po hebrajsku: „uczyniłeś go niewiele mniejszym od Boga (elohim)”; Septuaginta oddała elohim przez „aniołów” — i tę grecką formę cytuje autor. Drugie: βραχύ τι (brachy ti) znaczy „niewiele” (stopień) albo „na krótko” (czas). W psalmie chodzi o stopień — o godność człowieka; autor w w. 9 przeczyta to czasowo — o uniżeniu Jezusa „na krótko”, między krzyżem a koroną. Tłumaczymy czasowo w obu miejscach, za jego lekturą; odczyt „niewiele mniejszym” pozostaje otwarty dla psalmu.

²⁸ **tc** Część wydań (Westcott-Hort, Tregelles) czyta tu dłużej, pełnym tekstem psalmu: „...i ustanowiłeś go nad dziełami twoich rąk”. SBLGNT i NA28 — krócej, bez tego wersu: łatwiej wyjaśnić, że skryba uzupełnił znany psalm, niż że go uciął.

²⁹ **tn** Cztery razy „poddac” w czterech linijkach — autor obraca jedno słowo psalmu, aż wycisnie z niego problem całej księgi: „wszystko poddane” mówi Pismo, „jeszcze nie widzimy” mówią oczy. Między jednym a drugim żyją adresaci — i to napięcie, nie jego zaprzeczenie, jest wiarą (11:1: dowód spraw, których się nie widzi). Za SBLGNT: „poddając wszystko” bez „mu” (inne wydania dopowiadają zaimek).

Jezusa³⁰, przez cierpienie śmierci chwałą i czią ukoronowanego, aby z łaski Boga³¹ za każdego skosztował śmierci.

PRZEWODNIK ZBAWIENIA WŚRÓD BRACI (2:10–13)

¹⁰ Przysłało bowiem Temu, dla którego wszystko i przez którego wszystko — prowadząc wielu synów do chwały — przewodnika ich zbawienia uczynić pełnym przez cierpienia.³² ¹¹ Bo i uświęcający, i uświęceni — z jednego wszyscy.³³ Z tej przyczyny nie wstydy się nazywać ich braćmi,¹² mówiąc: „Oznajmię twoje imię moim braciom, pośród zgromadzenia będę cię wysławiał”;³⁴ ¹³ i znowu: „Ja będę w nim pokładał ufność”; i znowu: „Oto ja i dzieci, które dał mi Bóg”.³⁵

KREW I CIAŁO, ŚMIERĆ I DIABEŁ (2:14–18)

¹⁴ Skoro więc dzieci mają wspólny udział we krwi i ciele,³⁶ i On sam tak samo stał się uczestnikiem tego samego — aby przez śmierć obezwładnić tego, który ma władzę śmierci, to jest diabła,¹⁵ i uwolnić tych wszystkich, którzy przez lęk przed śmiercią całe życie podlegali niewoli.³⁷

³⁰ **tn** Pierwsze imię „Jezus” w liście — i autor każe na nie czekać: najpierw długi opis („Tego, który na krótko został uczyniony mniejszym...”), imię dopiero potem. Tak będzie stale: imię ziemskie, imię uniżenia, pojawia się w tej księdze w miejscach emfazy (3:1; 6:20; 12:2.24). Nie „widzimy” jeszcze wszystkiego poddanego (w. 8) — ale „widzimy Jezusa”: tyle wystarczy. „Skosztował śmierci” — nie liźnął: skosztować to w Biblii doświadczyć naprawdę (por. to samo słowo o „skosztowaniu” daru niebieskiego, 6:4-5).

³¹ **tc** „Z łaski Boga” (χαριτι θεοῦ, chariti theou) — tak najstarszy zachowany świadek listu, papirus P46 (ok. 200 r.), wielkie kodeksy i niemal cała tradycja rękopiśmienna. To jedyne miejsce, w którym odstępujemy od tekstu bazowego: SBLGNT drukuje tu „bez Boga” (χωρις θεοῦ, chōris theou) — lekcję znaną Orygenesowi (pisał, że w jego czasach częstą), zachowaną po grecku w dwóch spokrewnionych rękopisach z X wieku. Czytano ją dwojako: (a) Jezus skosztował śmierci w opuszczeniu — jak w wołaniu „Boże mój, czemuś mnie opuścił?” (por. Mk 15:34; Ps 22 — cytowany w w. 12); (b) „z wyjątkiem Boga” — wszystko poddane oprócz Tego, który poddał (jak zastrzega 1 Kor 15:27). Najpewniej to jednak głosa marginesowa do w. 8, która weszła do tekstu — świadectwa za „z łaski” są starsze i nieporównanie szersze, dlatego ją drukujemy.

³² **tn** „Przysłało” — zuchwałe słowo: autor mierzy krzyż miarą tego, co godne Boga — i orzeka, że cierpiący Mesjasz Bogu przystoi. „Przewodnik” (ἀρχηγός, archēgos) — ten, kto idzie pierwszy i otwiera drogę za sobą; wróci w 12:2 jako „przewodnik wiary”. „Uczynić pełnym” (τελειώω, teleioō) — słowo-program księgi (wróci m.in. 5:9; 7:28; 10:14; 12:2): dla ucha karmionego Septuagintą ma posmak kapłański — „napęlić ręce” i „ofiara pełni” to tam stałe wyrażenia WYŚWIĘCENIA kapłana (por. Wj 29:29.33; Kpł 8:22 wg LXX). Droga przez cierpienia jest więc konsekracją: tak Bóg wyświęcił Przewodnika na Arcykapłana (w. 17).

³³ **tn** „Z jednego” — z jednego kogo? Ojca? Adama? rodu Abrahama? Greka nie dopowiada i my nie dopowiadamy: każda z dróg prowadzi do tego samego „dlatego braćmi”. „Nie wstydy się” — mocne: miałyby powody, my ich dostarczamy; to samo słowo wróci w 11:16, odwrócone jak w lustrze: tam Bóg „nie wstydy się być nazywany ich Bogiem”. On nie wstydy się braci — Bóg nie wstydy się swoich.

³⁴ **tn** Ps 22:23 — psalm konania: zaczyna się od „Boże mój, Boże mój, czemuś mnie opuścił” (por. przypis 31), a w połowie przełamuje się w pieśń ocalonego — i właśnie z tej jasnej połowy autor bierze słowa Chrystusa. W ustach Ukrzyżowanego-Wywyższonego: „oznajmię twoje imię moim braciom”. „Pośród zgromadzenia” — w LXX stoi tu ἐκκλησία (ekklēsia), słowo, którym Nowy Testament nazwie kościół: Mesjasz śpiewa Ojcu pośród kościoła. Autor zmienia pierwsze słowo psalmu („opowiem” na „oznajmię”) — cytuje z pamięci żywej, nie z kartki.

³⁵ **tn** Dwa cytaty z jednego zdania Iz 8:17–18 wg LXX, rozcięte na dwa głosy: najpierw ufność samego Mesjasza (On też musiał ufać — jak bracia), potem prezentacja rodziny: „oto ja i dzieci”. U Izajasza mówi to prorok, którego dzieci nosiły imiona-znaki dla Izraela w dzień sądu; ciąg dalszy tego samego wersetu brzmi: „i będą znakami i cudami w domu Izraela” — dokładnie ta para słów, którą w w. 4 Bóg współświadczył ewangelii. Resztką wokół proroka stała się figurą braci wokół Chrystusa.

³⁶ **tn** „Krw i ciała” — w odwrotnej niż zwykle kolejności (mówi się „ciało i krew”); może dlatego, że o krew tu chodzi najbardziej — bez niej nie ma ani śmierci „za każdego”, ani arcykapłana. Tekst bizantyjski „poprawia” na zwykły szyk. „Obezwładnić” (καταργέω, katargeō) — nie unicestwić: pozbawić mocy, wytrącić broń. Bronią diabła była śmierć jako oskarżenie; śmierć Jezusa ją przejęła i zużyła. Ten sam ruch co w 1 J 3:8: „aby zniszczyć dzieła diabła” — dwie księgi, jedno starcie.

³⁷ **tn** Najkrótsza w Biblii diagnoza ludzkiej kondycji: nie śmierć trzyma w niewoli, lecz lęk przed nią — „całe życie”. Kto się boi umrzeć, tym można rządzić. Uwolnienie nie polega na tym, że bracia nie umrą (list pisze się do prześladowanych),

¹⁶ Bo przecież nie za aniołami się ujmuje, ale ujmuje się za potomstwem Abrahama.³⁸ ¹⁷ Dlatego powinien być we wszystkim stać się podobny do braci, aby być miłosiernym i wiernym arcykapłanem³⁹ w tym, co odnosi się do Boga — dla prześlania za grzechy ludu. ¹⁸ W czym bowiem sam ucierpiał, poddany próbie, w tym może pomóc tym, którzy są poddawani próbie.⁴⁰

WIERNY NAD DOMEM — WIĘKSZY OD MOJŻESZA (3:1–6)

3¹ Dlatego, bracia święci, towarzysze niebiańskiego powołania, przyjrzyjcie się uważnie Apostołowi i Arcykapłanowi naszego wyznania — Jezusowi,⁴¹ ² wiernemu Temu, który Go ustanowił⁴² — jak i Mojżesz w Jego domu.⁴³ ³ Większej bowiem chwały niż Mojżesz został On uznany godnym⁴⁴ — o ile większą cześć niż dom ma ten, kto go zbudował.^o ⁴ Każdy dom bowiem jest przez kogoś budowany, a Tym, który wszystko zbudował, jest Bóg. ⁵ I Mojżesz wprowadzie był wierny w całym Jego domu jako służebnik⁴⁵ — na świadectwo tego, co miało zostać powiedziane — ⁶ Chrystus zaś — jako Syn nad Jego domem; a tym domem jesteśmy my,⁴⁶ jeśli zachowamy śmiałość i chlubę nadziei.⁴⁷

lecz na tym, że śmierć przestała być narzędziem w rękach wroga — Przewodnik przeszedł ją pierwszy.

³⁸ **tn** „Ujmuje się” (ἐπιλαμβάνομαι, epilambanomai) — chwycić kogoś, by go poprowadzić lub podtrzymać: wziąć za rękę. Za frazą stoi Iz 41:8–9 wg LXX: „potomstwo Abrahama, którego umiłowalem, którego ująłem od krańców ziemi” — Bóg biorący Izraela za rękę. Czas teraźniejszy: ujmuje się — teraz, wciąż. „Potomstwo Abrahama” — adresaci-Żydzi słyszą siebie; a księga pokaże, że potomstwem jest każdy, kto idzie drogą wiary Abrahama (por. 6:12-17; 11:8-19).

³⁹ **tn** „Arcykapłan” — pada po raz pierwszy: słowo-oś reszty księgi (wróci siedemnaście razy), tytuł, którego żaden inny autor NT nie daje Jezusowi. Dwa przymioty zapowiadają dwa najbliższe wywody — w odwrotnej kolejności: „wierny” rozwinię 3:1–6 (wierny jak Mojżesz), „miłosierny” — 4:14–5:10 (współczujący słabościom). „Prześlania” (ἱλασκεσθαι, hilaskesthai) — słowo znad Arki: od tego rdzenia nazwana jest prześlalnia, złota płyta, nad którą spotykały się grzechy ludu i miłosierdzie Boga (por. 9:5); tym samym słowem 1 J 2:2 i 4:10 nazywa samego Jezusa. Warunkiem urzędu było „stać się podobnym we wszystkim” — arcykapłanem nie zostaje się mimo człowieczeństwa, lecz przez nie.

⁴⁰ **tn** „Próba” (πειράζω, peirazō) — ta sama rodzina słów co w Jk 1:2.12–14, i z tym samym podwójnym dnem: doświadczanie, które sprawdza, i pokusa, która ciągnie w dół — u Jezusa oba naraz (uciec od cierpienia było pokusą). Perfectum „ucierpiał” — cierpienie przeszło, jego owoc trwa: umiejętność pomocy. „Może pomóc” — dosłownie „przybiec na krzyk” (βοηθέω, boēthēō, od boē — okrzyk): po ten właśnie ratunek 4:16 każe podchodzić do tronu łaski „w porę”.

⁴¹ **tn** „Bracia święci” — wnioski z rozdziału 2 zebrane w adres: bracia (2:11-12), uświęceni (2:11), „towarzysze” (to słowo z Ps 45 — 1:9): najpierw towarzysze powołania, w 3:14 towarzysze samego Chrystusa. „Apostoł” — dosłownie „posłany”: jedyne miejsce w Biblii, gdzie tak nazwany jest Jezus; w jednym oddechu Posłany od Boga do nas (1:2) i Arcykapłan od nas ku Bogu (2:17) — obie drogi pośrednika. Imię znów na końcu zdania (jak 2:9). „Przyjrzyjcie się uważnie” (κατανοέω, katanoeō) — wpatrzcie się aż do zrozumienia; to samo słowo w 10:24 skieruje wzrok na braci. Tekst bizantyjski dodaje: „Jezusowi Chrystusowi”.

⁴² **tn** Dosłownie: „Temu, który go uczynił” — ale to biblijny język ustanowienia w urzędzie, nie stworzenia: „Pan, który uczynił Mojżesza i Aarona” (1 Sm 12:6 wg LXX — o powołaniu, i to właśnie Mojżesza). Autor mówi o wierności Syna wobec powołanego posłania (w. 1: Apostoł), nie o Jego początku.

⁴³ **tc** Za SBLGNT: „w Jego domu”; NA28 i większość wydań mają „w całym Jego domu” — pełną frazę z Lb 12:7, która wróci w w. 5. Tam Bóg mówi o Mojżeszu: „służebnik mój Mojżesz — w całym moim domu jest wierny”; „dom” to Izrael, rodzina Boga (por. w. 6).

⁴⁴ **tn** „Większej” (πλείων, pleiōn) — nie „lepszey”: autor nie odbiera Mojżeszowi nic (za chwilę nazwie go wiernym w całym domu) — mierzy tylko wyżej. Logika prosta jak cieśla: budowniczy > budynek. A ponieważ „Ten, który wszystko zbudował, to Bóg” (w. 4), rachunek cicho stawia Syna po stronie Budowniczego.

^o W wydaniu czytelniczym: „On bowiem został uznany za godnego większej chwały niż Mojżesz — o tyle, o ile większą cześć niż dom ma ten, kto go zbudował.”

⁴⁵ **tn** „Służebnik” (θεράπων, therapōn) — nie niewolnik i nie zwykły sługa: zaszczytny tytuł zaufanego domownika, w Biblii greckiej niemal zarezerwowany dla Mojżesza (Lb 12:7; Wj 14:31). A jednak tytuł służi — wobec Syna z w. 6. Najpiękniejsze zdanie o Mojżeszu: cała jego służba była „świadectwem tego, co MIAŁO zostać powiedziane” — Prawo i przybytek wskazywały przed siebie, ku mówieniu Boga w Synu (1:2). Mojżesz świadczy o czymś, czego sam jeszcze nie słyszał.

⁴⁶ **tc** Za SBLGNT: „a tym domem jesteśmy my” (zaimek wskazuje na dom); pozostałe wydania: „którego (= Chrystusa) domem jesteśmy my” — sens zbieżny. Część rękopisów dodaje na końcu wersetu „aż do końca niewzruszoną” (o nadziei) — SBLGNT i NA28 tego nie mają; fraza brzmi w w. 14, skąd zapewne ją przeniesiono.

⁴⁷ **tn** Mojżesz był wierny W domu, Chrystus jest Synem NAD domem — dwa przymyki niosą całą różnicę. „Śmiałość” (παρρησία, parrēsia) — prawo otwartych ust, przywilej mówienia bez lęku; w tym liście czterokrotnie: tu i 10:35 jako

DZIŚ, JEŚLI USŁYSZycIE JEgo GŁOS — PSALM 95 (3:7–19)

⁷ Dlatego — jak mówi Duch Święty⁴⁸: „Dziś, jeśli usłyszycie Jego głos, ⁸ nie zatwardzajcie waszych serc jak w buncie, w dniu próby na pustyni,⁴⁹ ⁹ gdzie wasi ojcowie wystawiali *mnie* na próbę przez wypróbowanie⁵⁰ i oglądali moje dzieła ¹⁰ przez czterdzieści lat. Dlatego poczułem odrazę do tego pokolenia⁵¹ i powiedziałem: «Zawsze błędzą sercem, oni zaś nie poznali moich dróg», ¹¹ jak przysiągłem w moim gniewie: Jeśli wejdą do mojego odpoczynku!”⁵² ¹² Uważajcie, bracia, żeby nie było w kimś z was złego serca niewiary — w odstąpieniu od Boga żywego — ¹³ ale zachęcajcie się nawzajem każdego dnia, dopóki nazywa się „Dziś”⁵³ — aby nikt z was nie został zatwardzony zwodzeniem grzechu. ¹⁴ Towarzyszami Chrystusa bowiem staliśmy się⁵⁴ — jeśli tylko początek podstawy zachowamy niewzruszony aż do końca. ¹⁵ Gdy się mówi: „Dziś, jeśli usłyszycie Jego głos, nie zatwardzajcie waszych serc jak w buncie” — ¹⁶ którzy to bowiem, usłyszawszy, zbuntowali się?⁵⁵ Czyż nie wszyscy, którzy wyszli z Egiptu przez Mojżesza? ¹⁷ A do których czuł odrazę przez czterdzieści lat? Czyż nie do tych, którzy zgrzeszyli — których członki padły na pustyni?⁵⁶ ¹⁸ A którym przysiągł, że nie wejdą do Jego odpoczynku, jeśli nie

skarbu do zachowania, w 4:16 i 10:19 jako wolny wstęp przed tron. Tak samo w naszym 1 J (2:28; 4:17): śmiałość przed Nim. „Chłuba nadziei” — nadzieja, którą można się szczycić na głos, nie wstydliva (por. Jk 1:9: niech się chlubi).

⁴⁸ **tn** „Mówi” — czas teraźniejszy: dla autora psalm nie jest tekstem sprzed wieków, lecz głosem Ducha, który brzmi, gdy czytelnik czyta (dopiero w 4:7 doda: „w Dawidzie” — jak „w prorokach”, 1:1). Zaczyna się najdłuższy cytat ST w tej księdze poza Jr 31: Ps 95:7–11, psalm wzywający na liturgię — „dziś” każdego zgromadzenia. Autor rozbierze go potem fraza po frazie (ww. 12–19) jak żaden inny tekst.

⁴⁹ **tn** Po hebrajsku stoją tu dwie NAZWY MIEJSC: „jak w Meriba, jak w dniu Massa na pustyni” — tam, gdzie Izrael kłócił się o wodę (Wj 17:1-7; imiona znaczą „kłótnia” i „próba”). Septuaginta rozpuściła geografię w rzeczowniki: „jak w buncie (dosłownie: roz-gorzknieniu), w dniu próby” — i tę formę cytuje autor: już nie wspomnienie miejsc, lecz nazwy postaw, możliwe wszędzie. „Roz-gorzknienie” — rodzina słowa „gorzki”; korzeń gorzkości wróci w 12:15. „Próba” — rodzina πειρ- (peir-) znana z Jk 1: tam próba wiary od Boga, tu wystawianie Boga na próbę przez ludzi.

⁵⁰ **tn** W tekście bazowym czasownik nie ma dopełnienia — „mnie” dopowiadamy (kursywa; tekst bizantyjski i psalm w LXX mają je wprost). Gorzka ironia psalmu: przez czterdzieści lat OGLĄDALI dzieła Boga — mannę, wodę, obłok — i właśnie oglądając, wystawiali Go na próbę, żądając wciąż nowych dowodów. Widzenie nie rodzi wiary samo z siebie; por. 2:8-9 — my „nie widzimy” wszystkiego, a „widzimy Jezusa”.

⁵¹ **tn** Autor przedstawia w psalmie granicę zdania — i to jest wykład. W LXX czterdzieści lat trwa gniew („czterdzieści lat obruszałem się”); u autora czterdzieści lat trwa OGLĄDANIE dzieł (w. 9), po czym dodane „dlatego” wprowadza gniew. Czterdzieści lat łaski, która stała się aktem oskarżenia. W w. 17 wróci podział psalmu — obie strony tego samego czasu. Druga zmiana: psalm mówił „na TAMTO pokolenie”; autor pisze „na TO” — odległość znika, psalm patrzy na czytających. „Błądzą” (πλανάομαι, planaomai) — to samo słowo, co „zwodzić” w Jk 1:16 i 1 J 3:7: błądzenie serca zaczyna się od dania się zwieść (w. 13).

⁵² **tn** „Jeśli wejdą...!” — hebrajska formuła przysięgi, urwana w pół zdania: „niech mi się stanie to a to, jeśli wejdą” — czyli: na pewno nie wejdą. Grecka i polska składnia zachowują to groźne niedomówienie. „Odpoczynek” (κατάπαυσις, katapausis) — słowo-oś bloku 3–4: w Torze to odpoczynek OD WROGÓW po wejściu do ziemi („nie przyszlście dotąd do odpoczynku... a da wam odpocząć od wszystkich wrogów” — Pwt 12:9-10; spełnione u Joz 21:44) — nie bezczynność, lecz pokój zdobytego dziedzictwa.

⁵³ **tn** Dosłownie: „dopóki owo «Dziś» jest nazywane” — póki jakkolwiek dzień nosi jeszcze imię „Dziś” (por. 4:7: Bóg „wyznacza dzień — Dziś”), drzwi stoją otworem. Zatwardzenie w psalmie było rozkazem do odparcia („nie zatwardzajcie”); tu widać jego mechanikę: nikt nie twardnieje z dnia na dzień — twardnieje się „zwodzeniem grzechu” (to samo słowo o zwodzeniu własnego serca w Jk 1:26), niezauważalnie jak dryf z 2:1. Antidotum autor zna jedno: „zachęcajcie się nawzajem każdego dnia” — nie heroizm samotnika, lecz codzienna wspólnota (por. 10:24-25).

⁵⁴ **tn** Szczyt nici „towarzyszy”: w Ps 45 towarzysze króla (1:9), potem towarzysze powołania (3:1) — teraz wprost: towarzysze samego Chrystusa, współuczestnicy Pomazańca. „Podstawa” (ὑπόστασις, hypostasis — to, co stoi u spodu) — to samo słowo, które w 1:3 nazwało „istotę” Boga odbitą w Synu; w papirusach oznaczało też dokument własności, tytuł prawny. „Początek podstawy” — pierwotne oparcie, z którym się wystartowało; ono ma zostać „niewzruszone” (jak słowo z 2:2) do końca. Trzecia nić tego słowa czeka w 11:1 — tam podstawą okaże się sama wiara.

⁵⁵ **tc** Najstarsze rękopisy nie mają akcentów — a od jednej kreski zależy tu sens. Wydania krytyczne (SBLGNT, NA28) czytają to jako pytanie: „KTÓRZY zbuntowali się? Czyż nie wszyscy, którzy wyszli z Egiptu?” — trzy pytania z rzędu (ww. 16-18) rozbiegają psalm na głosy, a odpowiedź boli: całe pokolenie wyjścia. Starsza linia przekładów czytała bez pytania: „niektórzy bowiem zbuntowali się — ale nie wszyscy...” — z myślą o Jozuem i Kalebie (Lb 14:30.38). Idziemy za bazą; wierni słuchacze i tak wejdą na scenę w 4:2. Ostrze pytania: zbuntowali się ci, którzy USŁYSZELI — słyszenie głosu było punktem wyjścia, nie gwarancją.

⁵⁶ **tn** „Członki” (τὰ κῶλα, ta kōla) — surowe słowo wprost z wyroku: „na tej pustyni padną wasze członki” (Lb 14:29.32 wg LXX) — nie „umarli”, lecz porozrzućcane ciała, jak po bitwie. Tu czterdzieści lat wraca do gniewu — podział psalmu

tym, którzy stawili opór?⁵⁷ ¹⁹ I widzimy, że nie mogli wejść z powodu niewiary.

OBJETNICA ODPOCZYNKU WCIĄŻ STOI (4:1–11)

4¹ Bójmy się więc, żeby — skoro obietnica wejścia do Jego odpoczynku wciąż stoi otwarta — ktoś z was nie okazał się spóźniony.⁵⁸ ² Bo i nam ogłoszono dobrą nowinę, tak jak i tamtym — ale tamtym usłyszane słowo nie pomogło, gdyż nie zostali zespoleni przez wiarę z tymi, którzy usłuchali.⁵⁹ ³ Wchodzimy bowiem do odpoczynku my, którzy uwierzyliśmy⁶⁰ — tak jak powiedział: „Jak przysięgłem w moim gniewie: Jeśli wejdą do mojego odpoczynku!” — chociaż dzieła były dokonane od założenia świata. ⁴ Powiedział bowiem gdzieś o siódmym dniu tak: „I odpoczął Bóg w siódmym dniu od wszystkich swoich dzieł”,⁶¹ ⁵ a w tym miejscu znowu: „Jeśli wejdą do mojego odpoczynku!”. ⁶ Skoro więc pozostaje, że niektórzy mają do niego wejść, a ci, którym najpierw ogłoszono dobrą nowinę, nie weszli z powodu oporu, ⁷ znowu wyznacza pewien dzień — „Dziś” — mówiąc w Dawidzie⁶² po tak długim czasie, jak zostało wcześniej powiedziane: „Dziś, jeśli usłyszycie Jego głos, nie zatwardzajcie waszych serc”. ⁸ Gdyby bowiem Jozue dał im odpoczynek,⁶³ nie mówiłby po tym o innym dniu. ⁹ Pozostaje zatem odpoczynek szabatowy dla ludu Boga.⁶⁴ ¹⁰ Kto bowiem wszedł do Jego odpoczynku, ten także sam odpoczął od swoich dzieł — jak Bóg od własnych.⁶⁵ ¹¹ Dołóżmy więc starań, aby

(por. przypis 51): ten sam czas był łaską oglądania i długością kary. „Padły” — słowo wróci w 4:11 jako ostrzeżenie: „aby nikt nie padł”.

⁵⁷ **tn** „Stawili opór” (ἀπειθεῖν, apeitheō) — nie zwykle nieposłuszeństwo (to było w 2:2 innym słowem): czynna odmowa dania się przekonać — usłyszeli, zważyli i powiedzieli „nie” (Lb 14:1-4: „wybierzmy sobie wodza i wracajmy do Egiptu”). Werset 19 dopowie drugą stronę tej samej monety: „nie mogli wejść z powodu NIEWIARY”. Opór to niewiara czynna; niewiara to opór w sercu.

⁵⁸ **tn** Zwrot całego wywodu: przysięga „nie wejdą” nie zamknęła drzwi — obietnica „wciąż stoi otwarta” (dosłownie: pozostaje, jest pozostawiona; to „pozostaje” wróci w ww. 6.9). „Spóźniony” (ὕστερῶν, hystereō) — zostać w tyle, nie zdążyć, mieć za mało; tym samym słowem 12:15 każe czuwać, „aby nikt nie został w tyle za łaską Boga”. Jedyny raz autor każe się bać — nie wroga, lecz pozoru bezpieczeństwa.

⁵⁹ **tn** Dosłownie „słowo słuchu” — hebrajski nawyk języka (por. 1 Tes 2:13); samo słuchanie miało wagę, a jednak „nie pomogło”. Czemu? „Nie zostali zespoleni” (συγκραίνωμι, synkerannymi) — zmieszać jak wino z wodą, stopić w jedno ciało; strona bierna: zespolenie nie jest własnym dziełem, można mu się tylko poddać albo odmówić (tym słowem 1 Kor 12:24 mówi o Bogu „komponującym” ciało). Tamci nie zostali stopieni przez wiarę „z tymi, którzy usłuchali” — z Jozuem i Kalebem, wierną dwójką pośród szemrzącego obozu. Wiara jest tu sprawą przyłączenia się: do kogo się przystaje, z tym się wchodzi — albo pada. **tc** Część rękopisów czyta „słowo... niezmieszane z wiarą w słuchających” (o słowie, nie o ludziach); wydania krytyczne zgodnie idą za formą, którą tłumaczymy.

⁶⁰ **tn** „Wchodzimy” — czas teraźniejszy, nie obietnica na potem: ruch trwa, drzwi są w progu. I nagle zwrot myśli: ten odpoczynek jest starszy niż Kanaan — „dzieła były dokonane od założenia świata”. Bóg nie budował odpoczynku dla Izraela pod Jerychem; odpoczywa od siódmego dnia (w. 4), a przysięga gniewu mówiła tylko: „nie wejdziecie do MOJEGO” — do tego, który cały czas stoi otwarty.

⁶¹ **tn** Rdz 2:2 wg LXX — i tu jest zwornik całego wywodu: w greckiej Biblii „odpoczął” z Księgi Rodzaju i „odpoczynek” z Psalmu 95 to TO SAMO słowo (καταπαύω, katapaūō/κατάπαυσις, katapausis; po hebrajsku dwa różne: szabat i menucha). Szabat stworzenia i ziemia obiecana spotykają się w jednym rdzeniu — dlatego autor może przeczytać psalm jako zaproszenie do odpoczynku samego Boga. „Gdzieś” — jak w 2:6: cytuje Boga, nie adresy.

⁶² **tn** „W Dawidzie” — jak „w prorokach” (1:1): Bóg mówi w ludziach. Sedno rachuby: psalm powstał „po tak długim czasie” — kilkaset lat PO Jozuem, a wciąż woła „dziś, nie zatwardzajcie serc”. Gdyby wejście do ziemi było końcem drogi, po co jeszcze wyznaczać dzień? Bóg nadał dniowi imię — „Dziś” — i ten dzień nazywa się tak za każdym razem, gdy ktoś słyszy Jego głos.

⁶³ **tn** Po grecku stoi tu „Jezus” — bo Jozue i Jezus to jedno imię (Iēsous; hebr. Jehoszua, „JHWH zbawia”): pierwsi czytelnicy słyszeli „gdyby ich Jezus wprowadził do odpoczynku...” i dopiero kontekst mówił im, że o synu Nuna mowa. Ta zbieżność nie jest u autora pointą — ale trudno uwierzyć, że jej nie słyszał: tamten Iēsous wprowadził do ziemi, która odpoczynkiem nie była; ten prowadzi do prawdziwego (2:10). Polszczyzna musi wybrać jedno imię — wybieramy „Jozue”, a grę zostawiamy tutaj.

⁶⁴ **tn** „Odpoczynek szabatowy” (σαββατισμός, sabbatismos) — słowo, którego przed tym listem nikt w znanej grece nie użył; prawdopodobnie ukuł je autor, żeby nazwać to, co właśnie wywiódł: odpoczynek, który nie jest ani sobotą z kalendarza, ani Kanaanem z mapy, lecz udziałem w odpoczynku samego Boga — trwającym od siódmego dnia (w. 4.10). Nie powrót do szabat, lecz to, na co szabat co tydzień wskazywał.

⁶⁵ **tn** Kto tu „wszedł”? Zdanie unosi dwie drogi i nie zamykamy żadnej. Pierwsza: każdy, kto wchodzi (w. 3), spocznie

wejść do tamtego odpoczynku — aby nikt nie padł według tego samego przykładu oporu.⁶⁶

SŁOWO ŻYWE I OSTRE; ARCYKAPŁAN WIELKI (4:12–16)

¹² Żywe bowiem jest słowo Boga i skuteczne, i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny — przenikające aż do rozdzielenia duszy i ducha, stawów i szpiku — i zdolne osądzić zamysły i intencje serca,⁶⁷ ¹³ i nie ma stworzenia ukrytego przed Nim — wszystko jest nagie i odsłonięte⁶⁸ przed oczami Tego, przed którym stanie nasze słowo. ¹⁴ Mając więc arcykapłana wielkiego, który przeszedł przez niebiosy — Jezusa, Syna Bożego — trzymajmy się wyznania.⁶⁹ ¹⁵ Nie mamy bowiem arcykapłana, który nie mógłby współczuć naszym słabościom — przeciwnie: poddanego próbie we wszystkim podobnie jak my, ale bez grzechu.⁷⁰ ¹⁶ Przystępujmy więc ze śmiałością do tronu łaski, abyśmy otrzymali miłosierdzie i znaleźli łaskę ku pomocy w porę.⁷¹

KAPŁAN Z LUDZI WZIĘTY — I SYN (5:1–10)

⁵ ¹ Każdy bowiem arcykapłan, spośród ludzi brany, dla ludzi jest ustanawiany w tym, co odnosi się do Boga⁷² — aby składał dary i ofiary za grzechy — ² zdolny do wyrozumiałości⁷³

od swoich dzieł, jak Bóg od swoich — obietnica dla wierzącego. Druga: Ten, który już wszedł — Chrystus, który po dokonaniu dzieła zasiadł (1:3; 10:12) — pierwszy człowiek w odpoczynku Boga, za którym idą pozostali (2:10; 6:20 „poprzednik”). Greka (beziemienne „ten, który wszedł” + czas przeszły) niesie obie; polskie „kto wszedł... odpoczął” też.

⁶⁶ **tn** Paradoks zamierzony: dołożmy starań... o odpoczynek. Nie o zasłużenie na niego (dzieła są dokonane od założenia świata, w. 3), lecz o to, by nie wypaść z drogi — czujność, nie wysiłek zasług. „Nie padł” — to samo słowo, co o członkach padłych na pustyni (3:17): tam ciała, tu człowiek pada w ten sam wzór oporu.

⁶⁷ **tn** Dlaczego to zdanie stoi właśnie tu: całe ostrzeżenie wisiało na „głosie” psalmu — a teraz autor mówi, czym jest ten głos. „Żywe” — na pierwszym miejscu w zdaniu: słowo Boga nie jest zapisem po Mówcy, jest Mówcą przy pracy (dlatego psalm „mówi”, nie „mówił”). Pięć określeń jak pięć cięć; „rozdzielenie” (μερισμός, merismos) — to samo słowo, co „przydział” Ducha w 2:4: Ten, który rozdziela dary, rozdziela i to, czego człowiek sam w sobie rozdzielić nie umie — duszę od ducha, motyw od motywu. „Zdolne osądzić” (κριτικός, kritikos — stąd nasz „krytyk”; jedyny raz w Biblii): zanim my ocenimy słowo, ono już oceniło nas.

⁶⁸ **tn** „Odsłonięte” (τραχηλίζω, trachēlīzō — od „kark”; jedyny raz w Biblii) — obraz z zapasów, gdzie chwyt odgina przeciwnikowi kark, albo z ofiarnictwa: szyja odsłonięta przed nożem. Nic się nie zasłoni. I klamra, której nie wolno zgubić: perykopę otworzyło „słowo Boga” (w. 12), zamyka ją dosłownie „wobec którego nam — słowo”: Jego słowo czyta nas, nasze słowo stanie przed Nim. Kto słyszy „Dziś”, temu zostaje odpowiedź.

⁶⁹ **tn** Powrót zapowiedzi z 2:17 i 3:1 — klamra bloku: tam „przyjrzyjcie się Arcykapłanowi naszego wyznania”, tu „mając arcykapłana... trzymajmy się wyznania”. „Przeszedł przez niebiosy” — jak arcykapłan w Jom Kippur przechodził przez dziedziniec i zasłony aż do miejsca najświętszego (por. 6:19–20; 9:24): niebiosy są Jego drogą służbową, nie tylko tronem. Po surowości Słowa-miecza — od razu druga ręka: mamy Kogoś po tamtej stronie zasłony.

⁷⁰ **tn** Podwójne przeczenie („nie mamy takiego, który nie może”) — mocniejsze niż proste twierdzenie: ktokolwiek by nas przekonywał, że Niebo nie rozumie — nieprawda. „Współczuć” (συμπαθεῖν, sympatheō) — cierpieć razem z; nie litość z góry, lecz pamięć własnej skóry (2:18). „Poddany próbie we wszystkim podobnie jak my” (καθ’ ὁμοιότητα, kath’ homoiotēta — według podobieństwa; ta sama fraza wróci w 7:15 o kapłanie „na podobieństwo Melchizedeka”) — pełen zakres: głód, lęk, opuszczenie, pokusa ucieczki od cierpienia. „Bez grzechu” (χωρίς, chōris — jak „bez uczynków” w Jk 2) — jedyna różnica; i właśnie ona czyni współczucie czystym: kto nigdy nie uległ, zna cały ciężar naporu — ulegający zna go tylko do progu ulegnięcia.

⁷¹ **tn** „Przystępujmy” (προσέρχομαι, proserchomai) — czasownik liturgiczny: tak kapłan zbliżał się do ołtarza; tu zaproszeni są wszyscy bracia — i to „ze śmiałością” (parrēsia — z otwartymi ustami, bez ceremonii lęku; por. 3:6). „Tron łaski” — wyrażenie jedyne w Biblii: tron, spod którego nie wychodzą wyroki, lecz zaopatrzenie; za nim słyhać przebłagalnię nad Arką (por. 9:5). „Pomoc w porę” — ta sama pomoc-na-krzyk z 2:18, przychodząca nie po wszystkim i nie na zapas, lecz wtedy, gdy trzeba. Kolejność darów: najpierw miłosierdzie (na to, co za nami), potem łaska (na to, co przed nami).

⁷² **tn** „Spośród ludzi — dla ludzi” — greka stawia te dwa wyrażenia obok siebie jak lustra (ex anthrōpōn — hyper anthrōpōn): z tej strony wzięty, w tamtą stronę służy. „W tym, co odnosi się do Boga” — ta sama formuła co 2:17. „Skladał” (προσφέρω, prosperō, proserō) — techniczne słowo ofiarnicze: od tego wersetu aż po rozdział 10 będzie wracać jak refren (składanie darów, ofiar, siebie).

⁷³ **tn** „Wyrozumiałość” (μετριοπαθεῖν, metriopathein — tylko tu w Biblii; dosłownie „mierzyć uczucia”) — słowo ze szkół filozofów: środek między obojętnością a wybuchem; kapłańska łagodność wyćwiczona na własnej słabości, którą jest

dla nieświadomych i błądzących, bo i sam obłożony jest słabością — ³ i z jej powodu powinien, jak za lud, tak i za samego siebie, składać ofiary za grzechy.⁷⁴ ⁴ I nikt sam sobie nie bierze tej czci, ale bierze ją powołany przez Boga — właśnie jak Aaron.⁷⁵ ⁵ Tak i Chrystus nie sam siebie obdarzył chwałą, by stać się arcykapłanem, lecz Ten, który powiedział do Niego: „Synem moim jesteś ty, ja ciebie dziś zrodziłem”;⁷⁶ ⁶ jak i na innym miejscu mówi: „Ty jesteś kapłanem na wiek według porządku Melchizedeka”.⁷⁷ ⁷ On to w dniach swojego ciała⁷⁸ zaniósł błagania i prośby — z głośnym wołaniem i łzami — do Tego, który mógł Go wybawić ze śmierci; i został wysłuchany ze względu na swoją bogobojność.⁷⁹ ⁸ Chociaż był Synem, nauczył się posłuszeństwa z tego, co wycierpiał⁸⁰ — ⁹ a uczyniony pełnym⁸¹, stał się dla wszystkich, którzy są Mu posłuszni, sprawcą wiecznego zbawienia, ¹⁰ ogłoszony przez Boga arcykapłanem według porządku Melchizedeka.

OCIĘŻALI W SŁUCHANIU — MLEKO I POKARM STAŁY (5:11–6:3)

¹¹ O nim wiele mielibyśmy do powiedzenia⁸² — ale trudno to wyłożyć słowami, skoro staliście się ociążali w słuchaniu. ¹² Bo choć ze względu na czas powinniście być nauczycielami, znowu potrzebujecie, aby ktoś was uczył elementarnych zasad słów Boga — i staliście się tacy, że potrzebujecie mleka, nie stałego pokarmu.⁸³ ¹³ Każdy bowiem, kto się karmi mlekiem, jest

„obłożony” jak szatą. „Dla nieświadomych i błądzących” — precyzyjnie: ofiary Prawa były za grzechy NIEŚWIADOMOŚCI (Lb 15:22-29); dla grzechu „ręką podniesioną” ofiary nie przewidziano (Lb 15:30 — do tego wróci 10:26).

⁷⁴ **tn** Porządek Dnia Przeblągania: zanim arcykapłan wszedł z krwią za lud, składał cielca „za siebie i za swój dom” (Kpł 16:6.11) — najpierw własne ręce musiały być czyste. Ta ludzka solidarność w słabości jest tu jeszcze zaletą; w 7:27 okaże się granicą.

⁷⁵ **tn** Aaron nie zgłosił się — został wzięty (Wj 28:1: „każ zbliżyć się do siebie Aaronowi”). Izrael zapamiętał boleśnie, co znaczy sięgnąć po tę cześć samemu: bunt Koracha skończył się rozstąpieniem ziemi, a laska Aarona zakwitła na świadectwo Bożego wyboru (Lb 16–17). Na tym tle padnie zaraz zdanie o Chrystusie: „nie sam siebie...”.

⁷⁶ **tn** Ps 2:7 wraca z 1:5 — ale w nowej roli: tam dowodził, że Syn przewyższa aniołów, tu jest AKTEM POWOŁANIA na arcykapłana. Ten sam głos, który zrodził Króla, ustanawia Kapłana — dwa urzędy z jednych ust (psalm drugi i psalm sto dziesiąty staną obok siebie w następnym wersecie).

⁷⁷ **tn** Ps 110:4 — po raz pierwszy czwarty werset psalmu, którego pierwszy werset („Siądź po mojej prawicy”) nosi całą księgę od 1:3. Melchizedek istnieje w Biblii hebrajskiej dokładnie dwa razy: trzy wersety opowieści (Rdz 14:18-20) i jedna linijka przysięgi (Ps 110:4) — z tych czterech zdań autor zbuduje rozdział 7. „Według porządku” (κατὰ τὴν τάξιν, kata tēn taxin; hebr. al-dibrati) — na sposób, według ustanowienia: nie dynastia, lecz precedens.

⁷⁸ **tn** „Dni ciała” — hebrajska miara ziemskiego życia. „Zaniósł” — po grecku TO SAMO słowo, co „składanie” darów i ofiar w w. 1 (προσφέρω, prosperō): błagania Getsemane i wołanie krzyża są tu pierwszą ofiarą Arcykapłana — złożoną, zanim złożył siebie. „Z głośnym wołaniem i łzami” — ewangelie pokazują tę noc (por. Mk 14:33-36; Łk 22:44), psalmy dają jej słowa (por. Ps 22:2-3.25).

⁷⁹ **tn** „Wybawić ZE śmierci” — nie „od” umierania: prośba nie została odrzucona, została wysłuchana głębiej — przeprowadzeniem przez śmierć na drugą stronę (13:20: „wyprowadził z martwych”). „Ze względu na bogobojność” (εὐλάβεια, eulabeia) — pełne czci poddanie („nie jak ja chcę”); inni czytają: „wysłuchany od lęku” — uwolniony od trwogi; gramatyka dopuszcza oba, kontekst (w. 8: wysłuchanie = nauka posłuszeństwa) wskazuje pierwsze. Ta rodzina słów należy w NT wyłącznie do tego listu: bogobojny Noe (11:7), bogobojna cześć (12:28).

⁸⁰ **tn** Po grecku rymowanka: emathen — epathen („nauczył się — ucierpiał”); stare greckie porzekadło „przez cierpienie nauka” (pathei mathos) autor bierze na serio i bez cudzysłowu: Syn nie ćwiczył posłuszeństwa na niby. „Będąc Synem” — znów bez rodzajnika (jak 1:2): właśnie jako Syn, nie mimo to. Nauczyć się posłuszeństwa nie znaczy przestać być nieposłusznym — znaczy przejść posłuszeństwo całym sobą, do końca.

⁸¹ **tn** „Uczyniony pełnym” (τελειόω, teleioō) — konsekracja przez cierpienia zapowiedziana w 2:10, z kapłańskim posmakiem LXX (przypis 32). Łańcuch domyka się idealnie: On nauczył się POSŁUSZEŃSTWA (w. 8) — i stał się sprawcą zbawienia dla POSŁUSZNYCH mu: droga ucznia jest drogą Mistrza. „Sprawca” (αἴτιος, aítios — tylko tu w NT) — przyczyna osobowa; inne słowo niż „przewodnik” z 2:10: tam idzie pierwszy, tu — od niego wszystko wychodzi.

⁸² **tn** Wykład o Melchizedeku urywa się w pół kroku — i wróci dokładnie w tym miejscu w 7:1; między jednym a drugim autor wstawia najostrejszy nawias listu. „Ociążali” (νοθροί, nōthroi) — słowo w NT tylko dwukrotne, oba razy tutaj: otwiera nawias (5:11) i go zamyka (6:12) jak klamra. „W słuchaniu” — dosłownie „w uszach”: nie brak zdolności, lecz stępały słuch — u czytelników psalmu „Dziś, jeśli USŁYSZYCIE”.

⁸³ **tn** „Ze względu na czas” — wiara ma swój kalendarz: po latach należy się już katedra, nie ławka. „Elementarne zasady” (στοιχεῖα, stōicheia) — abecadło, pierwsze litery; „słowa Boga” (τὰ λόγια, ta logia) — wyrocznie powierzone Izraelowi (por. Rz 3:2). Mleko i pokarm stały — obraz szkolny epoki (por. 1 Kor 3:2): rzecz nie w treści wiary, lecz w zębach — w gotowości gryzienia rzeczy twardych.

niedoświadczony w słowie sprawiedliwości⁸⁴ — bo jest niemowlęciem; ¹⁴ dla pełnych zaś jest pokarm stały⁸⁵ — dla tych, którzy dzięki wprawie mają zmysły wyćwiczone do rozróżniania dobra i zła. **6**¹ Dlatego — zostawiwszy początkowe słowo o Chrystusie — dajmy się nieść ku pełni,⁸⁶ nie kładąc znowu fundamentu: nawrócenia od martwych uczynków i wiary w Boga,² nauki o obmyciach i o nakładaniu rąk, o zmartwychwstaniu umarłych i o sądzie wiecznym.⁸⁷ ³ I to uczynimy — jeśli tylko Bóg pozwoli.

NIEMOŻLIWE ODNOWIĆ — A JEDNAK LEPSZE RZECZY O WAS (6:4–12)

⁴ Niemożliwe jest bowiem, aby tych, którzy raz zostali oświeceni⁸⁸ i skosztowali niebiańskiego daru, i stali się towarzyszami Ducha Świętego,⁵ i skosztowali dobrego słowa Boga oraz mocy przyszłego wieku,⁶ a odpadli — znowu odnawiać ku nawróceniu, skoro sami sobie na nowo krzyżują⁸⁹ Syna Bożego i wystawiają Go na urągowisko. ⁷ Ziemia bowiem, która piła deszcz często na nią spadający i rodzi rośliny przydatne tym, dla których jest uprawiana, otrzymuje błogosławieństwo od Boga;⁸ gdy jednak wydaje ciernie i osty — jest odrzucona po próbie i bliska przekleństwa, a jej kresem spalenie.⁹⁰ ⁹ Co do was jednak, umiłowani, jesteście przekonani o rzeczach lepszych⁹¹ — trzymających się zbawienia — choć tak mówimy. ¹⁰ Nie jest bowiem Bóg niesprawiedliwy, żeby zapomniał o waszym dziele i o miłości, którą okazaliście Jego imieniu, usłużycywszy świętym — i usługując nadal.⁹² ¹¹ Pragniemy zaś, aby każdy z was okazywał tę

⁸⁴ **tn** „Niedoświadczony” (ἄπειρος, apeiros) — dosłownie „bez prób”: ten sam rdzeń co „próba” z 2:18 i Jk 1 — niemowlęctwo to życie, którego nic jeszcze nie sprawdziło. „Karmi się” — dosłownie „ma udział w mleku” (μετέχω, metechō — czasownik od „towarzyszy”). „Słowo sprawiedliwości” — otwarte: mowa o sprawiedliwości, dojrzały język prawości; niemowlę zna smak mleka, nie zna smaku rozsądzania.

⁸⁵ **tn** „Pełni” (τέλειοι, teleioi) — to samo słowo-rodzina, którym przed chwilą nazwane było dojście Chrystusa do celu (5:9: „uczyniony pełnym”): przekłady dają tam „doskonały”, a tu „dojrzały” — i nic się rwie; a przecież autor mówi jedno: pełnym staje się ten, kto przeszedł drogę prób, jak On. „Wyćwiczone” (γεγυμνασμένα, gegymnasmena) — słowo z gimnazjonu, sali ćwiczeń (wróci w 12:11 o owocu karcenia); „wprawa” (ἑξις, hexis — tylko tu w Biblii) — nabyty nawyk: zmysły trenuje się jak mięśnie, na rzeczach twardych.

⁸⁶ **tn** „Dajmy się nieść” (φερόμεθα, pherōmetha, ferōmetha) — strona bierna tego samego czasownika, którym 1:3 mówi o Synu „niosącym wszystko słowem mocy”: ku pełni się nie wspinamy — daje się nieść Temu, który niesie; obraz prądu wraca (2:1), tym razem prąd płynie w dobrą stronę. „Ku pełni” (τελειότης, teleiotes) — cel z rodziny „pełni”. „Zostawiwszy” — nie: porzuciwszy; jak zostawia się fundament: nie wyjmuje się go, ale też nie kładzie w kółko.

⁸⁷ **tn** Sześć kamieni fundamentu — katechizm wejściowy: nawrócenie, wiara, obmycia (βαπτισμοί, baptismoi — liczba mnoga: rytualne obmycia, por. 9:10 — i chrzest pośród nich), nakładanie rąk, zmartwychwstanie, sąd. Uderzające, jak wiele z tego wyznałaby także synagoga — to fundament wspólny; ściany, które autor stawia (Syn, Arcykapłan, przymierze), zaczynają się wyżej. **tc** Część wydań czyta „nauki” w dopełniaczu (drobna różnica składni), sens bez zmian.

⁸⁸ **tn** Pięć imiesłowów opisuje jedną drogę wejścia: oświeceni (to samo słowo w 10:32 nazwie ich nawrócenie), skosztowali daru (jak On „skosztował śmierci za każdego”, 2:9 — kosztowanie to nie liżnięcie), towarzysze Ducha (czwarta nie „towarzyszy”: 1:9; 3:1.14), skosztowali słowa i mocy (w. 5). „Raz” (ἅπαξ, hapax) — pierwsze uderzenie słowa, które stanie się pieczęcią listu: raz na zawsze (7:27; 9:12; 10:10) — co Bóg czyni raz, tego się nie powtarza; i właśnie dlatego...

⁸⁹ **tn** Najcięższe zdanie listu — czytane uważnie: „odpadli” (παράπτεω, parapiptō — z rodziny „padania”: jak ciała na pustyni, 3:17, i jak ostrzeżenie 4:11); „skoro krzyżują” — imiesłów można czytać przyczynowo (niemożliwe, BO ich stan jest czynnym krzyżowaniem) albo czasowo („PÓKI krzyżują” — furtka otwarta z chwilą zaprzestania); wybieramy pierwsze — o furtce tekst tu milczy, choć jej nie zamyka (por. przypis 91). „Sami sobie” — na własny rachunek i szkodę. „Na nowo krzyżują” (ἀνασταυρόω, anastauroō) — w grece świeckiej to słowo znaczy po prostu „ukrzyżować (wzniesić na krzyż)”; po „znowu odnawiać” słyhać w przedrostku „na nowo” — powtarzają Golgotę po stronie tłumy. „Wystawiają na urągowisko” — krzyż był karą PUBLICZNĄ: odejście też jest publiczne.

⁹⁰ **tn** „Ciernie i osty” — dokładnie ta para, którą przekłęta ziemia odpowiedziała Adamowi (Rdz 3:18 wg LXX: te same dwa słowa): deszcz łaski może paść na glebę, która wciąż rodzi po staremu. „Odrzucona po próbie” (ἀδόκιμος, adokimos — jedno greckie słowo: nie-wypróbowana pozytywnie; rodzina „wypróbowania”, por. Jk 1:3): ziemia miała swój test — deszcz. „Bliska przekleństwa” — autor waży słowa: blisko, jeszcze nie w nim; a spalenie pola bywa i końcem, i oczyszczeniem — tej dwuznaczności nie rozstrzyga.

⁹¹ **tn** Jedyne „umiłowani” w liście — przypada dokładnie tam, gdzie słowa były najtwardsze: groźba nie była wróżbą. „Lepsze” — znów słowo-klucz (przypis 7): autor jest przekonany, że ich historia należy do serii „lepszych rzeczy”, nie do cierni. „Trzymające się zbawienia” — dosłownie: przylegające do niego, jak sąsiednie pole tej samej gleby.

⁹² **tn** Dowód w sprawie „lepszych rzeczy” jest prozaiczny: posługa. Nie przeżycia z 6:4-5, lecz „dzieło i miłość” wobec

samą gorliwość ku pełnej pewności nadziei⁹³ — aż do końca,¹² abyście nie stali się ociężali,⁹⁴ lecz naśladowcami tych, którzy przez wiarę i cierpliwość dziedziczą obietnice.

PRZYSIĘGA BOGA I KOTWICA NADZIEI (6:13–20)

¹³ Bóg bowiem, gdy składał obietnicę Abrahamowi — ponieważ nie miał nikogo większego, na kogo mógłby przysiąc — przysiągł na samego siebie,¹⁴ mówiąc: „Zaprawdę, błogosławiąc, błogosławić ci będę i mnożąc, rozmnożę ciebie”.⁹⁵ ¹⁵ I tak — okazawszy cierpliwość — dostąpił obietnicy. ¹⁶ Ludzie bowiem przysięgają na większego od siebie — i kresem wszelkiego sporu⁹⁶ jest dla nich przysięga, dla potwierdzenia. ¹⁷ Dlatego Bóg — chcąc dziedzicom obietnicy tym obficie pokazać niezmiennność swojego postanowienia — wystąpił z przysięgą jako poręczyciel,⁹⁷ ¹⁸ abyśmy przez dwie niezmiennie rzeczy — w których niemożliwe jest, aby Bóg skłamał — mieli mocną zachętę my, którzyśmy się schronili,⁹⁸ by uchwycić leżącą przed nami nadzieję. ¹⁹ Mamy ją jak kotwicę duszy — pewną i niewzruszoną — a wchodzi ona do wnętrza za zasłonę,⁹⁹ ²⁰ gdzie jako poprzednik wszedł za nas Jezus,¹⁰⁰ stawszy się arcykapłanem na wiek według porządku Melchizedeka.

MELCHIZEDEK — KAPŁAN BEZ RODOWODU (7:1–10)

świętych — dwa czasy jednego czasownika: usłużysz (wtedy, por. 10:32-34) i usługując (nadal). Pamięć Boga jest tu kwestią Jego SPRAWIEDLIWOŚCI: zapomnieć o takiej miłości byłoby nieuczciwością — mocne zdanie o Bogu, który czuje się dłużnikiem czułości okazanej Jego imieniu.

⁹³ **tn** „Tę samą” — którą już pokazali w posłudze (w. 10): nie żąda nowej cnoty, tylko przekierowania sprawdzonej. „Pełna pewność” (πληροφορία, plērophoria) — stan żagla wypełnionego wiatrem do końca; wróci w 10:22 przy wierze. „Każdy z was” — nawias ostrzegawczy kończy się imiennie: nie o zbiorowość szło, o pojedynczych ociężałych.

⁹⁴ **tn** „Ociężali” — klamra zamyka nawias otwarty w 5:11 tym samym rzadkim słowem. „Wiara i cierpliwość” (μακροθυμία, makrothymia — ta czekająca, nieoddająca ciosu cierpliwość z Jk 5:7-10) — para, którą za chwilę uosobi Abraham (w. 15: „okazawszy cierpliwość, dostąpił obietnicy”). „Dziedziczka” — rodzina dziedzictwa spina list od 1:2.14.

⁹⁵ **tn** Rdz 22:16-17 wg LXX — przysięga złożona na górze Moria, PO związaniu Izaaka: jedyne miejsce Tory, gdzie Bóg przysięga „na samego siebie”. Podwojenia („błogosławiąc błogosławić... mnożąc rozmnożę”) — hebrajski sposób wzmacnienia zachowany przez LXX i przez nas. I jedna cicha zmiana autora: w Rdz przysięga brzmi „rozmnożę twoje POTOMSTWO” — autor mówi „rozmnożę CIEBIE”: Abraham i jego potomstwo zlewają się w jedno ciało (dokładnie tą intuicją za chwilę Lewi zapłaci dziesięcinę „w lędźwiach ojca”, 7:9-10).

⁹⁶ **tn** „Spór” (ἀντιλογία, antilogia — dosłownie „przeciw-mowa”): przysięga to instytucja graniczna, za którą nie ma już odwołania. To samo słowo wróci w 7:7 („bez żadnego sporu”) i w 12:3 — o Jezusie, który zniósł „przeciw-mowę grzeszników”: spory ludzkie kończy przysięga, tamtą przeciw-mowę zniósł cierpliwość.

⁹⁷ **tn** „Wystąpił jako poręczyciel” (ἐμεσίτευσεν, emesiteusen — od μεσίτης, mesitēs „pośrednik”; tylko tu w NT) — Bóg wszedł MIĘDZY siebie a Abrahama jak trzecia strona umowy, gwarantując własne słowo: obraz na granicy absurdu i właśnie dlatego mocny. Słowo „pośrednik” wróci o Jezusie (8:6; 9:15; 12:24). „Niezmienność” (ἀμετάθετον, ametathe-ton) — termin z języka testamentów nieodwołalnych; „dziedzicom obietnicy” — czyli i nam (w. 18): przysięga z Morii ma współadresatów.

⁹⁸ **tn** Dwie niezmiennie rzeczy: obietnica i przysięga. „Którzyśmy się schronili” (καταφυγόντες, kataphygontes) — czasownik zbiega: tym słowem Tora opisuje ucieczkę do miasta schronienia (Lb 35:25-26 wg LXX), gdzie zbieg był bezpieczny — i wolny dopiero „po śmierci WIELKIEGO KAPŁANA” (Lb 35:25!). Trudno uwierzyć, że autor, który za chwilę wprowadzi za zasłonę arcykapłana, nie słyszał tego echa. „Leżąca przed nami” — jak meta przed biegaczem: to samo słowo w 12:1 (bieg leżący przed nami) i 12:2 (radość leżąca przed Nim).

⁹⁹ **tn** Jedyna kotwica w Biblii — i domknięcie obrazu z 2:1: tam groziło, że nas zniesie; tu lina jest zaczepiona. „Niewzruszona” — słowo prawnej gwarancji (2:2). A potem obraz pęka celowo: kotwica nie idzie w dno — idzie W GÓRĘ, „do wnętrza za zasłonę” (dosłowna fraza Kpł 16:2.12 wg LXX o miejscu najświętszym, gdzie wchodziło się raz w roku): dusza zakotwiczona nie w morzu, lecz w przybytku nieba.

¹⁰⁰ **tn** „Poprzednik” (πρόδρομος, prodromos — tylko tu w Biblii greckiej o osobie) — zwiadowca, przednia straż: ten, kto wbiega pierwszy, bo za nim idą następni. W tym jednym słowie mieści się cała nowość: aaronowy arcykapłan wchodził za zasłonę SAM i nikt nie śmiał za nim; ten wszedł „za nas” — jako pierwszy z wielu (2:10: „prowadząc wielu synów”). I ostatnie słowa wersetu podejmują dokładnie frazę, na której wykład urwał się w 5:10 — nawias zamknięty, można mówić o Melchizedeku.

7¹ Ten bowiem Melchizedek — król Szalemu, kapłan Boga Najwyższego¹⁰¹ — wyszedł na spotkanie Abrahamowi wracającemu po rozbiciu królów i pobłogosławił go; ² jemu też Abraham wydzielił dziesięcinę ze wszystkiego. Jego imię tłumaczy się najpierw: „król sprawiedliwości”, następnie zaś jest on i królem Szalemu, to znaczy królem pokoju¹⁰² — ³ bez ojca, bez matki, bez rodowodu, niemający ani początku dni, ani końca życia, upodobniony zaś do Syna Bożego — trwa jako kapłan nieprzerwanie.^{103,°} ⁴ Zobaczcie zaś, jak wielki jest ten, któremu Abraham dał dziesięcinę z najprzedniejszych łupów — on, praojciec.¹⁰⁴ ⁵ I ci z synów Lewiego, którzy otrzymują kapłaństwo, mają wprawdzie przykazanie, by według Prawa pobierać dziesięcinę od ludu, to jest od swoich braci, chociaż i ci wyszli z lędźwi Abrahama; ⁶ ten zaś, który nie wywodzi od nich rodowodu, wziął dziesięcinę od Abrahama — i pobłogosławił tego, który miał obietnice.¹⁰⁵ ⁷ A bez żadnego sporu: mniejsze jest błogosławione przez lepsze.¹⁰⁶ ⁸ I tu dziesięciny biorą ludzie, którzy umierają — tam zaś ten, o którym zaświadczone, że żyje.¹⁰⁷ ⁹ I — by tak rzec — przez Abrahama także Lewi, ten, który pobiera dziesięciny, został obłożony dziesięciną:¹⁰⁸ ¹⁰ był bowiem jeszcze w lędźwiach ojca, gdy Melchizedek wyszedł mu na spotkanie.

¹⁰¹ **tn** Cała biblijna kariera Melchizedeka to trzy wersety opowieści (Rdz 14:18-20) i jedna linijka psalmu (110:4) — z tych czterech zdań autor buduje teraz cały rozdział, czytając równie uważnie to, co napisane, jak to, co przemilczane. „Bóg Najwyższy” (El Eljon) — tytuł z ust samego Melchizedeka (Rdz 14:19); „Szalem” — u psalmisty miejsce przybytku Boga (Ps 76:3: „w Szalemie Jego przybytek”).

¹⁰² **tn** Autor sam wyklada hebrajszczyznę czytelnikowi greckiemu: malki-cedek — „mój król [to] sprawiedliwość”, a Szalem brzmi jak szalom, pokój. Kolejność nie jest przypadkiem: najpierw sprawiedliwość, potem pokój — „dziełem sprawiedliwości będzie pokój” (Iz 32:17; por. Ps 85:11, gdzie sprawiedliwość i pokój się całują). Drobiazg z Rdz: tekst hebrajski mówi tylko „dał mu dziesięcinę” (Rdz 14:20) — kto komu, trzeba wyczytać ze składni; autor rozstrzyga za całą tradycją: Abraham jemu.

¹⁰³ **tn** Trzy grzmiące przeczenia (apatōr, amētōr, agenealogētos — trzecie to być może słowo ukute przez autora) — i klucz do nich: to argument z MILCZENIA ZAPISU. Księga Rodzaju notuje każdemu ojca, matkę, rodowód, narodziny i śmierć — a Melchizedek zjawia się w niej znikąd i znika bez nekrologu. Nie znaczy to, że nie miał rodziców: nie zostały ZAPISANE (w. 6 powie wprost: „nie wywodzący od nich rodowodu” — chodzi o drzewo genealogiczne; kapłan bez udokumentowanego rodowodu tracił prawo służby, por. Ezd 2:62). „Upodobniony do Syna Bożego” — kierunek zdania jest odwrotny, niż się spodziewamy: to obraz z Rdz jest podobny do Syna, nie Syn do niego — portret malowany z myślą o Oryginale. „Nieprzerwanie” (εἰς τὸ, eis to diēnekēs) — celowo INNE słowo niż „na wiek” z psalmu: tamto mówi o życiu Syna, to o obrazie, który na kartach Pisma trwa bez przerwy — autor nigdzie ich nie miesza (por. 10:1.12.14).

[°] W wydaniu czytelniczym: „bez ojca, bez matki, bez rodowodu, niemający ani początku dni, ani końca życia, upodobniony zaś do Syna Bożego — pozostaje kapłanem nieprzerwanie.”

¹⁰⁴ **tn** Gra słów, której nie wolno zgubić: temu „BEZ OJCA” (apatōr, w. 3) dziesięcinę płaci „PRAOJCIEC” (patriarchēs) — ten sam rdzeń „ojciec” po obu stronach wagi; a tytuł „praojciec” autor przemyślnie odkłada na sam koniec zdania, jak puentę. „Najprzedniejsze łupy” (ἄκροθίνα, akrothina — dosłownie „wierzch stosu”) — słowo z języka wojennych dziesięcin składanych bóstwu ze szczytu zdobyczy.

¹⁰⁵ **tn** „Nie wywodzący od nich rodowodu” — czasownik od „genealogii”: potwierdzenie, że w w. 3 chodziło o zapis rodowodowy, nie o brak rodziców. Dwa czasowniki stoją w perfectum („wziął dziesięcinę... pobłogosławił” — i tak już jest): na kartach Pisma Melchizedek nieprzerwanie trzyma tę dziesięcinę i nieprzerwanie błogosławi — dokonania zapisane raz na zawsze. I szpila: pobłogosławił „tego, który MIAŁ OBIETNICE” — nawet obietnice Boże nie zwalniały Abrahama z przyjęcia błogosławieństwa od większego.

¹⁰⁶ **tn** „Przez lepsze” — znów słowo-klucz listu (przypis 7), tym razem w regule ogólnej: błogosławieństwo płynie z góry w dół, od lepszego ku mniejszemu — kto błogosławi, ten stoi wyżej. „Bez sporu” — ta sama „przeciw-mowa” co w 6:16: tu nawet ona milknie.

¹⁰⁷ **tn** „Tu... tam” — w Jerozolimie i na kartach Rodzaju. „Zaświadczone, że żyje” — przez kogo zaświadczone? Przez samo Pismo: Rodzaju nie zapisała mu śmierci, a psalm mówi „na wiek” — świadkiem jest tekst, nie metryka (rodzina „świadcstwa” — μαρτυρεῖ, martyreō — rozbłyśnie w rozdziale 11, gdzie tak samo Pismo świadczy o zmarłych, że żyją). Autor nie twierdzi, że Melchizedek nie umarł — czyta to, co napisane, i to, czego nie napisano.

¹⁰⁸ **tn** „By tak rzec” (ὥς ἔπος εἰπεῖν, hōs epos eipein) — jedyne takie retoryczne mrugnięcie w całym NT: autor wie, że zdanie jest śmiało, i uprzedza zarzut. Ale za figurą stoi ta sama hebrajska intuicja ciała zbiorowego, którą widzieliśmy w 6:14 („rozmnożę CIEBIE” zamiast „twoje potomstwo”): przodek nosi w sobie potomków — co spotkało Abrahama, spotkało w nim i Lewiego (strona bierna: „został obłożony” — dziesięcina ściągnięta z niego, zanim się urodził).

ZMIANA KAPŁAŃSTWA — ZMIANA PRAWA (7:11–19)

¹¹ Gdyby więc dopełnienie¹⁰⁹ przychodziło przez kapłaństwo lewickie — a lud na jego podstawie otrzymał Prawo — jaka byłaby jeszcze potrzeba, żeby powstawał inny kapłan „według porządku Melchizedeka” i nie był nazywany według porządku Aarona? ¹² Bo gdy przenosi się kapłaństwo, z konieczności następuje i przeniesienie Prawa.¹¹⁰ ¹³ Ten bowiem, o którym to się mówi, ma udział w innym pokoleniu, z którego nikt nie służył przy ołtarzu; ¹⁴ wiadomo przecież, że nasz Pan wzeszedł¹¹¹ z Judy — a o tym pokoleniu Mojżesz nie powiedział nic w sprawie kapłanów. ¹⁵ I jest to jeszcze bardziej oczywiste, skoro na podobieństwo Melchizedeka powstaje inny kapłan,¹¹² ¹⁶ który stał się nim nie według prawa cielesnego przykazania, ale według mocy niezniszczalnego życia.¹¹³ ¹⁷ Zaświadcza się bowiem: „Ty jesteś kapłanem na wiek według porządku Melchizedeka”. ¹⁸ Następuje bowiem uchylenie¹¹⁴ wcześniejszego przykazania — z powodu jego słabości i nieużyteczności, ¹⁹ bo Prawo niczego nie uczyniło pełnym — a wprowadzenie lepszej nadziei, przez którą zbliżamy się do Boga.¹¹⁵

PORĘCZYCIEL LEPSZEGO PRZYMIERZA, RAZ NA ZAWSZE (7:20–28)

²⁰ A o ile stało się to nie bez przysięgi — bo tamci stawali się kapłanami bez przysięgi, ²¹ ten zaś z przysięgą, przez Tego, który mówi do Niego: „Przysiągł Pan i nie będzie żałował: Ty jesteś kapłanem na wiek”¹¹⁶ — ²² o tyle też lepszego przymierza poręczycielem stał się Jezus.¹¹⁷

¹⁰⁹ tn „Dopełnienie” (τελείωσις, teleiōsis) — rodzina „pełni” (2:10; 5:9.14), a w Septuagincie to samo słowo nazywa OFIARĘ WYŚWIĘCENIA kapłana (Wj 29; Kpł 8: „baran dopełnienia”): pytanie brzmi więc podwójnie — czy system lewicki doprowadził kogoś do celu i czy wyświęcił prawdziwego kapłana. Cały argument wisi na dacie: Ps 110 powstał, gdy kapłaństwo Aarona działało w najlepsze — po co Bóg zapowiadałby INNY porządek, gdyby ten wystarczał? (Ta sama logika co z „innym dniem” w 4:8.) „Lud na jego podstawie otrzymał Prawo” — kapłaństwo nie jest dodatkiem do Prawa: jest jego nośnikiem.

¹¹⁰ tn „Przeniesienie” (μετάθεσις, metathesis) — nie retusz: przeprowadzka fundamentu; skoro Prawo stało na kapłaństwie (w. 11), zmiana kapłana porusza cały gmach. To samo słowo opisze „przeniesienie” Henocha ze śmierci do życia (11:5) i „przeniesienie rzeczy chwiejnych” przy ostatnim wstrząsie (12:27) — zawsze ruch dokonany ręką Boga, nie erozja.

¹¹¹ tn „Wzeszedł” (ἀνατέλλω, anateō) — czasownik wschodu gwiazd i słońca, w Biblii greckiej mesjańsko naładowany: „wезде gwiazda z Jakuba” (Lb 24:17), „wезде słońce sprawiedliwości” (Ml 3:20), a u Zachariasza „Wschód” jest wręcz imieniem Odrośli Dawida (Za 6:12 wg LXX; por. Łk 1:78). Jedno słowo — i Juda z pokolenia królów staje się niebem, z którego wschodzi światło. Milczenie Mojżesza o kapłanach z Judy autor czyta tak samo uważnie jak milczenie Rodzaju o rodzicach Melchizedeka.

¹¹² tn Zmiana frazy, nie przypadek: już nie „według porządku” (formuła psalmu), lecz „na podobieństwo” — po wykładzie 7:1-10 autor mówi własnymi słowami: nowy kapłan jest podobny do tamtego OBRAZU z Rodzaju (bez rodowodu, bez końca życia). Ta sama fraza opisała Jego próby „podobnie jak my” (4:15): podobny do nas w próbie, podobny do Melchizedeka w kapłaństwie.

¹¹³ tn „Cielesne przykazanie” — dotyczące ciała: rodowód, namaszczenie, śmierć i następca; „niezniszczalne” (ἀκατάλυτος, akatalytos — tylko tu w Biblii: nie-do-rozwiązania, jak dom, którego nikt nie rozbierze). Kwalifikacją nowego kapłana nie jest metryka, lecz zmartwychwstanie: życie, które przeszło przez śmierć i okazało się nie do zniszczenia — „moc” tego życia jest teraz mocą Jego urzędu (w. 25).

¹¹⁴ tn „Uchylenie” (ἀθέτησις, athetēsis) — termin prawny unieważnienia aktu lub długu (znany z papirusów). Autor użyje go jeszcze raz — zapierając dech: Chrystus objawił się „dla UCHYLENIA GRZECHU przez swoją ofiarę” (9:26) — przykazanie uchylono, aby uchylić grzech. „Słabe i nieużyteczne” — nie złe (por. Rz 7:12): bezsilne wobec tego, do czego tęskniło — por. następny werset.

¹¹⁵ tn Bilans w pół zdania: „niczego nie uczyniło pełnym” (rodzina „pełni” — Prawo nie dowiozło nikogo do celu, por. w. 11) — i „wprowadzenie” (ἐπεισαγωγή, epeisagōgē — tylko tu; przedrostek słyhać dwojako: wstawienie czegoś NA MIEJSCE uchylonego albo do-prowadzenie PONADTO) „lepszej nadziei” (słowo-klucz). Definicja tej nadziei jest czasownikiem: „zbliżamy się do Boga” — cała rewolucja listu w jednym słowie bliskości (por. „przystępujemy”, 4:16; 7:25).

¹¹⁶ tn „Nie będzie żałował” — Bóg nie cofnie tego słowa (por. 1 Sm 15:29: „Chwała Izraela nie kłamie i nie żałuje”); Aaron dostał urząd przepisem, Syn — przysięgą, czyli tym, co w 6:16-18 nazwano kresem wszelkiego sporu. tc Tekst bizantyjski dopowiada „według porządku Melchizedeka” — wyrównanie do pełnego brzmienia psalmu; najstarsze rękopisy kończą na „na wiek”.

¹¹⁷ tn Pierwsze „PRZYMIERZE” w liście (διαθήκη, diathēkē) — słowo, które od tej chwili poniesie rozdziały 8–10

²³ I tamtych kapłanów bywało wielu, bo śmierć nie pozwalała im trwać; ²⁴ ten zaś, ponieważ trwa na wiek, ma kapłaństwo nieprzechodnie.¹¹⁸ ²⁵ Dlatego też może zbawiać całkowicie¹¹⁹ tych, którzy przez Niego przystępują do Boga — bo zawsze żyje, aby się za nimi wstawiać. ²⁶ Takiego bowiem i przysłało nam mieć arcykapłana: świątobliwego, niewinnego, nieskalanego, oddzielonego od grzeszników i wyniesionego ponad niebiosy,¹²⁰ ²⁷ który nie ma potrzeby codziennie — jak tamci arcykapłani — składać ofiar najpierw za własne grzechy, potem za grzechy ludu; to bowiem uczynił raz na zawsze,¹²¹ gdy złożył w ofierze samego siebie. ²⁸ Prawo bowiem ustanawia arcykapłanami ludzi mających słabość — słowo zaś przysięgi, złożonej po Prawie: Syna, na wiek uczynionego pełnym.¹²²

ARCYKAPŁAN W PRAWDZIWYM PRZYBYTKU (8:1–6)

8¹ A oto sedno tego, co mówimy: takiego mamy arcykapłana, który zasiadł po prawicy tronu Majestatu w niebiosach¹²³ — ² sługę świątyni¹²⁴ i prawdziwego przybytku, który rozbił Pan, nie człowiek. ³ Każdy bowiem arcykapłan jest ustanawiany po to, by składać dary i ofiary — stąd konieczne, aby i ten miał coś, co mógłby złożyć.¹²⁵ ⁴ Gdyby więc był na ziemi, nawet nie byłby kapłanem — skoro są tu tacy, którzy według Prawa składają dary ⁵ (oni pełnią służbę przy odzworze i cieniu¹²⁶ rzeczy niebiańskich — jak zostało objawione Mojżeszowi, gdy miał

(siedemnaście wystąpień — więcej niż w całej reszcie NT). „Poręczyciel” (ἐγγυος, engyos — tylko tu w Biblii) — termin z umów: ten, kto własną osobą i majątkiem odpowiada za cudze zobowiązanie; więcej niż pośrednik — zakładnik dotrzymania. Bóg poręczył przysięgą (6:17), Syn jest poręczeniem osobą. Imię „Jezus” — znów odłożone na sam koniec zdania (jak 2:9; 3:1; 6:20).

¹¹⁸ **tn** Arytmetyka dwóch kapłaństw: tam mnogość z konieczności (każda śmierć dopisywała następcę — Józef Flawiusz liczył arcykapłanów dziesiątkami), tu jeden, bo „trwa” (nić trwania: 1:11; 7:3; 13:8). „Nieprzechodnie” (ἀπαράβατος, aparabatos — tylko tu w Biblii) — nie przechodzi na następcę: urząd bez wakatu i bez sukcesji; inni czytają „nienaruszalne” — oba odcienie prawdziwe, pierwszy celniejszy w kontraście do w. 23.

¹¹⁹ **tn** „Całkowicie” (εἰς τὸ παντελές, eis to panteles) — greka mówi jednym słowem „w pełni” i „po wsze czasy”; wybieramy pierwsze, drugie zostaje tutaj. „Przystępują” — czasownik liturgiczny z 4:16: dostęp do ołtarza dany wszystkim idącym „przez niego”. „Zawsze żyje, aby się wstawiać” — wstawiennictwo nie jest ponawianiem ofiary (ta padła raz — w. 27), lecz samym Jego życiem: żywy Kapłan przed obliczem Boga JEST nieustanną racją naszego dostępu (por. Rz 8:34; 1 J 2:1 — nasz Rzecznik).

¹²⁰ **tn** „Przysłało” — po raz drugi (2:10): tam Bogu przysłało dopełnić Syna cierpieniami, tu nam przysłał taki właśnie Kapłan — dwie strony jednej stosowności. „Świątobliwy” (ὁσιος, hosios — inne słowo niż „święty”): w Septuagincie stały odpowiednik hebrajskiego chasid — wiernego przymierzu miłości (tej samej rodziny co hesed, oś naszego Jakuba); „oddzielony od grzeszników” — nie odległością, lecz czystością: przeszedł między nami bez grzechu (4:15) i dlatego jest ponad niebiosami.

¹²¹ **tn** „Raz na zawsze” (ἐφ’άπαξ, ephapax, efapax) — słowo-pieczęć, które od 6:4 („raz oświeceni”) urosło do pełnej mocy i poniesie rozdziały 9–10 (9:12; 10:10): przeciwieństwo „codziennie”; co dokonane raz, nie potrzebuje powtórki — powtórka byłaby niewiarą w dokonanie. „Samego siebie” — tu pęka cała analogia z Aaronem: kapłan i ofiara w jednej osobie; porządek Jom Kippur („najpierw za własne... potem za ludu”, Kpł 16:6.15) zostaje przywołany i przekroczony — za własne grzechy nie miał co składać (w. 26: niewinny).

¹²² **tn** Bilans rozdziału w jednej wadze: Prawo / słowo przysięgi; ludzie ze słabością / Syn; ustanawiani wciąż / uczyniony pełnym na wiek. „Po Prawie” — cały argument w dwóch słowach: przysięga psalmu jest MŁODSZA niż Synaj, więc to ona jest ostatnim słowem Boga w sprawie kapłaństwa (jak „inny dzień” po Jozuem, 4:8). „Uczynionego pełnym” — trzeci raz o Chrystusie (2:10; 5:9): konsekracja przez cierpienia dokonana — i już nieodwołalna.

¹²³ **tn** „Sedno” (κεφάλαιον, kephalaion, kefalaion — od „głowy”) — i główny punkt, i suma rachunku: wszystko dotąd powiedziane zliczone w jedno zdanie. „TAKIEGO mamy” — z naciskiem; i powrót akordu Ps 110:1 (1:3), tym razem z dopowiedzeniem miejsca: nie w Jerozolimie — w niebiosach. „Majestat” — nabożne omówienie jak w 1:3.

¹²⁴ **tn** „Sługa” (leitourgós, leitourgós) — dokładnie to słowo, którym psalm nazwał aniołów (1:7) i którym nazwane są „duchy służebne” (1:14): Ten, który zasiadł na tronie, pełni służbę — Król sam sprawuje liturgię. „Świątynia” — dosłownie „święte [miejsca]” (τὰ ἁγία, ta hagia): odtąd stały termin tej księgi na miejsce najświętsze nieba (9:8.12.24; 10:19). „Rozbił” — jak namiot: czasownik od wbijania palików (Pan sam rozbił ten namiot — por. odwrotność: przybytek Mojżesza rozbijali ludzie).

¹²⁵ **tn** Definicja z 5:1 wraca jako przesłanka: kapłan bez ofiary to sprzeczność sama w sobie. CO złożył ten Arcykapłan — autor trzyma jeszcze w zanadrzu (9:12-14: własną krew; 10:10: własne ciało); na razie tylko logiczna konieczność: „musiał mieć coś”.

¹²⁶ **tn** Wj 25:40 — zwornik całej teologii przybytku: Mojżesz niczego nie projektował, KOPIOWAŁ „wzór” (τύπος, typos)

wykonać przybytek: „Patrz — mówi — masz uczynić wszystko według wzoru ukazanego ci na górze”); ⁶ teraz zaś dostąpił o tyle znakomitszej służby,¹²⁷ o ile lepszego przymierza jest pośrednikiem — a zostało ono prawnie ustanowione na lepszych obietnicach.

NOWE PRZYMIERZE — JEREMIASZ 31 (8:7–13)

⁷ Gdyby bowiem tamto pierwsze było nienagane, nie szukano by miejsca dla drugiego — ⁸ bo ganiąc ich, mówi:¹²⁸ „Oto nadchodzą dni — mówi Pan — gdy dokonam nad domem Izraela i nad domem Judy przymierza nowego; ⁹ nie takie jak przymierze, które zawarłem z ich ojcami w dniu, gdy ująłem ich za rękę, by ich wyprowadzić z ziemi Egiptu — bo oni nie wytrwali w moim przymierzu i ja ich zaniedbałem, mówi Pan.¹²⁹ ¹⁰ Bo to jest przymierze, które zawrę z domem Izraela po tamtych dniach — mówi Pan: dam moje prawa do ich myśli i wypiszę je na ich sercach; i będę im za Boga, a oni będą mi za lud.¹³⁰ ¹¹ I nie będzie już uczył każdy swojego współobywatela ani każdy swojego brata, mówiąc: «Poznaj Pana» — bo wszyscy będą mnie znać, od małego aż do wielkiego z nich,¹³¹ ¹² gdyż łaskawy będę dla ich niesprawiedliwości, a ich grzechów nie wspomnę już więcej”.¹³² ¹³ Mówiąc „nowe”, uczynił pierwsze przestarzałym; a co się starzeje i posuwa w latach, bliskie jest zniknięcia.¹³³

PRZYBYTEK ZIEMSKI I JEGO LITURGIA (9:1–10)

9¹ Miało wprowadzić i pierwsze przymierze przepisy służby oraz świątynię — ale ziemską.¹³⁴

oglądany na górze. Stąd dwa słowa o ziemskiej świątyni: „odwzór” (ὑπόδειγμα, hypodeigma — to samo słowo, co „przykład” w 4:11, tu w znaczeniu kopii pokazowej) i „cień” (σκιά, skia — wróci w 10:1): cień jest prawdziwy, ale płaski — dowodzi istnienia bryły, którą rzuca. Autor nie mówi: tamto było złe; mówi: tamto było odbitką.

¹²⁷ **tn** „Znakomitszej” — to samo rzadkie porównanie, co o imieniu w 1:4: dwie nici listu wiążą się w węzeł; do tego DWA „lepsze” w jednym zdaniu (przymierze, obietnice — słowo-klucz, przypis 7). „Pośrednik” (μεσίτης, mesitēs) — zapowiedziany czasownikiem w 6:17, teraz jako tytuł (jeszcze 9:15; 12:24). „Prawnie ustanowione” — ten sam czasownik, co o Prawie danym ludowi w 7:11: nowe przymierze nie jest bezprawiem — jest prawem na lepszych obietnicach.

¹²⁸ **tn** „Ganiąc ICH” — nie „je”: wada nie tkwiła w przymierzu, lecz w ludziach (w. 9: „oni nie wytrwali”). Zaczyna się najdłuższy cytat ze Starego Testamentu w całym Nowym: Jr 31:31–34 wg LXX. I już w pierwszym wersie autor podmienia czasownik: LXX mówi „zawrę przymierze”, on pisze „DOKONAM” (συντελέσω, syntelesō — rodzina spełnienia i końca, por. 9:26 „spełnienie wieków”): nowe przymierze nie jako kolejna umowa w serii, lecz jako doprowadzenie sprawy do końca.

¹²⁹ **tn** „Ująłem ich za rękę” — to samo „ujmowanie się”, którym 2:16 opisało wcielenie: Bóg prowadzący za rękę z Egiptu. A potem zdanie na granicy skandalu: „ja ich ZANIEDBAŁEM”. Po hebrajsku stoi tu co innego: „a ja byłem ich mężem” (baalti) — Septuaginta przeczytała spółgłoski inaczej (jak baħalti, „obrzydziłem sobie”) i po grecku Bóg mówi: przestałem dbać. Autor cytuje grekę i nie łagodzi — bo to samo słowo padło w 2:3 o nas: „jeśli MY zaniedbamy tak wielkie zbawienie”. Zaniedbanie za zaniedbanie: lustro.

¹³⁰ **tn** „Będę im za Boga, a oni będą mi za lud” — ta sama hebrajska składnia przymierza, co „będę mu za ojca” (1:5, przypis 9): stare słowa zaręczyn Boga z Izraelem (Wj 6:7; Kpł 26:12) wracają nienaruszone — nowe przymierze nie zmienia stron, zmienia nośnik: prawa przenoszą się z tablic kamiennych do myśli i serca — dokładnie tam, dokąd i tak sięga żywe słowo (4:12).

¹³¹ **tn** Koniec monopolu na dostęp: poznanie Pana bez pośredniczącej kasty — „od małego” (kolejność znacząca: mali najpierw). Obietnica nie unieważnia nauczania braterskiego (5:12 gani przecież, że nie są nauczycielami; 10:24–25 każe się nawzajem pobudzać) — unieważnia sytuację, w której ktoś trzyma klucz do poznania za drugiego.

¹³² **tn** „Łaskawy” (ἡλεός, hileōs) — rodzina „prześlągnięcia” (2:17) i „prześlągnięcia” (9:5): u korzenia nowego przymierza nie leży amnezja, lecz prześlągnięcie. „Nie wspomnę” — u Boga i pamięć, i niepamięć są aktami woli: ten sam Bóg „nie jest niesprawiedliwy, by zapomnieć” dzieła miłości (6:10) — i przysięga nie pamiętać grzechów. Na tej niepamięci stanie cały wywód 10:1–18.

¹³³ **tn** Jedno słowo proroka — „nowe” — wystarczyło, by cały poprzedni porządek nazwać starym. „Uczynił przestarzałym... starzeje się” (παλαιόω, palaioō) — dokładnie to słowo padło o niebiosach: „zestarzeją się jak szata” (1:11): pierwsze przymierze dzieli los pierwszego stworzenia — i jedno, i drugie ustępuje temu, co nie przemija (12:27–28). „Bliskie zniknięcia” — nie: znikłe; autor pisze te słowa, gdy świątynia najpewniej jeszcze stoi i dymi.

¹³⁴ **tn** „Ziemską” (κοσμικόν, kosmikon — należąca do tego świata): nie zarzut, lecz adres. „Służba” (λατρεία, latreia) — słowo kultu, które spina rozdział (ww. 6.9.14): od służby przy odwzorze do służby Bogu żywemu.

² Zbudowano bowiem przybytek: pierwszą salę — w której świecznik i stół, i wyłożenie chlebów — tę nazywa się Świętym;¹³⁵ ³ za drugą zaś zasłoną — sala nazywana Świętym Świętych,¹³⁶ ⁴ mająca złotą kadzielnicę¹³⁷ i arkę przymierza, zewsząd pokrytą złotem, a w niej złote naczynie z manną i laską Aarona, która zakwitła, i tablice przymierza; ⁵ nad nią zaś cherubowie chwały, oceniający przebłagalnię¹³⁸ — ale o tym nie sposób teraz mówić szczegółowo. ⁶ Gdy zaś to wszystko tak zbudowano, do pierwszej sali wchodzi kapłani w każdym czasie, wypełniając służby, ⁷ do drugiej zaś — raz w roku — sam jeden arcykapłan, i nie bez krwi, którą składa za siebie i za nieświadomości ludu.¹³⁹ ⁸ Przez to Duch Święty pokazuje, że droga do świątyni nie została jeszcze objawiona, dopóki stoi pierwszy przybytek.¹⁴⁰ ⁹ Jest on przypowieścią na czas obecny:¹⁴¹ składa się według niej dary i ofiary, które nie mogą uczynić pełnym — co do sumienia — tego, kto pełni służbę, ¹⁰ a dotyczą tylko pokarmów i napojów, i różnych obmyć — przepisy ciała, nałożone aż do czasu naprawy.¹⁴²

PRZEZ WŁASNĄ KREW DO ŚWIĄTYNI NIEBA (9:11–14)

¹¹ Chrystus zaś, przybywszy jako arcykapłan dóbr, które nastały,¹⁴³ przez większy i pełniejszy przybytek — nie ręką uczyniony, to jest nie z tego stworzenia — ¹² wszedł też nie przez krew kozłów i cielców, ale przez własną krew — raz na zawsze — do świątyni, znalazłszy wieczne odkupienie.¹⁴⁴ ¹³ Bo jeśli krew kozłów i byków oraz popiół jałówek — którym pokrapia się skalanych — uświęca ku czystości ciała, ¹⁴ to o ileż bardziej krew Chrystusa — który przez Ducha wiecznego złożył Bogu samego siebie bez skazy — oczyści nasze sumienie z martwych

¹³⁵ **tn** Inwentarz z Wj 25-26: siedmioramienny świecznik, stół i „wyłożenie chlebów” (dwanaście bochenków obecności, wymienianych co szabat — Kpł 24:5-8). „Zbudowano” — to samo słowo, co w 3:3-4: każdy dom ktoś zbudował. Autor prowadzi wycieczkę po namiocie z pustyni (nie po świątyni Heroda!) — po przybytku takim, jaki opisała Tora.

¹³⁶ **tn** „Druga zasłona” — pierwsza wisiała u wejścia do namiotu, druga (καταπέτασμα, katapetasma — ta z 6:19, za którą weszła kotwica; wróci w 10:20) oddzielała miejsce najświętsze. „Święte Świętych” — hebrajski sposób na stopień najwyższy: najświętsze ze świętego.

¹³⁷ **tn** θυμιατήριον (thymiatērion) — albo „kadzielnica” (złota łopatka z węglami, wnoszona za zasłonę w Jom Kippur — Kpł 16:12-13), albo „ołtarz kadzenia” — który jednak wg Wj 30:6 stał PRZED zasłoną; autor mówi ostrożnie „mająca” — przynależność do służby wnętrza (por. 1 Krl 6:22), niekoniecznie topografia. W arce trzy pamiątki: manna (Wj 16:33-34), laska, która zakwitła po buncie Koracha (Lb 17:23-25), tablice — chleb szemrania, kwiat sporu o kapłaństwo i złamane przykazania: samo dno ludzkiej historii schowane pod przebłagalnią.

¹³⁸ **tn** „Przebłagalnia” (ἱλαστήριον, hilastērion; hebr. kapporet) — złota płyta wieka arki, na którą raz w roku padała krew (Kpł 16:14-15): geograficzny środek przebłagania, rodzina słów z 2:17 i 8:12. Rz 3:25 nazwie tym słowem samego Chrystusa. „Nie sposób teraz mówić szczegółowo” — powściągliwość człowieka, który mógłby o tym mówić dniami; śpieszy się do rzeczy większej niż sprzęty.

¹³⁹ **tn** Rytm Jom Kippur (Kpł 16): raz w roku, sam jeden, z krwią. „Nieświadomości” (ἀγνοήματα, agnoēmata) — grzechy niewiedzy i zbłądzenia (por. 5:2: „nieświadomym i błędzącym”): to dla nich był tamten dzień; grzech „ręką podniesioną” nie miał w nim oferty (Lb 15:30) — o tym z całą mocą w 10:26.

¹⁴⁰ **tn** Architektura jako kazanie Ducha: sam układ — dwie sale, dwie zasłony, jedno wejście rocznie — głosił bez słów, że droga jest zamknięta. Zasłona była znakiem drogowym: „jeszcze nie”. Dopóki pierwsza sala „ma swoje stanie”, nie widać drogi; gdy droga się objawi (10:19-20), zasłona okaże się... ciałem.

¹⁴¹ **tn** „Przypowieść” (παραβολή, parabolē) — przybytek jako przypowieść opowiedziana przestrzenią, nie słowami. „Sumienie” (συνείδησις, syneidēsis) — nowe słowo-oś rozdziałów 9–10 (9:14; 10:2.22): granica, do której nie sięgała krew zwierząt — obmywała ręce i ciała, ale współ-wiedza winy zostawała. „Uczynić pełnym co do sumienia” — rodzina pełni: cel, którego cień nie umiał.

¹⁴² **tn** „Obmycia” (βαπτισμοί, baptismoi) — jak w 6:2. „Czas naprawy” (διόρθωσις, diorthōsis — tylko tu w Biblii: wyprostowanie, jak nastawienie złamanej kości): system nie był pomyłką — był opatrunkiem z wpisaną datą zdjęcia. „Nałożone” — jak ciężar albo bandaże: leżały NA ciebie, bo tylko ciała sięgały.

¹⁴³ **tc** Dwie lekcje różne o jedną literę czasu: „dóbr, które NASTAŁY” (SBLGNT, NA28 — nowość już działa) i „dóbr PRZYSZŁYCH” (tekst bizantyjski — jak w 10:1, skąd zapewne wyrównano). Idziemy za bazą: te dobra już są. **tn** „Pełniejszy przybytek” — rodzina pełni; czym jest ten „większy przybytek, nie z tego stworzenia” — samym niebem (w. 24)? Jego ciałem (por. 10:20)? Autor zostawia oba echa i żadnego nie ucisza.

¹⁴⁴ **tn** Kozły i cielce — dokładnie zwierzęta Jom Kippur (Kpł 16:3.5). „Przez własną krew” — por. tc w 1:3: „przez samego siebie”. „Raz na zawsze” — pieczęć (7:27) postawiona teraz na samym wejściu za zasłonę. „Znalazłszy” (εὗράμενος, heuramenos) — nie „dokonałszy”: czasownik znaleziska — jakby szukał i znalazł; „odkupienie” (λύτρωσις, lytrōsis) — wykup jeńca lub niewolnika za cenę: cena była własna, znalezisko wieczne.

uczynków, abyśmy pełnili służbę Bogu żywemu!¹⁴⁵

ŚMIERĆ POŚREDNIKA — PRZYMIERZE I TESTAMENT (9:15–22)

¹⁵ I dlatego jest pośrednikiem nowego przymierza: skoro nastąpiła śmierć dla odkupienia przestępstw popełnionych za pierwszego przymierza — aby powołani otrzymali obietnicę wiecznego dziedzictwa.¹⁴⁶ ¹⁶ Gdzie bowiem testament,¹⁴⁷ tam musi zostać stwierdzona śmierć tego, kto go sporządził; ¹⁷ testament bowiem jest prawomocny po zmarłych — skoro nie ma mocy, dopóki żyje ten, kto go sporządził. ¹⁸ Stąd i pierwsze przymierze nie zostało zainaugurowane bez krwi.¹⁴⁸ ¹⁹ Gdy bowiem Mojżesz ogłosił całemu ludowi każde przykazanie według Prawa, wziął krew cielców¹⁴⁹ — z wodą, szkarłatną wełną i hizopem — i pokropił samą księgę oraz cały lud, ²⁰ mówiąc: „To jest krew przymierza, które Bóg wam przykazał”.¹⁵⁰ ²¹ Podobnie też pokropił krwią przybytek i wszystkie naczynia służby. ²² I prawie wszystko oczyszcza się według Prawa krwią — a bez wylania krwi nie ma odpuszczenia.¹⁵¹

RAZ, PRZY SPEŁNIENIU WIEKÓW (9:23–28)

²³ Konieczne więc było, aby odwzory rzeczy niebiańskich oczyszczano tymi sposobami — same zaś rzeczy niebiańskie lepszymi ofiarami niż te.¹⁵² ²⁴ Nie do świątyni bowiem ręką uczynionej wszedł Chrystus — do odbicia prawdziwej — ale do samego nieba, aby teraz ukazać się przed obliczem Boga za nami.¹⁵³ ²⁵ I nie po to, by wielokroć składać samego siebie — jak arcykapłan,

¹⁴⁵ **tn** Popiół jałówki (Lb 19) — genialnie dobrany: tamta procedura oczyszczała z DOTKNIĘCIA ŚMIERCI, i to tylko ciało; ta krew oczyszcza z MARTWYCH uczynków (jak 6:1) — i to sumienie. „Bez skazy” (ἄμωμος, amōmos) — słowo z kwalifikacji zwierząt ofiarnych (Kpł 1:3 wg LXX): jedyna ofiara, która sama siebie zbadała i sama się złożyła — „przez Ducha wiecznego”, nie z przepisu. Cel oczyszczenia nie jest biernością: „abyśmy PEŁNILI SŁUŻBĘ” — czyste sumienie to instrument liturgiczny.

¹⁴⁶ **tn** Zdanie-zawias: ta śmierć działa WSTECZ (odkupienie przestępstw „za pierwszego przymierza” — wieki ofiar, które tylko przypominały, znalazły pokrycie; por. Rz 3:25) i W PRZÓD („obietnica wiecznego dziedzictwa”). A słowo „dziedzictwo” otwiera autorowi drzwi do gry, która zaraz nastąpi: dziedziczy się po czyjejś śmierci...

¹⁴⁷ **tn** Po grecku „przymierze” i „testament” to JEDNO słowo (διαθήκη, diathēkē) — i w tych dwóch wersetach autor gra oboma znaczeniami naraz: przymierze pieczętuje się śmiercią (krwią ofiar — ww. 18-22), a testament nabiera mocy po śmierci spadkodawcy — Chrystus wypełnia oba naraz: umiera jak ofiara przymierza i jak zapisujący dziedzictwo (w. 15!). Polszczyzna nie ma jednego słowa o obu znaczeniach — piszemy tu „testament” (logika ww. 16-17 jest spadkowa), wszędzie indziej „przymierze”; czytelnik niech pamięta: w grece to ta sama diathēkē. Część uczonych czyta i te wersety „przymierzowo” („śmierć zawierającego” = śmierć ofiar, które go reprezentują — por. Rdz 15:9-18: Abraham między połowami zwierząt); obie drogi prowadzą przez śmierć.

¹⁴⁸ **tn** „Zainaugurowane” (ἐγκαινίζω, enkainizō — otworzyć jako nowe, poświęcić na początek; od tego rdzenia świętowana do dziś Chanuka): przymierza nie się podpisuje — przymierze się otwiera krwią. To samo słowo otworzy w 10:20 „nową i żywą drogę”.

¹⁴⁹ **tn** Scena z Synaju (Wj 24:3-8) — ale opowiedziana z rekwizytami INNYCH pokropień: woda, szkarłat i hizop pochodzą z rytu czerwonej jałówki (Lb 19:6.18) i oczyszczenia trędowatego (Kpł 14:4-7) — autor świadomie zlewa wszystkie krwawe oczyszczenia Tory w jeden obraz. I szczegół, którego w Wj nie ma: pokropiona została TAKŻE KSIĘGA — jakby i słowo przymierza potrzebowało krwi. **tc** Baza czyta „cielców”; większość rękopisów dodaje „i kozłów”.

¹⁵⁰ **tn** Wj 24:8 — z jedną drobną zmianą o wielkim echu: w LXX Mojżesz mówi „OTO krew przymierza”, u autora — „TO [JEST] krew przymierza”: dokładnie rytm słów Wieczerzy („to jest moja krew przymierza” — Mk 14:24). Autor pisze dla ludzi, którzy te słowa słyszą przy łamaniu chleba — i pozwala, by Synaj i wiecznik zabrzmiały jednym zdaniem.

¹⁵¹ **tn** „Prawie” — rzadka u kaznodziei uczciwość: Tora знаła wyjątki (mąka ubogiego zamiast ofiary — Kpł 5:11-13; oczyszczenie ogniem i wodą — Lb 31:23). „Wylanie krwi” (αἵματεκχυσία, haimatekchysia — słowo prawdopodobnie ukute przez autora). Za zasadą stoi Kpł 17:11: „życie ciała jest we krwi... bo krew dokonuje przebłagania za życie” — odpuszczenie nie jest gestem, kosztuje życie.

¹⁵² **tn** Zdanie-zagadka: po co NIEBU oczyszczenie? Może chodzi o inaugurację (jak przybytek w w. 18-21: nie był brudny — był jeszcze nie otwarty), może o usunięcie naszego grzechu sprzed oblicza (w. 24: „ukazać się przed obliczem Boga ZA NAMI”, w. 26: „uchylenie grzechu”). „Lepszymi ofiarami” — liczba mnoga tylko retoryczna: ofiara będzie jedna (ww. 26.28); „lepszymi” — słowo-klucz po raz kolejny.

¹⁵³ **tn** „Odbicie” (ἀντίτυπος, antitypos — odbitka wzoru z góry, por. 8:5). „Ukazać się przed obliczem Boga ZA NAMI” — gest arcykapłana, który nosił wyryte imiona pokoleń na napierśniku „przed oblicze Pana na wieczną pamiątkę” (Wj

który co roku wchodzi do świątyni z krwią cudzą — ²⁶ bo wtedy musiałby wielokrotnie cierpieć od założenia świata. Teraz zaś objawił się raz — przy spełnieniu wieków — dla uchylenia grzechu przez swoją ofiarę.¹⁵⁴ ²⁷ A jak postanowione jest ludziom raz umrzeć, a potem sąd,²⁸ tak i Chrystus — raz złożony w ofierze, aby unieść grzechy wielu¹⁵⁵ — po raz drugi, już bez grzechu, ukaże się tym, którzy Go wyczekują ku zbawieniu.

CIEŃ, NIE SAM OBRAZ — OFIARA RAZ NA ZAWSZE (10:1–18)

10¹ Cień bowiem mając przyszłych dóbr — nie sam obraz rzeczy — Prawo nigdy, tymi samymi ofiarami składanymi nieprzerwanie rok po roku, nie może uczynić pełnymi tych, którzy przystępują.¹⁵⁶ ² Czyż bowiem nie przestano by ich składać, gdyby pełniący służbę — raz oczyszczeni — nie mieli już żadnej świadomości grzechów?¹⁵⁷ ³ Przeciwnie: w nich rok po roku — przypominanie grzechów.¹⁵⁸ ⁴ Niemożliwe jest bowiem, aby krew byków i kozłów usuwała grzechy. ⁵ Dlatego wchodząc na świat, mówi:¹⁵⁹ „Ofiary i daru nie chciałeś, ale przygotowałeś mi ciało;¹⁶⁰ ⁶ całopalenia i ofiary za grzech nie znalazły twojego upodobania.¹⁶¹ ⁷ Wtedy powiedziałem: Oto przychodzę — w zwoju księgi napisano o mnie — aby czynić, Boże, twoją wolę”.¹⁶² ⁸ Mówiąc najpierw: „ofiar i darów, i całopaleń, i ofiar za grzech nie chciałeś ani nie znalazły twojego upodobania” — a składa się je przecież według Prawa —

28:29) — z tym że On robi to TERAZ (vūv, nyn — z naciskiem): nie wspomnienie i nie obietnica, lecz teraźniejszość trwająca. Trzy „ukazania” spinają ww. 24-28: teraz przed Bogiem (24), raz — w ofierze (26), po raz drugi — nam (28).

¹⁵⁴ **tn** „Raz — przy spełnieniu wieków” (συντέλεια, synteleia — rodzina „dokonania”, jak „dokonam przymierza” w 8:8): krzyż nie jest epizodem w środku historii, lecz jej zwornikiem; gdyby ofiara nie była „raz”, musiałaby krwawić „od założenia świata” — od Abła. „Dla UCHYLENIA grzechu” (ἀθετήσις, athetēsis) — dokładnie ten prawny termin, którym uchylono przykazanie (7:18): przykazanie uchylone, by uchylić grzech — kasacja aktu oskarżenia, nie zawieszenie kary.

¹⁵⁵ **tn** „Aby unieść grzechy WIELU” — niemal litera w literę Iz 53:12 wg LXX: „on grzechy wielu uniósł” — Sługa Pański przywołany bez wymieniania. Ludzki los z w. 27 (raz śmierć, potem sąd) odbija się w Jego: raz ofiara — a potem, dla wyczekujących, nie sąd, lecz zbawienie. „Bez grzechu” (χωρίς, chōris jak 4:15) — za pierwszym razem przyszedł obciążony grzechem cudzym, za drugim przyjdzie z pustymi rękami: sprawa zamknięta. „Wyczekują” (ἀπεκδέχομαι, apekdechomai) — słowo tęsknego wypatrywania (Rz 8:19-25); w Jom Kippur lud czekał przed przybytkiem, aż arcykapłan wyjdzie żywy zza zasłony — tu czekamy na wyjście.

¹⁵⁶ **tn** „Cień... nie sam obraz” — cień (8:5) dowodzi bryły, ale nie ma jej barw ani ciała (εἰκὼν, eikōn — obraz pełny, jak odlew wobec sylwetki na ścianie). „Nieprzerwanie” (εἰς τὸ διηνεκές, eis to diēnekēs) — wraca słowo z 7:3, teraz gorzko: TAMTEN system też działał „nieprzerwanie” — nieprzerwanie ponawiał to samo; różnica nie leży w ciągłości, lecz w skutku (w. 12.14 odwrócić to słowo w tryumf). „Przystępują... uczynić pełnymi” — dwa słowa-osie listu w jednym zdaniu (4:16; 2:10).

¹⁵⁷ **tn** Argument z powtarzalności: gdyby działało, przestaliby to robić — kalendarz liturgiczny jako dowód w sprawie. „Świadomość grzechów” — to samo słowo, co „sumienie” (συνειδήσις, syneidēsis, 9:9.14): współ-wiedza winy, która wraca co roku mimo ofiar. „Raz oczyszczeni” — ἅπαξ (hapax): właśnie tego słowa tamten system nie znał.

¹⁵⁸ **tn** „Przypominanie” (ἀνάμνησις, anamnēsis) — Jom Kippur jako rocznica rocznica winy: ofiary nie mazały pamięci, one ją odnawiały. To samo słowo padnie w ustach Jezusa przy kielichu — „na moją pamiętkę” (Łk 22:19; 1 Kor 11:24-25): tam pamiętka ofiary dokonanej, tu pamiętka win niezmażanych — dwie anamnezy, dwa przymierza. A nowe przymierze obiecało niepamięć (8:12).

¹⁵⁹ **tn** „Wchodząc na świat, MÓWI” — Ps 40 włożony w usta Chrystusa w chwili wcielenia: psalm Dawida staje się monologiem wchodzącego przez próg świata; czas teraźniejszy — On to mówi nadal (jak psalmy w 2:12-13).

¹⁶⁰ **tc** Tu biegną dwie różne Biblie: po hebrajsku psalm mówi „USZY mi wydrążyłeś” (Ps 40:7 — otwarłeś mi słuch na posłuszeństwo, por. Wj 21:6); Septuaginta oddała to zdumiewająco: „CIAŁO mi przygotowałeś” — może jako całość za część: dałeś mi ciało zdolne słuchać. Autor cytuje grekę — i na tym „ciele” zbuduje puentę całej sekcji: „uświęceni przez OFIARĘ CIAŁA Jezusa Chrystusa raz na zawsze” (w. 10). Ucho, które słucha, i ciało, które jest ofiarą, mówią zresztą jedno: posłuszeństwo jest ofiarą (por. 1 Sm 15:22).

¹⁶¹ **tn** Psalm wylicza wszystkie cztery główne typy ofiar Tory: ofiara wspólnotowa (zebach), dar pokarmowy (mincha), całopalenie (ola), ofiara za grzech (chatta’t) — cały system w czterech słowach, i o każdym: „nie chciałeś”. Nie dlatego, że złe — dlatego, że zastępcze: prorocy mówili to samo (1 Sm 15:22; Ps 51:18-19; Oz 6:6).

¹⁶² **tn** „W zwoju księgi napisano o mnie” — w ustach Dawida: może o prawie króla (Pwt 17:18-20); w ustach Wchodzącego na świat — o całym Piśmie jako o sobie (por. Łk 24:27.44). „Oto przychodzę... aby czynić twoją wolę” — wola zamiast ofiar: dokładnie ta zamiana, którą autor za chwilę wyłoży (ww. 8-10). Autor skraca końcówkę psalmu (LXX: „...wolé twoją, Boże mój, ZAPRAGNAŁEM”) — zostawia samo przyjście i wolę.

⁹ potem powiedział: „Oto przychodzę, aby czynić twoją wolę”. Znosi pierwsze, aby ustanowić drugie.¹⁶³ ¹⁰ W tej to woli jesteśmy uświęceni — przez ofiarę ciała Jezusa Chrystusa, raz na zawsze.¹⁶⁴ ¹¹ I każdy kapłan staje codziennie do służby, wielokroć składając te same ofiary, które nigdy nie mogą zdjąć grzechów;¹⁶⁵ ¹² ten zaś, złożywszy za grzechy jedną ofiarę, na stałe zasiadł po prawicy Boga¹⁶⁶ — ¹³ i odtąd czeka, aż Jego wrogowie zostaną położeni jako podnóżek Jego stóp.¹⁶⁷ ¹⁴ Jedną bowiem ofiarą uczynił pełnymi — nieprzerwanie — tych, którzy są uświęceni.¹⁶⁸ ¹⁵ A zaświadcza nam i Duch Święty. Po tym bowiem, jak powiedział: ¹⁶ „To jest przymierze, które zawrę z nimi po tamtych dniach — mówi Pan: dam moje prawa w ich serca i wypiszę je na ich myśli”,¹⁶⁹ ¹⁷ dodaje: „a ich grzechów i ich bezprawia nie wspomnę już więcej”.¹⁷⁰ ¹⁸ A gdzie jest ich odpuszczenie, tam już nie ma ofiary za grzech.¹⁷¹

PRZYSTĘPUJMY, TRZYMAJMY SIĘ, PRZYPATRUJMY SIĘ SOBIE (10:19–25)

¹⁹ Mając więc, bracia, śmiałość wejścia do świątyni przez krew Jezusa¹⁷² — ²⁰ drogę nową i żywą, którą dla nas zainaugurował przez zasłonę, to jest przez swoje ciało¹⁷³ — ²¹ i mając kapłana wielkiego nad domem Boga —¹⁷⁴ ²² przystępujmy z prawdziwym sercem, w pełnej pewności

¹⁶³ **tn** Egzegeza w trzech ruchach: psalm mówi „nie chciałeś” O TYM, co nakazuje Prawo (w. 8) — więc w samym Piśmie jest już pęknięcie; potem mówi „przychodzę czynić wolę” — więc jest i następstwo: „znosi pierwsze, aby ustanowić drugie”. Krótsze streszczenie całego listu nie istnieje.

¹⁶⁴ **tn** Puenta psalmu: „ciało, które mi przygotowałeś” (w. 5) okazało się materią ofiary — „ofiara CIAŁA Jezusa Chrystusa”. „Jesteśmy uświęceni” — dokonane i trwające (perfectum): stan, nie proces nastrojów; „raz na zawsze” (ἐφάπαξ, ephapax) — pieczęć listu przyłożona tym razem do nas.

¹⁶⁵ **tn** „STAJE codziennie” — w przybytku nie było krzesła (przypis 6): stanie jest posturą niedokończenia. „Zdjąć” (περιελειν, perielein — zdjąć wokół, jak szatę albo obręcz): ofiary przykrywały, ale nie zdejmowały. Cały werset jest tłem pod jedno słowo następnego: „ZASIADŁ”.

¹⁶⁶ **tn** „Na stałe zasiadł” — εἰς τὸ διηνεκές (eis to diēnekēs) (nieprzerwanie, 7:3; 10:1) można związać z ofiarą („jedną ofiarę o skutku nieprzerwanym”) albo z zasiadaniem („zasiadł nieprzerwanie”) — szyk greki sprzyja drugiemu i tak tłumaczymy; oba czytania mówią zresztą jedno. Kontrast z w. 11 w jednym ruchu ciała: tamci STOJĄ codziennie — Ten ZASIADŁ na stałe (Ps 110:1 po raz kolejny; 1:3; 8:1): nie ma już nic do dokończenia.

¹⁶⁷ **tn** Druga połowa Ps 110:1 (por. 1:13): między „zasiadł” a podnóżkiem rozpościera się czas — i On w nim CZEKA. Zdumiewające słowo o Wywyższonym: czekanie nie jest beczynnością pokonanych, jest pewnością zwycięzcy; ci, którzy czekają na Niego (9:28), czekają razem z Nim.

¹⁶⁸ **tn** Dwa programowe słowa księgi w jednym zdaniu: „uczynił pełnymi” (rodzina pełni — 2:10; 5:9; 7:28) i „nieprzerwanie” (διηνεκές, diēnekēs — 7:3; 10:1.12): to, co system powtarzał nieprzerwanie bez skutku (w. 1), On sprawił nieprzerwanie jednym ruchem. I napięcie czasów, w którym żyje chrześcijanin: „UCZYNIŁ pełnymi” (dokonane) — „którzy SĄ UŚWIĘCANI” (trwające): pełni już, stając się wciąż.

¹⁶⁹ **tn** Jeremiasz wraca (8:10-12) — ale skrócony do dwóch zdań: wewnątrz i niepamięć. Ciekawe przedstawienie: w 8:10 prawa szły „do myśli”, a wypisane były „na sercach” — tu odwrotnie; autor cytuje z żywej pamięci, wymiennie, bo nośnik jest jeden: człowiek od środka.

¹⁷⁰ **tn** Słowo *dodaje* dopowiadamy (kursywa słowa dodanego) — to spoina zdania rozpoczętego w w. 15 („po tym, jak powiedział...”); tak czynią i inne przekłady. „Bezprawie” — jak 1:9 i 1 J 3:4. Na tej Bożej niepamięci stanie ostatni wniosek —

¹⁷¹ **tn** Ostatnie zdanie wykładu, który zaczął się w 5:1 — i jest to zdanie bez czasownika, jak stwierdzenie faktu na drzwiach: odpuszczone — zamknięte. Dalej nie będzie już teologii ofiary; będzie życie tych, dla których ofiara się dokonała (10:19nn).

¹⁷² **tn** Wielkie „więc” listu: cała teologia rozdziałów 5–10 przełożona na trzy zachęty (przystępujmy — trzymajmy się — przypatrujmy się sobie, ww. 22-24). „Śmiałość” (parrësia — 3:6; 4:16) — prawo wstępu tam, gdzie wchodził jeden człowiek raz w roku; „przez krew Jezusa” — bilet, którego nie my kupiliśmy.

¹⁷³ **tn** „Zainaugurował” — jak przymierze w 9:18: droga otwarta krwią na własnym otwarciu. „Nową” (νέος, prosphatos — dosłownie „świeżo ubitą”: pierwotnie o świeżej ofierze!) i „ŻYWĄ” — droga, która sama żyje (por. 7:25). „Przez zasłonę, to jest przez swoje ciało” — najśmielsza metafora listu: zasłona (6:19; 9:3), która oddzielała, okazuje się ciałem, które przebite — przepuszcza; w chwili śmierci Jezusa zasłona świątyni rozdarła się na dwoje (Mk 15:38). Niektórzy wiążą „przez ciało” z „drogą” inaczej (droga wiodąca przez wcielenie) — obraz i tak prowadzi w to samo miejsce.

¹⁷⁴ **tn** „Kapłan wielki” — dosłowny hebraizm (ha-kohen ha-gadol, np. Kpł 21:10); „nad domem Boga” — domem jesteśmy my (3:6): mamy Kapłana nad nami samymi. Cicho dźwięczy Lb 35:25: los zbiega w mieście ucieczki był związany z życiem „kapłana wielkiego” — nasz żyje na wiek.

wiary — pokropieni w sercach od złego sumienia i obmyci na ciele czystą wodą.¹⁷⁵ ²³ Trzymajmy się niezachwianie wyznania nadziei — bo wierny jest Ten, który obiecał.¹⁷⁶ ²⁴ I przypatrujmy się sobie nawzajem — dla pobudzania do miłości i dobrych uczynków,¹⁷⁷ ²⁵ nie porzucając naszego wspólnego zgromadzania się — jak niektórzy mają w zwyczaju — ale zachęcając się, i to tym bardziej, im wyraźniej widzicie, że zbliża się Dzień.¹⁷⁸

GRZECH RĘKĄ PODNIESIONĄ (10:26–31)

²⁶ Bo gdy dobrowolnie grzeszymy¹⁷⁹ po otrzymaniu poznania prawdy, nie pozostaje już ofiara za grzechy — ²⁷ tylko jakieś straszliwe oczekiwanie sądu i żar ognia, który ma pożreć przeciwników.¹⁸⁰ ²⁸ Kto uchylił Prawo Mojżesza, bez miłosierdzia umiera na podstawie dwóch albo trzech świadków.¹⁸¹ ²⁹ O ileż surowszej kary — jak sądzicie — okaże się godny ten, kto Syna Bożego podeptał i krew przymierza, którą został uświęcony, uznał za pospolitą, i Ducha łaski znieważył?¹⁸² ³⁰ Znamy przecież Tego, który powiedział: „Do mnie należy pomsta, ja odpłacę”; i znowu: „Pan będzie sądził swój lud”.¹⁸³ ³¹ Straszliwą rzeczą jest wpaść w ręce Boga żywego.¹⁸⁴

¹⁷⁵ **tn** Pierwsza z trzech zachęt: PRZYSTĘPUJMY (jak 4:16) — słownikiem święceń kapłańskich: pokropienie i obmycie ciała to dokładnie ryt wprowadzenia Aarona i synów w urząd (Wj 29:4.21; Kpł 8:6.30) — tyle że nasze pokropienie sięga sumienia (9:14), a obmycie — por. chrzest. Lud kapłanów przystępuje tam, gdzie wchodził jeden. „Pełna pewność wiary” — jak nadzieja w 6:11: żagiel dopięty do końca.

¹⁷⁶ **tn** Druga zachęta: TRZYMAJMY SIĘ — trzecia odsłona „wyznania” (3:1; 4:14): tym razem wyznania NADZIEI, „niezachwianego” (ἀκλινής, aklinēs — tylko tu: bez przechyłu, jak dobrze obciążona łódź). Racja nie leży w naszym uchwycie, lecz w Tym, który obiecał: „wierny” — to samo słowo, co o Nim w 2:17; 3:2.

¹⁷⁷ **tn** Trzecia zachęta: PRZYPATRUJMY SIĘ — to samo intensywne słowo, którym 3:1 kazało wpatrzeć się w Jezusa: najpierw wpatrzeć w Niego, potem w siebie nawzajem — w tej kolejności. „Pobudzanie” (παροξυσμός, paroxysmos, paroksysmos — ostre słowo: zaostrenie, prowokacja; w Dz 15:39 nazwa gwałtownego sporu!): miłość we wspólnocie nie utrzymuje się sama — trzeba się do niej nawzajem PROWOKOWAĆ.

¹⁷⁸ **tn** „Nie porzucając” (ἐγκαταλείπω, enkataleipō) — ciężkie słowo opuszczenia: tym samym woła Ps 22 „czemuś mnie OPUŚCIŁ”, i tym samym Bóg obieca w 13:5: „nie porzucę cię”. Kto porzuca zgromadzenie, robi braciom to, czego Bóg przysiągł nie robić nam. „Zgromadzanie się” (ἐπισυναγωγή, episynagōgē) — u „Hebrajczyków” słowo prawie rodzinne (syn-agoga); „jak niektórzy mają w zwyczaju” — a więc dryf (2:1) miał już swoje ofiary. „Dzień” — bez przydawki: ten, który widać z daleka (por. 10:37).

¹⁷⁹ **tn** „Dobrowolnie” (ἐκουσίως, hekousiōs) — słowo zdefiniowane w Torze, nie w naszych intuicjach: Lb 15 odróżnia grzech nieświadomości (ma ofiarę — ww. 27–28) od grzechu „ręką podniesioną” (bez ofiary: „błuźni Panu... wzgardził słowem Pana” — Lb 15:30–31); por. „nieświadomości” w 5:2; 9:7. Chodzi więc nie o codzienne upadki (ciągły czas: „gdy trwamy w grzeszeniu”), lecz o świadome, trwałe odrzucenie JEDYNEJ ofiary — a poza nią ofiary już nie ma (w. 18: „już nie ma ofiary” — to samo zdanie, tam jako ewangelia, tu jako ostrzeżenie): kto odrzuca lekarstwo, temu nie zostaje inne.

¹⁸⁰ **tn** „Żar ognia, który ma pożreć przeciwników” — Iz 26:11 wg LXX (ogień na przeciwników); ciekawe: to sąsiedni werset tego samego rozdziału Izajasza, z którego za chwilę przyjdzie pociecha („jeszcze chwilę...” — Iz 26:20 w w. 37): autor czyta Pismo całymi stronami. „Jakieś” — nieokreślone, i przez to zimniejsze.

¹⁸¹ **tn** „Uchylił” (ἄθετέω, atheteō) — ten sam prawny czasownik, co „uchylenie” przykazania (7:18) i grzechu (9:26): nie pojedyncze przekroczenie, lecz unieważnienie Prawa dla siebie — odrzucenie samej jego władzy (por. Pwt 17:2–7: bałwochwalstwo; stąd dwóch-trzech świadków, Pwt 17:6).

¹⁸² **tn** Trzy imiesłowy odpadnięcia — każdy straszniejszy: „podeptał” Syna (dokładna odwrotność Ps 110:1: zamiast wrogów pod JEGO stopami — On pod stopami odstępcy); krew przymierza „uznał za POSPOLITĄ” (κοινός, koinos — zwykłą, nieświętą: krew, KTÓRĄ ZOSTAŁ UŚWIĘCONY — autor mówi o kimś, kto był w środku); „Ducha łaski znieważył” (ἐνυβρίζω, enybrizō — od hybris: pycha wymierzona w łaskę). To lustrzany negatyw 6:4–6 — i jak tam, opis dotyczy trwających w zdeptaniu, nie tych, którzy się potknęli.

¹⁸³ **tn** Dwa cytaty z jednej pieśni — Pieśni Mojżesza (Pwt 32:35–36). Pierwszy w formie, której nie ma ani w hebrajskim, ani w LXX — za to słowo w słowo tak samo cytuje go Rz 12:19: obaj autorzy znali tę wersję (obiegowa formuła? wspólna tradycja?). Drugi tnie głęboko: „Pan będzie sądził SWÓJ LUD” — pomsta nie jest dla pogan; sąd zaczyna się od domu (por. 1 P 4:17).

¹⁸⁴ **tn** Dawid, mając wybór kary, prosił: „wpadnijmy raczej w ręce Pana, bo wielkie jest jego miłosierdzie” (2 Sm 24:14) — te same ręce: dla ufających schronienie, dla depczących — straszliwe. „Bóg żywy” — jak w 3:12; 9:14: nie zasada, Ktoś.

PRZYPOMNIJCIE SOBIE DAWNE DNI (10:32–39)

³² Przypominajcie sobie natomiast dawne dni, w których — oświeceni — przetrwaliście wielkie zmaganie cierpień.¹⁸⁵ ³³ już to wystawiani na widowisko zniewag i ucisków, już to stając się współnikami tych, z którymi tak się obchodzono.¹⁸⁶ ³⁴ Bo i współcierpieliście z więźniami, i grabież waszego mienia przyjęliście z radością — wiedząc, że sami macie mienie lepsze i trwałe.¹⁸⁷ ³⁵ Nie odrzucajcie więc waszej śmiałości — ma ona wielką odpłatę.¹⁸⁸ ³⁶ Wytrwałości bowiem wam potrzeba, abyście — spełniwszy wolę Boga — otrzymali obietnicę.¹⁸⁹ ³⁷ Bo „jeszcze chwilka — jakże malutka! — a Ten, który przychodzi, nadejdzie i nie spóźni się;¹⁹⁰ ³⁸ a mój sprawiedliwy z wiary żyć będzie; lecz jeśli się cofnie, nie znajdzie w nim upodobania moja dusza”.¹⁹¹ ³⁹ My zaś nie jesteśmy z tych, którzy się cofają — ku zgubie, lecz z tych, którzy wierzą — ku zachowaniu duszy.¹⁹²

WIARA — PODSTAWA I DOWÓD (11:1–7)

11¹ Wiara zaś jest podstawą tego, czego się spodziewamy — dowodem rzeczy, których nie widać.¹⁹³ ² Przez nią bowiem starsi otrzymali świadectwo.¹⁹⁴ ³ Przez wiarę pojmujemy, że

¹⁸⁵ **tn** Po grozie — pamięć: najlepszym argumentem przeciw odpadnięciu jest własna historia. „Oświeceni” — to samo słowo, co w 6:4: ich nawrócenie; „zmaganie” (ἄθλησις, athlēsis — z aren sportowych: atletyka cierpienia; rodzina wróci w 12:1-4). Wspomniane wydarzenia — publiczne szykany i grabież (ww. 33-34) — pasują do losu żydowskich chrześcijan (por. wypędzenie za Klaudiusza, Dz 18:2).

¹⁸⁶ **tn** „Wystawiani na widowisko” (θεατριζῶ, theatrizō — od teatru): hańba publiczna była karą samą w sobie (por. 6:6; 13:13). Dwie role w jednym prześladowaniu: być na scenie — albo wejść na nią dobrowolnie, solidarnie („wspólnikami”). „Zniewagi” (ὀνειδισμοί, oneidismoi) — to słowo wróci w 11:26 (zniewaga Chrystusa jako skarb Mojżesza!) i 13:13.

¹⁸⁷ **tn** „Współcierpieliście” — to samo słowo, którym 4:15 opisał Arcykapłana „współczującego” nam: nauczyli się Jego odruchu. „Z radością” — nie z zaciśniętymi zębami (por. Jk 1:2; Mt 5:12). Rachunek własności: mienie zagrabione / „mienie lepsze i TRWAŁE” (μὲνουσας, menousas — nić trwania; „lepsze” — klucz). **tc** Tekst bizantyjski czyta „współcierpieliście z moimi WIĘZAMI” (i dodaje „w niebiosach”) — lekcja, która wieki podpięła Pawłowe autorstwo listu; najstarsze rękopisy: „z więźniami”.

¹⁸⁸ **tn** Czwarta i ostatnia „śmiałość” listu (3:6; 4:16; 10:19): można ją tylko ODRZUCIĆ (ἀποβάλλω, apoballō — wyrzucić jak balast) — nikt jej nie odbiera. „Odpłata” (μισθαποδοσία, misthapodosia) — słowo z 2:2: tam słuszna odpłata za przestępstwo, tu wielka odpłata za wytrwanie — ta sama waga, druga szala (jeszcze 11:26).

¹⁸⁹ **tn** „Wytrwałość” (ὑπομονή, hypomonē) — ta dźwigająca cierpliwość z Jk 1:3-4 (tam z tej samej rodziny); „spełniwszy wolę Boga” — echo psalmu Wchodzącego: „oto przychodzę, aby czynić twoją wolę” (10:7.9) — Jego droga jest składnią także naszej: wola, potem obietnica.

¹⁹⁰ **tn** „Jeszcze chwilka — jakże malutka” (μικρόν ὅσον ὅσον, mikron hoson hoson — zdrobnienie czułe i niecierpliwe zarazem) — to Iz 26:20 wg LXX: „skryj się na chwilę, aż przejdzie gniew”; autor wszczepia ten okrucieństwo Izajasza w cytaty z Habakuka i dodaje rodzajnik: „TEN, który przychodzi” (ὁ ἐρχόμενος, ho erchomenos) — z proroctwa o widzeniu, które „nadejdzie i się nie spóźni” (Ha 2:3), robi się Osoba: Przychodzący (por. Mt 11:3).

¹⁹¹ **tn** Ha 2:4 — trzy Biblie, trzy akcenty: hebrajski „sprawiedliwy ze SWOJEJ wierności żyć będzie”; LXX „z MOJEJ (Bożej) wierności”; autor przesuwając zaimkę jeszcze inaczej: „MÓJ sprawiedliwy — z wiary żyć będzie” (tak też NA28; część rękopisów bez „mój”). I drugi ruch: w LXX zdanie o cofnięciu się stoi PRZED zdaniem o sprawiedliwym — autor je ZAMIENIA miejscami, przez co „jeśli się cofnie” przestaje mówić o widzeniu, a zaczyna o sprawiedliwym: możliwość cofnięcia się staje się realnym ostrzeżeniem dla żyjącego z wiary. Ten sam werset niesie Rz 1:17 i Ga 3:11 — każdy z trzech listów bierze z niego co innego.

¹⁹² **tn** Deklaracja przynależności: dosłownie „nie jesteśmy cofnięcia... lecz wiary” — genetywna przynależność, jak barwy drużyn. „Zachowanie duszy” (περιποίησις, peripoiēsis — nabycie na własność, ocalenie posiadania): przeciwieństwo zguby — dusza zatrzymana, nie utracona. Tym zdaniem autor przechodzi od ostrzeżeń do największego rozdziału o wierze w Biblii —

¹⁹³ **tn** Trzecia i ostatnia nić słowa hypostasis (1:3: „istota”; 3:14: „podstawa”): wiara jest tym, co STOI POD rzeczami spodziewanymi — gruntem pod stopami, zanim widać dom; w papirusach tak nazywano dokument własności — wiara jako tytuł prawny do rzeczy spodziewanych. „Dowód” (ἔλεγχος, elenchos) — termin sądowy: środek dowodowy, wykazanie; nie nastrój ufności, lecz to, czym w sprawie rzeczy niewidzialnych się dowodzi. Cała definicja jest odpowiedzią na 10:39 i na napięcie z 2:8-9: nie widzimy — a jednak.

¹⁹⁴ **tn** „Starsi” — przodkowie, dawni (nie urząd wspólnoty jak w Jk 5:14). „OTRZYMALI świadectwo” — strona bierna, w tym rozdziale programowa (ww. 4.5.39): to nie oni zaświadczyli o sobie — im wystawiono świadectwo; świadkiem jest Pismo, a w nim Bóg (tak jak o Melchizedeku „zaświadczone, że żyje” — 7:8). Ci, którym zaświadczone, staną się

wieki zostały przygotowane słowem Boga — tak, że to, co widzialne, nie powstało z tego, co widoczne.¹⁹⁵ ⁴Przez wiarę Abel złożył Bogu większą ofiarę niż Kain;¹⁹⁶ przez nią otrzymał świadectwo, że jest sprawiedliwy — sam Bóg zaświadczył o jego darach — i przez nią, choć umarł, jeszcze mówi. ⁵Przez wiarę Henoch został przeniesiony, aby nie zobaczyć śmierci — „i nie znajdowano go, bo przeniósł go Bóg”; zanim bowiem został przeniesiony, otrzymał świadectwo, że podobał się Bogu.¹⁹⁷ ⁶A bez wiary niemożliwe jest podobać się Bogu; kto bowiem przystępuje do Boga, musi uwierzyć, że On jest — i że staje się tym, który odpłaca¹⁹⁸ szukającym Go. ⁷Przez wiarę Noe, ostrzeżony o tym, czego jeszcze nie było widać, bogobojnie zbudował arkę dla ocalenia swojego domu;¹⁹⁹ przez nią potępił świat — i stał się dziedzicem sprawiedliwości, która jest według wiary.

ABRAHAM I SARA — OBCY I PRZYSZŁE (11:8–19)

⁸Przez wiarę Abraham, wezwany, usłuchał i wyszedł na miejsce, które miał otrzymać w dziedzictwo — i wyszedł, nie wiedząc, dokąd idzie.²⁰⁰ ⁹Przez wiarę zamieszkał jako przybysz w ziemi obietnicy — jak w cudzej — mieszkając w namiotach z Izaakiem i Jakubem, współdziedzicami tej samej obietnicy; ¹⁰oczekiwał bowiem miasta mającego fundamenty, którego architektem i budowniczym jest Bóg.²⁰¹ ¹¹Przez wiarę — wraz z samą Sarą — otrzymał moc poczęcia potomstwa,²⁰² i to mimo podeszłego wieku, ponieważ za wiernego uznał Tego, który

w 12:1 „obłokiem świadków”.

¹⁹⁵ **tn** Pierwsze „przez wiarę” należy do NAS („pojmujemy”) — zanim ruszy galeria, autor wpisuje czytelnika na listę. „Wieki” — jak 1:2: czas i świat razem; „przygotowane” (κατατίζω, katarizō) — to samo słowo, co „ciało mi przygotowałeś” (10:5) i „niech was wyposaży” (13:21): od stworzenia po doksolację jeden gest Boży; „słowem” (ῥήμα, rhēma) — jak 1:3: tym, które niesie wszystko.

¹⁹⁶ **tn** „WIĘKSZĄ ofiarę” (πλείων, pleiōn) — nie „lepszą”: słowa „lepszy” (κρείττων, kreittōn) autor pilnuje dla spraw nowego przymierza i tutaj go nie użył (choć większość przekładów tak tłumaczy); większa — obfitsza, hojniejsza: Kain przyniósł „z plonów”, Abel „z pierworodnych swojej trzody i z ich tłuszczu” (Rdz 4:3-4). „Przez nią... przez nią” — przez wiarę czy przez ofiarę? Grecki zaimek pozwala na oba — zostawiamy. „Jeszcze mówi” — w Rdz 4:10 woła z ziemi krew; u autora mówi ABEL: pierwszy głos przyszłego obłoku świadków (12:1) — i pierwsza krew, która mówi (12:24 domkanie: tamta wołała o pomstę, ta mówi lepiej).

¹⁹⁷ **tn** Rdz 5:24 cytowane wprost — wg LXX, i to z rozjazdem, na którym stoi następny werset: po hebrajsku „CHODZIŁ Henoch z Bogiem”; Septuaginta przełożyła chodzenie na „PODOBAŁ SIĘ Bogu” — i z tego przekładu autor wyprowadzi zaraz zasadę o wierze (w. 6). „Przeniesiony” (μετατίθημι, metatithēmi — trzykrotnie w tym wersecie!) — to samo słowo, co „przeniesienie” kapłaństwa (7:12) i rzeczy chwiejnych (12:27): przenosiny ręką Boga.

¹⁹⁸ **tn** Minimalne credo w dwóch artykułach: On JEST — i On ODPLACA (μισθαποδότης, misthapodotēs — rodzina „odpłaty” z 2:2 i 10:35: Bóg nie jest dłużny nikomu, kto go szuka; por. 6:10). „Przystępuje” — słowo liturgiczne (4:16; 7:25): każdy szukający już idzie w stronę ołtarza. „Szukającym” (ἐκζητέω, ekzēteō — intensywne: wy-szukiwać) — nie znalazł: odpłata należy się drodze.

¹⁹⁹ **tn** „Czego jeszcze nie było widać” — definicja z w. 1 w akcji: sto lat budowy pod suchym niebem. „Bogobojnie” (εὐλαβηθεῖς, eulabētheis) — rodzina bogobojności z 5:7 (Chrystus wysłuchany) i 12:28: wiara Noego ma ten sam rys czci. „Ocalenie” (σωτηρία, sōtēria) — to samo greckie słowo, które wszędzie indziej oddajemy „zbawienie”; przy arce polszczyzna prosi o konkret ratunku — jedyny taki rozjazd w księdze, odnotowany w glosariuszu. „Potępił świat” — nie wyrokiem: kontrastem; „dziedzic sprawiedliwości według wiary” — najdalej, jak ten list sięga w stronę języka Pawła (por. Rz 3:22; 4:13).

²⁰⁰ **tn** Rdz 12:1-4 w jednym zdaniu. „Usłuchał” (ὑπακούω, hypakouō) — rodzina posłuszeństwa, którego Syn „nauczył się z tego, co wycierpiał” (5:8): posłuch to słuch wprowadzony w ruch. „Nie wiedząc, dokąd” — składnia wiary: najpierw krok, mapa się dosyła.

²⁰¹ **tn** Namiot nie ma fundamentów — i o to chodzi: kto mieszka na palikach, ten czeka na miasto NA FUNDAMENTACH. „Architekt i budowniczy” (τεχνίτης καὶ δημιουργός, technitēs kai dēmiourgos) — projektant i wykonawca w jednym: nikt nie podnajmował. Nić miasta pobiegnie do końca listu: przygotowane (11:16), Syjon (12:22), przyszłe (13:14).

²⁰² **tc** Tekst bazowy czyta tu celownik: „wraz z samą Sarą” — podmiotem zdania pozostaje Abraham (jak w ww. 8-10), a „moc ku poczęciu potomstwa” (dosłownie: „ku założeniu nasienia” — termin z fizjologii ojca) naturalnie mówi o nim, Z NIĄ. NA28 czyta mianownik z dopowiedzeniem: „także sama Sara — niepłodna — otrzymała moc” — wtedy bohaterką jest Sara, która w Rdz 18:12 się śmiała, a tu „za wiernego uznała Obiecującego”. Obie lekcje mają starożytnych świadków; obie kończą się tym samym: dziecko z obumarłych (w. 12) — i śmiech, tym razem Izaak („Śmieje się”).

obiegał.¹² Dlatego też z jednego — i to obumarłego — zrodzili się liczni jak gwiazdy nieba i niezliczeni jak piasek na brzegu morza.^{203 13} Według wiary umarli ci wszyscy, nie otrzymawszy obietnic — ale zobaczyli je z daleka i pozdrowili, i wyznali, że są obcymi i przybyszami na ziemi.^{204 14} Ci bowiem, którzy tak mówią, dają poznać, że szukają ojczyzny.¹⁵ I gdyby mieli w pamięci tamtą, z której wyszli, mieliby czas, aby zawrócić;^{205 16} teraz zaś sięgają po lepszą — to jest niebiańską. Dlatego Bóg nie wstydzi się ich: nie wstydzi się być nazywany ich Bogiem — przygotował im bowiem miasto.^{206 17} Przez wiarę Abraham, poddawany próbie, przyniósł na ofiarę Izaaka: jednorodzzonego przynosił²⁰⁷ ten, który przyjął obietnice — ¹⁸ ten, któremu powiedziano: „W Izaaku będzie nazwane twoje potomstwo”; ¹⁹ uznał bowiem, że Bóg ma moc wskrzeszać i z martwych — stąd też odzyskał go, jako przypowieść.²⁰⁸

OD IZAAKA DO RACHAB (11:20–31)

²⁰ Przez wiarę Izaak i co do rzeczy przyszłych pobłogosławił Jakuba i Ezawa. ²¹ Przez wiarę Jakub, umierając, pobłogosławił każdego z synów Józefa — i pokłonił się, *wsparty* na wierzchu swojej laski.^{209 22} Przez wiarę Józef, dobiegając kresu, wspomniął o wyjściu synów Izraela — i wydał polecenie co do swoich kości.^{210 23} Przez wiarę Mojżesz po narodzeniu był przez trzy miesiące ukrywany przez swoich rodziców — bo zobaczyli, że dziecko jest piękne — i nie ulękli się rozporządzenia króla.^{211 24} Przez wiarę Mojżesz, gdy dorósł, odmówił nazywania się

¹² W wydaniu czytelniczym: „Przez wiarę Abraham — wraz z samą Sarą — otrzymał moc poczęcia potomstwa, i to mimo podeszłego wieku, ponieważ za wiernego uznał Tego, który obiecał.”

²⁰³ **tn** „Z jednego” — znów pojedynczy przodek niosący mnóstwo (jak 2:11; 7:9-10); „obumarłego” (νεκρωμένος, nēkroōmenos — to samo słowo o ciele Abrahama w Rz 4:19): arytmetyka Boga zaczyna od zera. Gwiazdy i piasek — z przysięgi na Morii (Rdz 22:17), tej samej, którą 6:14 cytowało w formie „rozmnożę CIEBIE”.

²⁰⁴ **tn** „WEDŁUG wiary umarli” — nie „przez”: wiara jako miara, wzdłuż której się także umiera. „Pozdrowili” (ἀσπάζομαι, aspazomai) — jak wędrowiec machający miastu widocznemu na horyzoncie, do którego nie dojdzie przed nocą. „Obcy i przybysze” — niemal słowa samego Abrahama, targującego się o grób dla Sary: „przechodniem i przybyszem jestem u was” (Rdz 23:4 wg LXX) — jedyny kawałek ziemi obiecanej, jaki kupił, to grób.

²⁰⁵ **tn** Zdanie klucz do psychologii wytrwania: powrót zawsze był MOŻLIWY — Ur stało na swoim miejscu przez całe życie Abrahama; nie brak drogi powrotnej trzymał ich w namiotach, lecz to, o czym „mieli pamiętać”. Emigrant żyje tym, co wspomina — czytelniczy listu, kuszeni powrotem, słysząc to bardzo osobiście (por. 10:39).

²⁰⁶ **tn** „Lepszej” — słowo-klucz przy ojczyźnie. „NIE WSTYDZI SIĘ” — druga strona lustra z 2:11: tam On „nie wstydzi się nazywać ich braćmi”, tu Bóg „nie wstydzi się być nazywany ich Bogiem” — i rzeczywiście tak się przedstawia: „Jam jest Bóg Abrahama, Bóg Izaaka i Bóg Jakuba” (Wj 3:6) — imię własne Boga utkane z imion przybyszów w namiotach. Dowód rzeczowy braku wstydu: „przygotował im miasto”.

²⁰⁷ **tn** Dwa czasy jednego czynu, dokładnie po grecku: „PRZYNIÓSŁ” (dokonane — w zamyśle i przed Bogiem ofiara stała się faktem) i „PRZYNOSIŁ” (niedokonane — ręka zatrzymana w pół drogi): cała Akeda (Rdz 22) w gramatyce. „Poddawany próbie” — rodzina prób (Rdz 22:1: „Bóg wystawił Abrahama na próbę”); tę samą scenę nasz Jakub ogląda od strony uczynku (Jk 2:21) — dwie księgi, dwa profile tej samej góry. „Jednorodzzonego” (μονογενής, monogenēs) — jedyny w swoim rodzaju, syn obietnicy (Izmael żył — ale obietnica szła przez jednego; tym słowem J 3:16 nazwie Syna).

²⁰⁸ **tn** „Uznał” (λογίζομαι, logizomai — przeliczył: księgowość wiary jak u Mojżesza w w. 26): obietnica szła przez Izaaka + Izaak ma umrzeć = Bóg wskrzesza; tekst Rdz nie zdradza myśli Abrahama — autor czyta ją z logiki jego kroków. „Jako przypowieść” (ἐν παραβολῇ, en parabolē — jak przybytek w 9:9): odzyskał syna jako żywą przypowieść zmartwychwstania — na Morii nikt nie wstał z martwych, ale wszyscy zobaczyli, jak to będzie wyglądać.

²⁰⁹ **tn** Rdz 47:31 — a w nim rozjazd samych samogłosek: hebrajskie spółgłoski młh można czytać „ŁOZE” (mitta — tak masoreci: „pokłonił się Izrael na wezgielwie łoża”) albo „LASKA” (matte — tak Septuaginta, którą cytuję autor). Kropki samogłoskowe dopisano wieki po autorze — obie lektury są starsze niż spór o nie. Obraz z LXX jest celny: starzec wsparty na lasce pielgrzyma, kłaniający się Bogu — przybysz (w. 13) do ostatniego oddechu; błogosławi na krzyż, młodszego przed starszym (Rdz 48:14) — wie coś o Bożych kolejnościach.

²¹⁰ **tn** „O wyjściu” — dosłownie: o EXODUSIE, na sto lat przed Mojżeszem (Rdz 50:24-25). Kości Józefa — najcierpliwszy bagaż w Biblii: czekały w Egipcie czterysta lat, szły przez pustynię czterdzieści (Wj 13:19), spoczęły w Sychem (Joz 24:32); wiara umie wydawać polecenia sięgające dalej niż życie.

²¹¹ **tn** „Zobaczyli, że dziecko jest piękne” (ἰστέον, asteion — za Wj 2:2 wg LXX); po hebrajsku matka „ZOBACZYŁA, ŻE JEST DOBRY” (tow) — jedyne miejsce, gdzie o człowieku pada rytm refrenu stworzenia: „i widział Bóg, że dobre” (Rdz 1) — oczy matki powtórzyły spojrzenie Stwórcy wbrew dekretni faraona; Szczepan dopowie: „piękny dla Boga” (Dz 7:20).

synem córki faraona,²⁵ wybrawszy raczej znośnienie krzywdy razem z ludem Boga niż doczesną rozkosz grzechu:²⁶ za większe bogactwo niż skarby Egiptu uznał zniewagę Chrystusa²¹² — wpatrywał się bowiem w odpłatę.²⁷ Przez wiarę opuścił Egipt, nie uląkłszy się gniewu króla — trwał bowiem niezłomnie, jakby widział Niewidzialnego.²¹³ ²⁸ Przez wiarę sprawił Paschę i pokropienie krwią — aby ten, który gubił pierworodnych, nie dotknął ich.²¹⁴ ²⁹ Przez wiarę przeszli przez Morze Czerwone jak po suchej ziemi — a gdy Egipcjanie podjęli tę próbę, zostali pochłonięci.²¹⁵ ³⁰ Przez wiarę mury Jerycha padły, okrążane przez siedem dni.²¹⁶ ³¹ Przez wiarę Rachab, nierządnicą, nie zginęła razem z opornymi — bo przyjęła zwiadowców w pokoju.²¹⁷

CZAS BY MI NIE STARCZYŁ... (11:32–40)

³² I cóż jeszcze powiem? Zabraknie mi przecież czasu na opowiadanie o Gedeonie, Baraku, Samsonie, Jeftem, o Dawidzie, a także Samuelu i prorokach,²¹⁸ ³³ którzy przez wiarę pokonali królestwa, wykonali sprawiedliwość, dostąpili obietnic, zamknęli paszcze lwom,²¹⁹ ³⁴ zgasili moc ognia, umknęli ostrzom miecza, z niemocy nabrali mocy, stali się mężni na wojnie, zmusili do odwrotu obce wojska. ³⁵ Kobiety otrzymały swoich zmarłych przez zmartwychwstanie; inni zaś zostali zamęczeni, nie przyjąwszy uwolnienia — aby dostąpić lepszego zmartwychwstania.²²⁰ ³⁶ Inni jeszcze podjęli próbę szyderstw i biczów, a nadto kajdan i więzienia:³⁷ byli kamienowani, przeryznani piłą, ginęli zabijani mieczem; tułali się w owczych i kozich skórach

²¹² tn „Zniewaga Chrystusa” — zniewaga tego samego rodzaju, co Jego; noszona dla Pomazańca. Za frazę słyhać psalm: „pomnij, Panie, zniewagę sług twoich... którą znieważyli ślady twego POMAZAŃCA” (Ps 89:51-52 wg LXX — oba słowa obok siebie). Ta sama „zniewaga” spadała na czytelników (10:33) i czeka za obozem (13:13). „Uznał... wpatrywał się w odpłatę” — księgowość wiary: Mojżesz przeliczył skarbcę Egiptu i wyszło mu, że hańba z Mesjaszem ma wyższy bilans (odpłata — 2:2; 10:35; 11:6).

²¹³ tn Które opuszczenie? Ucieczka do Madianu (Wj 2:14-15 — ale tam napisano, że „się uląkł!”) czy wyjście z ludem (wtedy kolejność z Paschą w w. 28 jest odwrócona)? Może celowo oba — jedno życie, jeden kierunek. „Jakby widział Niewidzialnego” — oksymoron definicji z w. 1 ściśnięty do trzech słów; „trwał niezłomnie” (κατερῶ, kartereō — tylko tu w NT: twarda, żołnierska wytrzymałość).

²¹⁴ tn „SPRAWIŁ Paschę” — czas dokonany o trwałym skutku: ustanowił raz, obchodzi się do dziś. „Pokropienie krwią” — rodzina pokropień z rozdziału 9; „pierworodnych” (τὰ πρωτότοκα, ta prōtotoka) — to samo słowo, które jest tytułem Syna (1:6) i wróci o „kościelie pierworodnych” (12:23): w Egipcie pierworodnych chroniła krew na drzwiach — odtąd to słowo nie umie się już rozstać z krwią.

²¹⁵ tn „Podjęli próbę” (πειράν ἐλαβόν, peiran elabon — dosłownie „wzięli próbę”: rodzina prób z 2:18; Jk 1) — dokładnie ten zwrot wróci w w. 36 o męczennikach, którzy „wzięli próbę szyderstw i biczów”: to samo morze — wiarę przepuszcza, przemoc topi; próba bez wiary jest tylko głębią.

²¹⁶ tn „Padły” — rodzina padania (3:17; 4:11): na pustyni padły ciała opornych, pod Jerychem — mury; od wiary zależy, co pada. Siedem dni okrążania — wiara bywa też monotonna: chodzeniem w kółko na rozkaz, którego się nie rozumie (Joz 6).

²¹⁷ tn „Z opornymi” — to samo słowo, co o pokoleniu pustyni (3:18): Jerycho i Kadesz-Barnea zmierzone jedną miarą — oporni giną po obu stronach Jordanu, wiara ocala po obu stronach murów. Obok Sary jedyna kobieta z imienia — nierządnicą pośród patriarchów; nasz Jakub stawia ją obok Abrahama od strony uczynku (Jk 2:25), autor — od strony wiary: awers i rewers jednej monety.

²¹⁸ tn Zabrakło czasu — więc chociaż imiona; i to w kolejności przedstawionej względem historii (Barak działał przed Gedeonem, Jeftę przed Samsonem, Samuel przed Dawidem): pamięć serca, nie kronika. Sami wybrani z rysami: Gedeon się targował, Barak nie ruszył bez Debory, Samson i Jeftę — wiadomo. Galeria wiary nie jest galerią nieskazitelnych — i to też jest jej pociechą.

²¹⁹ tn Dziewięć czasowników bez imion (ww. 33-34) — czytelnik sam dopowiada: lwy — Daniel; ogień — trzech młodzieńcy; miecz — Eliaasz, Dawid; „z niemocy nabrali mocy” — Ezechiasz? Samson na końcu sił? „Wykonali sprawiedliwość” — ta sama zbitka słów, którą nasz Jakub mówi o gniewie, że sprawiedliwości Bożej NIE wykonuje (Jk 1:20): tu jej pozytyw.

²²⁰ tn Kobiety — wdowa z Sarepty (1 Krl 17) i Szunemitka (2 Krl 4): odzyskały synów. „Zamęczeni” (τυμπανίζω, tympanizō — od bębna: rozpięcie jak skóry na tympanonie) i „nie przyjąwszy uwolnienia” — to historia Eleazara i siedmiu braci z czasów machabejskich (2 Mch 6:19-30; 7): proponowano im życie za odstępstwo — odmówili, umierając z wyznaniem zmartwychwstania na ustach (2 Mch 7:9.14). „LEPSZEGO zmartwychwstania” — słowo-klucz z ostrą pointą: tamte matki odzyskały synów do życia, które i tak się skończyło; ci wstaną do życia, które się nie kończy.

°W wydaniu czytelniczym: „Inni jeszcze przeszli przez próbę szyderstw i biczów, a nadto kajdan i więzienia:”

— pozbawieni wszystkiego, uciskani, krzywdzeni —^{221 38} oni, których świat nie był godny — błakający się po pustkowiach i górach, po jaskiniach i rozpadlinach ziemi.^{222 39} A ci wszyscy, choć otrzymali świadectwo przez wiarę, nie otrzymali obietnicy,⁴⁰ bo Bóg przewidział dla nas coś lepszego — aby nie bez nas zostali uczynieni pełnymi.²²³

BIEG, WPATRZENIE I KARCENIE SYNÓW (12:1–13)

12¹ Przeto i my — mając wokół siebie tak wielki obłok świadków,²²⁴ odłożywszy wszelki ciężar i grzech, który tak łatwo oplata — biegnijmy z wytrwałością w leżącym przed nami wyścigu,² wpatrzeni w przewodnika i dopełniela wiary — Jezusa,²²⁵ który zamiast leżącej przed Nim radości zniósł krzyż, wzgardziwszy hańbą — i zasiadł po prawicy tronu Boga.³ Rozważcie bowiem Tego, który zniósł taki sprzeciw grzeszników przeciw samym sobie²²⁶ — abyście nie zmęczyli się, słabnąc w waszych duszach.⁴ Jeszcze nie aż do krwi stawiliście opór, walcząc przeciw grzechowi,^{227 5} a zapomnieliście o zachęcie, która przemawia do was jak do synów: „Synu mój, nie lekceważ karcenia Pana ani nie słabnij, gdy On cię upomina;^{228 6} bo kogo Pan miłuje, tego karci — a biczuje każdego syna, którego przyjmuje”.⁷ Wytrwajcie dla karcenia.²²⁹ Bóg obchodzi się z wami jak z synami. Bo gdzież syn, którego ojciec nie karci? ⁸ A jeśli jesteście

²²¹ **tn** Kamienowany — Zachariasz syn Jojady, na dziedzińcu świątyni (2 Krn 24:21); „przerzynani piłą” — tak według dawnej tradycji żydowskiej zginął Izajasz za Manassesa; owcze skóry — płaszcz Eliasza (μηλωτή, mēlōtē — to samo słowo w 1 Krl 19:13.19 wg LXX). **tc** Część rękopisów wstawia tu jeszcze „byli kuszeni” (ἐπειράσθησαν, epeirasthēsan — o jedną literę od „przepiłowani”); wydania krytyczne uznają to za wtórne podwojenie.

²²² **tn** Najkrótszy wyrok w sprawie świat vs wygnaćcy: to nie oni nie byli godni świata. „Jaskinie” — Elias na Horebie, Dawid w Adullam, prorocy ukrywani przez Abdiasza po pięćdziesięciu w grocie (1 Krl 18:4); „błakający się” — πλανῶμαι (planaomai): świat mówił o nich „zbłąkani” — błędzili geograficznie, nie sercem (odwrotnie niż pokolenie z 3:10).

²²³ **tn** Finał galerii wiąże wszystkie nici naraz: „otrzymali świadectwo” (klamra z w. 2), „coś LEPSZEGO” (słowo-klucz), „uczynieni pełnymi” (rodzina pełni — 10:14; 12:23). I zdanie, które odwraca perspektywę dziejów: ich dopełnienie czekało NA NAS — sztafeta, w której żaden odcinek nie ma sensu bez ostatniej zmiany; nikt nie zostaje uczyniony pełnym osobno. „Nie bez nas” — dwa najpokorniejsze i najśmielsze słowa tego rozdziału.

²²⁴ **tn** „Obłok świadków” — ci, którym w rozdziale 11 „zaświadczone” (11:2.39), sami stają się świadkami: stadion, którego trybuny obsadziła historia zbawienia. „Ciężar” (ὄγκος, onkos) — balast, zbędna masa atlety; „który tak łatwo oplata” (εὐπερίστατος, euperistatos — tylko tu w całej grece; obraz szaty płaczącej się u kostek biegacza — biegano nago). „Leżący przed nami wyścig” — trzecie ogniwo nici z 6:18 (nadzieja przed nami) i 12:2 (radość przed Nim); „z wytrwałością” — tą z 10:36.

²²⁵ **tn** „Wpatrzeni” (ἀφορώ, aphorō — odwrócić wzrok OD wszystkiego innego KU jednemu); imię znów na końcu frazy. „Przewodnik” — jak 2:10 (idzie pierwszy); „dopełniel” (τελειωτής, teleiōtēs — słowo być może ukute przez autora, nigdzie wcześniej niepoświadczane): Ten, który doprowadza wiarę do pełni — rodzina „pełni” w roli tytułu. „ZAMIĄST leżącej przed nim radości” — tak dosłownie (ἀντί, anti): odłożył radość i wziął krzyż (rytm Flp 2:6-8); inni czytają „DLA leżącej przed nim radości” (ze względu na nią wytrwał) — greka dopuszcza oba, pierwsza lekcja jest twardsza. „Zniósł krzyż” — po grecku ten sam czasownik, co „wytrwałość” z w. 1 (ὑπομένω, hypomenō): nasz bieg i Jego krzyż to jedno słowo; „zasiadł” — Ps 110:1 po raz ostatni, dokonane.

²²⁶ **tc** Za bazą: „przeciw SAMYM SOBIE” — kto się sprzeciwia Sprawiedliwemu, godzi ostatecznie we własną duszę; NA28 czyta zaimek pojedynczy: „przeciw NIEMU”. **tn** „Sprzeciw” (ἀντιλογία, antilogia, „przeciw-mowa”) — trzecie ogniwo nici: spory ludzkie kończy przysięga (6:16), wobec błogosławieństwa sporu nie ma (7:7), a przeciw-mowę grzeszników Jezus wytrwał. „Słabnąc” (ἐκλύομαι, eklyomai) — to samo słowo, które zaraz padnie w cytacie z Przysłów (w. 5): autor podsuwa lekarstwo, zanim nazwie chorobę.

²²⁷ **tn** Język aren: „aż do krwi” — granica, do której On doszedł, a oni jeszcze nie (por. 13:7: ich przewodzący być może tak); „walcząc” — rodzina wyścigu z w. 1 (agōn). „Przeciw grzechowi” — z rodzajnikiem: przeciw TEMU grzechowi, który oplata (w. 1) — przeciwnik tego ringu jest jeden.

²²⁸ **tn** Prz 3:11-12 wg LXX — z tej samej strony Przysłów, z której nasz Jakub bierze Prz 3:34 („Bóg pysznym się przeciwstawia” — Jk 4:6): mądrość ojcowska obu listów. „Przemawia” (διαλέγεται, dialegetai — rozmawia): Pismo nie jest cytatem, jest rozmówcą. W w. 12b tekst hebrajski mówi: „jak OJCIEC syna, w którym ma upodobanie” — Septuaginta przeczytała te spółgłoski jako czasownik: „BICZUJE każdego syna, którego przyjmuje” — i tę twardszą formę autor cytuje (w. 6): różga zamiast porównania.

²²⁹ **tn** „Karcenie” (παιδεία, paideia) — słowo wychowania, nie odwetu: cała pedagogika ojcowska od posiłku po różgę; tło z Tory: „jak człowiek karci swojego syna, tak Pan, Bóg twój, karci ciebie” (Pwt 8:5) — ta sama szkoła pustyni, którą nasz Jakub otwiera w 1:2-4. Cierpienia czytelników (10:32-34) dostają tu trzecie imię: nie kara, nie przypadek — wychowanie.

bez karcenia, którego towarzyszami stali się wszyscy — to jesteście dziećmi nieprawymi, a nie synami.²³⁰ ⁹ Nadto: mieliśmy ojców naszego ciała jako karcących — i szanowaliśmy ich; czyż nie o wiele bardziej poddamy się Ojcu duchów — i będziemy żyć?²³¹ ¹⁰ Tamci bowiem karcili nas przez niewiele dni, według swojego uznania — Ten zaś ku pożytkowi: abyśmy otrzymali udział w Jego świętości.²³² ¹¹ Żadne karcenie w swojej chwili nie wydaje się radością, lecz smutkiem — później jednak oddaje tym, którzy są przez nie wyćwiczeni, pokojowy owoc sprawiedliwości.²³³ ¹² Dlatego opadły ręce i omdlały kolana wyprostujcie²³⁴ ¹³ i czyńcie proste tory waszymi stopami — aby to, co chrome, nie zwichnęło się, ale raczej zostało uzdrowione.²³⁵

NIE SYNAJ, LECZ SYJON (12:14–29)

¹⁴ Ścigajcie pokój ze wszystkimi — i uświęcenie, bez którego nikt nie zobaczy Pana,²³⁶ ¹⁵ czuwajcie, aby nikt nie pozostał w tyle za łaską Boga, aby jakiś korzeń gorzkości, wyrastając w górę, nie czynił zamętu — i przez niego nie skalało się wielu;²³⁷ ¹⁶ aby nie było wśród was rozpustnika albo bezbożnego jak Ezaw, który za jeden posiłek oddał swoje pierworództwo.²³⁸ ¹⁷ Wiecie przecież, że i potem, gdy chciał odziedziczyć błogosławieństwo, został odrzucony: nie znalazł bowiem miejsca na zmianę zdania — choć ze łzami go szukał.²³⁹ ¹⁸ Nie przystąpiliście bowiem do namacalnej góry²⁴⁰, płonącej ogniem — do mroku i ciemności, i nawałnicy, ¹⁹ do

²³⁰ **tn** „Towarzyszami karcenia” — piąta i ostatnia nić „towarzyszy” (1:9; 3:1.14; 6:4): udział w Chrystusie obejmuje i ojcowski pas. „Dzieci nieprawie” (νόθοι, nothoi) — nieślubne, bez praw do dziedzictwa: o bękarta nikt nie zabiega, bo nic mu nie zostanie przekazane — brak karcenia nie jest ulgą, jest wydziedziczeniem.

²³¹ **tn** „Ojcowie ciała” — „Ojciec duchów” (por. Lb 16:22: „Boże duchów wszelkiego ciała”): dwa ojcostwa, jedna logika, nieporównywalna stawka. „Poddamy się” — rodzina poddania z Ps 8 (2:5-8): tam wszystko poddane pod stopy człowieka, tu człowiek poddany Ojcu — i właśnie to poddanie kończy się słowem „będziemy żyć”.

²³² **tn** Dwie miary ludzkiego karcenia (krótko i po uważaniu) — i jedna Boża: pożytek, a jego treścią „udział w JEGO świętości”: cel karcenia nie jest dyscyplinarny, lecz rodzinny — upodobnienie dziecka do Ojca (por. Kpł 19:2: „bądźcie święci, bo ja jestem święty”).

²³³ **tn** Zdanie o rzadkiej uczciwości: żadne karcenie nie smakuje radością — autor nie każe udawać. „Wyćwiczonym” (γεγυμνασμένοις, gegymnasmenois) — ta sama siłownia, co zmysły „wyćwiczone” pełnych (5:14). „Pokojowy owoc sprawiedliwości” — niemal ta sama fraza, którą nasz Jakub zamyka mowę o dwóch mądrościach: „owoc sprawiedliwości w pokoju jest siany” (Jk 3:18; por. Iz 32:17): dwa listy podają sobie ten owoc przez miód.

²³⁴ **tn** Iz 35:3 wg LXX — słowo w słowo o rękach i kolanach; a Izajasz mówi dalej: „odwagi! oto wasz Bóg... sam przyjdzie i zbawi was” (Iz 35:4): autor każe wspólnocie robić dla siebie nawzajem to, co prorok dla Izraela — prostować zmęczonych obietnicą nadchodzącego.

²³⁵ **tn** Prz 4:26 wg LXX: „proste tory czyni swoim stopom”. „To, co chrome” — kulejący członek wspólnoty (por. „ociężali”, „słabnący”, „pozostający w tyle”): na krzywej ścieżce kulawy zwichnie nogę do reszty, na prostej — wyrówna krok; prosta droga jednych jest ortopedią drugich.

²³⁶ **tn** „Ścigajcie” (διώκω, diōkō — czasownik pościgu): nogi dopiero co wyprostowane dostają kierunek — za pokojem i uświęceniem, dwoma rzeczami, które ucieka się gonić. „Nikt nie zobaczy Pana” — widzenie jako stawka (por. Mt 5:8; Hbr 9:28: „ukaze się wyczekującym”): uświęcenie nie jest ozdobą pobożnych, jest optyką.

²³⁷ **tn** „Nie pozostał w tyle” — to samo słowo, co „spóźniony” w 4:1: maruderów wypatruje się po to, by ich dogonić, nie spisać. „Korzeń gorzkości, wyrastając w górę” — dosłownie z Pwt 29:17 wg LXX, z przestrogi przymierza o człowieku, który słysząc przekleństwa, błogosławi się w sercu: „będzie mi dobrze” — odstępstwo rosnące w ukryciu, póki nie wszędzie. Rodzina „gorzkości” z 3:8 (bunt-Meriba): Meriba może wykiełkować w środku wspólnoty; „skalało się wielu” — gorycz jest zaraźliwa.

²³⁸ **tn** „Bezbożny” (βέβηλος, bebēlos — dosłownie: deptalny, ogólnodostępny — profan: człowiek bez progu świętości); „jak Ezaw” może dotyczyć tylko drugiego słowa — o rozpuszcie Ezawa Rodzaju milczy (mówi o niej późniejsza tradycja). „Pierworództwo” (πρωτοτόκια, prōtotokia) — rodzina słowa, które jest tytułem Syna (1:6) i kościoła (12:23): Ezaw oddał za miskę dokładnie to, o czym jest cały ten list. „Za jeden posiłek” — cena wpisana do aktu na wieki (Rdz 25:29-34: „i wzgardził Ezaw pierworództwem”).

²³⁹ **tn** Czego szukał ze łzami? Grecki zaimek pozwala na „błogosławieństwo” i na „zmianę zdania” — Rdz 27:34-38 pokazuje płacz o błogosławieństwo („pobłogosław i mnie, ojcie mój!”), którego Izaak nie mógł już przepisać: „miejsce na zmianę zdania” (μετάνοια, metanoia — tu raczej cofnięcie skutków niż wewnętrzna pokuta) było zajęte — słowo padło. Jak w 6:4-6 i 10:26: mowa nie o potknięciu, lecz o SPRZEDAŻY pierworództwa — bywają podpisy, które stają się historią. Dla adresatów kuszonych „jednym posiłkiem” świętego spokoju — ostrzeżenie o wadze łez, które przychodzą po fakcie.

²⁴⁰ **tn** „Góry” dopowiadamy (kursywa) — baza mówi tylko „do namacalnego i płonącego ogniem” (część rękopisów dodaje „górze”; kontrast z górą Syjon w w. 22 dopowiada resztę). „Namacalnej” — Synaj był fizyczny aż do bólu:

dźwięku trąby i głosu słów — którego słuchacze wzbranieli się, aby nie kierowano do nich dalszego słowa; ²⁰ nie mogli bowiem unieść tego rozkazu: „Nawet jeśli zwierzę dotknie góry, zostanie ukamienowane”; ²¹ a tak straszliwe było to zjawisko, że Mojżesz powiedział: „Przerażony jestem i drżący”.²⁴¹ ²² Ale przystąpiliście do góry Syjon i do miasta Boga żywego — Jeruzalem niebiańskiego — i do miriad aniołów, do uroczystego zgromadzenia,²⁴² ²³ i do kościoła pierworodnych, zapisanych w niebiosach, i do Boga — sędziego wszystkich, i do duchów sprawiedliwych uczynionych pełnymi,²⁴³ ²⁴ i do pośrednika nowego przymierza — Jezusa, i do krwi pokropienia, która mówi lepiej niż Abel.²⁴⁴ ²⁵ Uważajcie, abyście nie wzbranieli się przed Tym, który mówi. Jeśli bowiem tamci nie uszli, gdy wzbranieli się przed pouczającym na ziemi — o ileż bardziej my, jeśli odwracamy się od Tego z niebios!²⁴⁵ ²⁶ Jego głos wstrząsnął wtedy ziemią — teraz zaś obiecał, mówiąc: „Jeszcze raz ja wstrząsnę nie tylko ziemią, ale i niebem”.²⁴⁶ ²⁷ A owo „jeszcze raz” wskazuje na przeniesienie rzeczy wstrząsanych — jako uczynionych — aby trwały te, które są niewstrząsalne.²⁴⁷ ²⁸ Dlatego — otrzymując królestwo niewstrząsalne — miejmy wdzięczność, a przez nią służmy Bogu tak, jak Mu się podoba: z bogobojnością i lękiem,²⁴⁸ ²⁹ bo nasz Bóg jest ogniem trawiącym.²⁴⁹

MIŁOŚĆ BRATERSKA I OLTARZ POZA OBOZEM (13:1–16)

dotknięcie karano śmiercią (w. 20; Wj 19:12-13); krajobraz z Pwt 4:11 („góra płonęła ogniem aż do serca niebios: ciemność, chmura, mrok”). „PRZYSTĄPILIŚCIE” — perfectum liturgicznego czasownika (4:16; 10:22): wasze przystąpienie już się dokonało — pytanie tylko, do czego.

²⁴¹ **tn** „Straszliwe” — trzeci raz w liście (10:27.31). „Przerażony jestem” — autentyczne słowa Mojżesza z Pwt 9:19 wg LXX — tyle że wypowiedziane tam PO grzechu złotego cielca; autor przenosi je na samą teofanię: nawet pośrednik przymierza trząsł się pod tą górą („i drżący” — dopowiedzenie autora). Taka była góra, do której NIE przystąpiliście.

²⁴² **tn** Zaczyna się lista ośmiu członów nowej góry (ww. 22-24) — architektura Syjonu naprzeciw grozy Synaju. „Miasto Boga żywego” — to, którego fundamentów wypatrywał Abraham (11:10) i które „przygotował” Bóg (11:16). „Uroczyste zgromadzenie” (πανήγυρις, panēgyris — tylko tu w NT): świąteczny festyn całego miasta — aniołowie nie stoją na warcie, świętują.

²⁴³ **tn** „Kościoł PIERWORODNYCH” — wszyscy w tym mieście noszą tytuł Syna (1:6): pierworodni, chronieni krwią jak w Egipcie (11:28), z pierworództwem, którego nie wolno sprzedać (12:16). „Zapisanych w niebiosach” — obywatelstwo z rejestru (por. Łk 10:20). „Duchy sprawiedliwych uczynionych pełnymi” — galeria z rozdziału 11 już dopełniona: obietnica „nie bez nas” (11:40) tu jest faktem — czekali na nas i doczekali się.

²⁴⁴ **tn** Ostatni człon listy wiąże cztery nici księgi naraz: „pośrednik” (8:6; 9:15), imię na końcu, „krew pokropienia” (9:19-21; 10:22) — i puenta: krew Abła wołała z ziemi o pomstę (Rdz 4:10), a jego wiara „jeszcze mówi” (11:4) — ta krew „mówi LEPIEJ” (κρείττον, kreitton — słowo-klucz listu po raz ostatni): nie głośniej — lepiej, bo o przebaczeniu. Drobiazg dla ucha: „nowego” przymierza autor mówi tu jedynym w liście słowem νέα (nea) — „młode, świeże” (wszędzie indziej καινή, kainē, „nowe jakościowo”): przymierze wciąż świeże jak krew pokropienia.

²⁴⁵ **tn** „Przed Tym, który MÓWI” — czas teraźniejszy: mowa, od której zaczęła się księga (1:1-2), wciąż trwa; i ta sama logika „o ileż bardziej”, którą otwierało pierwsze ostrzeżenie (2:1-3) — list domyka swój pierwszy łuk. „Wzbranieli się” — to samo słowo, co pod Synajem (w. 19): tam prosili, by Bóg przestał mówić; wysłuchani zostali inaczej, niż chcieli.

²⁴⁶ **tn** Ag 2:6 — prorok pocieszający budowniczych drugiej świątyni. „OBIECAŁ” — wstrząs jako obietnica, nie groźba: po ostatnim wstrząsie zostaje tylko to, czego wstrząsnąć się nie da (w. 27); „jeszcze RAZ” — znów słowo ἅπαξ (hapax): nawet trzęsienie świata Bóg robi raz.

²⁴⁷ **tn** Egzegeza dwóch słów proroka — jak przy „dziś” (4:7-8): „jeszcze raz” znaczy „ostatni raz”. „Przeniesienie” (μετάθεσις, metathesis) — trzeci i ostatni ruch tego słowa: przeniesione kapłaństwo (7:12), przeniesiony Henoch (11:5), przeniesione wszystko, co stworzone — przenosiny, nie unicestwienie, ręką Tego, który przenosi swoich. „Aby TRWAŁY” — nić trwania (μένω, menō: 1:11; 7:3.24; 10:34; 13:1.14): przesiew świata robi się po to, żeby zostało to, co trwa.

²⁴⁸ **tn** „Miejmy wdzięczność” — po grecku dosłownie „miejmy ŁASKĘ” (χάρις, charis znaczy jedno i drugie): wdzięczność to łaska odbita z powrotem. „Służmy” (λατρεύω, latreuō) — słowo służby przybytku (8:5; 9:9): cała liturgia cieni wraca jako nasza rzeczywistość; „jak Mu się podoba” — rodzina Henocha (11:5-6); „z bogobojnością” — ostatnie ogniwo nici εὐλάβεια (eulabeia) (5:7; 11:7): ta sama cześć, z którą modlił się Syn i budował Noe.

²⁴⁹ **tn** Pwt 4:24 — z mowy o zazdrosnej miłości przymierza. Ogień, który płonął na tamtej górze (w. 18), nie zgasł na Syjonie — zmieniło się nasze miejsce wobec niego: już nie z daleka i nie w przerażeniu Mojżesza, lecz z bogobojnością domowników. Bóg nie złagodził między górami — to nas przeniesiono.

13¹ Miłość braterska niech trwa.²⁵⁰ **2** Nie zapominajcie o miłości do obcych — przez nią bowiem niektórzy, nie wiedząc o tym, ugościli aniołów.²⁵¹ **3** Pamiętajcie o więźniach — jakbyście byli współwięzieni; o krzywdzonych — bo i sami jesteście w ciele.²⁵² **4** Małżeństwo niech będzie we czci u wszystkich, a łoża nieskalane — rozpustników bowiem i cudzołożników będzie sądził Bóg.²⁵³ **5** Niech wasze postępowanie będzie wolne od miłości pieniędzy; poprzestawajcie na tym, co jest. On sam bowiem powiedział: „Nie porzucę cię ani cię nie opuszczę”,²⁵⁴ **6** tak że możemy śmiało mówić: „Pan moim pomocnikiem — nie będę się bał; co mi uczyni człowiek?”.²⁵⁵ **7** Pamiętajcie o waszych przewodzących — tych, którzy mówili wam słowo Boga; przypatrując się temu, jak zakończyła się ich droga, naśladowajcie ich wiarę.²⁵⁶ **8** Jezus Chrystus wczoraj i dziś ten sam — i na wieki.²⁵⁷ **9** Nie dajcie się unosić różnorodnym i obcym naukom: dobrze bowiem, aby serce było umacniane łaską — nie pokarmami, które nie pomogły tym, co według nich postępują.²⁵⁸ **10** Mamy ołtarz, z którego nie mają prawa jeść ci, którzy służą przybytkowi.²⁵⁹ **11** Bo ciała tych zwierząt, których krew arcykapłan wnosi za grzech do świątyni, palone są poza obozem.²⁶⁰ **12** Dlatego i Jezus — aby uświęcić lud przez własną krew — cierpiał poza bramą.²⁶¹ **13** Wyjdźmy więc do Niego poza obóz, niosąc Jego zniewagę,²⁶¹

²⁵⁰ **tn** Trzy słowa po grecku — najkrótszy werset księgi, a w nim jej wielkie słowo: „niech TRWA” (μένω, menō — 1:11; 7:24; 12:27): wśród rzeczy niewstrząsalnych, które mają pozostać po przesiewie, autor na pierwszym miejscu stawia miłość braterską. Po rozdziale 2 („nie wstydzisz się nazywać ich braćmi”) braterstwo nie jest tu metaforą — jest pokrewieństwem przez krew Pierworodnego.

²⁵¹ **tn** Po miłości braterskiej (φιλαδελφία, philadelphia) — miłość do obcych (φιλοξενία, philoxenia): ta sama miłość, szersze drzewi. „Ugościli aniołów, nie wiedząc” — Abraham pod dębami Mamre i Lot w bramie Sodomy (Rdz 18–19): obaj nakrywali do stołu, zanim wiedzieli, komu. Cała pointa gościnności mieści się w „nie wiedząc” (por. Mt 25:35–40).

²⁵² **tn** „Współwięzieni” — wyobrażnia solidarności, którą już raz okazali (10:34); „krzywdzonych” (κακούχοιμενοι, kakouchoumenoi) — dokładnie słowo o tułaczach wiary z 11:37: ci z galerii mają dziś adresy i sygnatury spraw. „Sami jesteście w ciele” — nie: „to i was może spotkać”, lecz głębiej: jedno ciało czuje razem.

²⁵³ **tn** „Nieskalane” (ἀμίαντος, amiantos) — to samo słowo, którym opisany jest Arcykapłan (7:26): czystość małżeńskiego łoża nosi w tym liście przymiotnik Chrystusa. „Będzie sądził Bóg” — tam, gdzie ludzki wzrok nie sięga i ludzki sąd nie zagląda.

²⁵⁴ **tn** W greckim zdaniu Boga piętrzy się PIĘĆ przeczeń — najmocniejsze „nie” Starego Testamentu (składanka obietnic z Pwt 31:6.8 i Joz 1:5, danych na progu ziemi obiecanej). „Nie opuszczę” (ἐγκαταλείπω, enkataleipō) — to samo słowo, którym 10:25 nazwało porzucanie zgromadzenia i którym woła Ps 22:2 („czemuś mnie opuścił”): czego Bóg przysięga nie zrobić nam — nie róbmy braciom. Wolność od pieniędzy nie stoi tu na pogardzie do rzeczy, lecz na obecności Osoby: kto ma Nieopuszczającego, może poprzestać na tym, co jest.

²⁵⁵ **tn** Ps 118:6 wg LXX — z psalmu paschalnego Hallelu (śpiewanego także przy Wieczery — Mk 14:26). Struktura dialogu: On mówi „nie porzucę” (w. 5) — my odpowiadamy psalmem. „Pomocnik” (βοηθός, boēthos) — rodzina pomocy-na-krzyk z 2:18 i 4:16: ostatni raz brzmi ten dzwon.

²⁵⁶ **tn** „Przewodzący” (ἡγούμενοι, hēgoumenoi) — trzykrotna rama zakończenia (ww. 7.17.24); ci tutaj to pokolenie założycieli — „mówili wam słowo” (czas przeszły; może ci od 2:3). „Kres ich drogi” (ἐκβάσις, ekbasis — wynik, jak wyjście z rachunku): u niektórych zapewne męczeński (por. 12:47); wspólnota ma swoją lokalną dogrywkę rozdziału 11 — „naśladowajcie” jak 6:12.

²⁵⁷ **tn** Klamra całej księgi w jednym zdaniu bez czasownika: „TY JESTEŚ TEN SAM” mówił psalm o Stwórcy, który przeżyje niebiosy (1:12) — teraz to samo wyznanie nosi imię: Jezus Chrystus. „Dziś” — to samo „dziś”, które psalm 95 trzymał otwarte (3:7–4:7); „wczoraj” — dni Jego ciała (5:7). Przewodzący odchodzą (w. 7) — Ten zostaje; dlatego następny werset może ostrzec przed nowinkami.

²⁵⁸ **tn** „Nie dajcie się UNOSIĆ” — znów prąd znoszący łódź (jak 2:1): nauki „różnorodne i obce” działają jak dryf, nie jak szturm. „Umacniane” (βεβαίωω, bebaioō) — rodzina niewzruszonej gwarancji (2:2–3; 6:19): serce kotwicz się łaską; „pokarmy” — spory o menu kultowe i przepisy stołu (por. 9:10); „nie pomogły” — echo 4:2: tamtym nie pomogło słowo bez wiary, tym — pokarmy bez łaski.

²⁵⁹ **tn** Zdanie-zagadka, celowo niedomknięte: czym jest „nasz ołtarz” — krzyżem? Chrystusem samym? stołem Wieczery? Autor zostawia otwarte; pewne jest „MAMY” (jak 4:14; 8:1; 10:19): odwrócenie ról — ci, którzy służą cieniem (8:5), nie mają wstępu do stołu rzeczywistości. I znów czas teraźniejszy „służą” — świątynny dym jeszcze idzie w górę, gdy te słowa są pisane.

²⁶⁰ **tn** Przepis Jom Kippur (Kpł 16:27): ofiary, których krew weszła do samego wnętrza, ciałem płonęły NA ZEWNĄTRZ, za obozem. Sama topografia była prorocstwem: im głębiej krew, tym dalej za bramę ciało.

²⁶¹ **tn** Trzykrotne „poza”: ciała za obozem (w. 11), Jezus za bramą (w. 12 — Golgota leżała poza murami, J 19:20), my — za obóz (w. 13). Po całej księdze o WCHODZENIU (do odpoczynku, za zasłonę, do świątyni) ostatnie wezwanie brzmi: WYJDŹMY — bo od 10:19–20 wejście do świątyni i wyjście za bramę to ta sama strona zasłony. „Niosąc jego zniewagę” — nie domknięta: zniewagi wasze (10:33), zniewaga Chrystusa jako skarb Mojżesza (11:26), Jego zniewaga na naszych ramionach (tu).

¹⁴ nie mamy tu bowiem trwającego miasta, ale szukamy tego przyszłego.²⁶² ¹⁵ Przez Niego więc składamy Bogu nieustannie ofiarę chwały — to jest owoc warg wyznających Jego imię.²⁶³ ¹⁶ A nie zapominajcie o czynieniu dobra i o wspólnocie darów — bo w takich ofiarach Bóg ma upodobanie.²⁶⁴

PASTERZ WIELKI OWIEC — I ŁASKA (13:17–25)

¹⁷ Słuchajcie waszych przewodzących i ustępujcie im — oni bowiem czuwają nad waszymi duszami jako ci, którzy zdadzą słowo;²⁶⁵ aby czynili to z radością, a nie wzdychając — bo to byłoby wam bez pożytku. ¹⁸ Módlcie się za nas; jesteśmy bowiem przekonani, że mamy dobre sumienie — pragnąc we wszystkim dobrze postępować.²⁶⁶ ¹⁹ A tym usilniej proszę, byście to czynili — abym tym szybciej został wam przywrócony. ²⁰ A Bóg pokoju, który wyprowadził z martwych wielkiego Pasterza owiec — we krwi wiecznego przymierza — naszego Pana Jezusa,²⁶⁷ ²¹ niech was wyposaży we wszystko, co dobre, ku pełnieniu Jego woli — czyniąc w nas to, co miłe przed Jego obliczem, przez Jezusa Chrystusa. Jemu chwała na wieki. Amen.²⁶⁸ ²² Proszę zaś was, bracia: znieście to słowo zachęty — przecież napisałem wam krótko.²⁶⁹ ²³ Wiedźcie, że nasz brat Tymoteusz został uwolniony; jeśli przybędzie wkrótce, zobaczę was razem z nim.²⁷⁰ ²⁴ Pozdrówcie wszystkich waszych przewodzących i wszystkich świętych. Pozdrawiają was ci z Italii.²⁷¹ ²⁵ Łaska z wami wszystkimi.²⁷²

²⁶² **tn** Ostatni węzeł dwóch nici: MIASTA (z fundamentami — 11:10; przygotowane — 11:16; Syjon — 12:22; przyszłe — tu) i TRWANIA (μένουσιν, menousan): jedyne trwale miasto nie jest stąd — więc wychodzenie za obóz nie jest bezdomnością, jest kierunkiem. „Szukamy” — jak tamci przybysze „szukali ojczyzny” (11:14): list kończy się w ich namiotach.

²⁶³ **tn** „Ofiara chwały” — kategoria z Tory (Kpł 7:12; por. Ps 50:14.23), jedyna, która przechodzi na nowy ołtarz. „Owoc warg” — Oz 14:3 wg LXX: „oddamy owoc naszych warg” (w hebrajskim: „cielce naszych warg”!) — prorok na długo przed tym listem wiedział, że wargi mogą zastąpić cielce. „Nieustannie” (διὰ παντός, dia pantos) — słowo o nieprzerwanej służbie kapłanów w przybytku (9:6): tamta liturgia bez przerw przenosi się na usta ludu; „wyznających” — rodzina „wyznania” (3:1; 4:14; 10:23).

²⁶⁴ **tn** Trzy ofiary nowego ołtarza: chwała (w. 15), czynienie dobra, „wspólnota darów” (κοινωνία, koinōnia — dzielenie się, także dobrami materialnymi; por. 10:33-34). „Ma upodobanie” — rodzina Henocha (11:5-6) i finału (12:28): podobać się Bogu można wargami, rękami i portfelem — to trzeci ołtarz listu.

²⁶⁵ **tn** „Zdadzą słowo” — dokładnie fraza z 4:13 („Ten, przed którym stanie nasze słowo”): przewodzący staną w tym samym miejscu co wszyscy, tyle że z rachunkiem za cudze dusze — stąd „czuwają” (ἀγρυπνέω, agrypneō — nie dosypiają). Posłuch ma tu uzasadnienie pastoralne, nie władcze: wzdychający pasterz to strata dla owiec; a miarę przewodzenia podał w. 7 — tacy, których wiarę da się naśladować.

²⁶⁶ **tn** Autor wychodzi zza kazania: „módlcie się za nas”. „Dobre sumienie” — sumienie po przejściach rozdziałów 9–10: oczyszczone (9:14), pokropione (10:22) — jedyny tytuł do prośby o modlitwę, jaki podaje.

²⁶⁷ **tn** Jedyna wprost wypowiedziana wzmianka zmartwychwstania w całym liście — i to słowami Izajasza o Mojżeszu: „gdzie jest Ten, który wyprowadził Z MORZA pasterza owiec?” (Iz 63:11 wg LXX) — z morza → z martwych: nowy Mojżesz przeprowadzony przez głębszą wodę, i to „we krwi wiecznego przymierza” (por. Za 9:11: „przez krew twojego przymierza uwolniłem twoich więźniów”). „Pasterz owiec WIELKI” — jak „kapłan wielki” (10:21): sztyk hebrajski, tytuł na końcu; i jak w Lb 35:25 — wszystko wisiało na życiu wielkiego kapłana: ten żyje.

²⁶⁸ **tn** „Niech was WYPOSAŻY” (καταρτίζω, katartizō) — trzeci akord jednego czasownika: ciało przygotowane Synowi (10:5), wieki przygotowane słowem (11:3), wy — wyposażeni w dobro: ta sama ręka pracuje od stworzenia po tę modlitwę. „Ku pełnieniu jego woli” — jak Wchodzący na świat: „oto przychodzę, aby czynić twoją wolę” (10:7-9); i ciche przejście zaimka: „niech WAS wyposaży... czyniąc w NAS” — autor wchodzi pod własne błogosławieństwo. **tc** Baza czyta „na wieki”, większość rękopisów — „na wieki wieków”.

²⁶⁹ **tn** „Słowo zachęty” (λόγος τῆς παρακλήσεως, logos tēs paraklēseōs) — tak nazywano synagogalną homilię (dokładnie tym zwrotem prosił Pawła w Dz 13:15!): autor sam odpowiada gatunek swojego dzieła — to kazanie posłane w kopercie listu. „Napisałem krótko” — po trzynastu rozdziałach; humor autorów natchnionych bywa niedoceniany.

²⁷⁰ **tn** Jedyne współczesne imię w liście: Tymoteusz — najpewniej ten Pawłowy, „uwolniony” (z więzienia?). To zdanie od starożytności karmi pytanie o autora: krąg Pawła — na pewno; sam Paweł — wątpliwe (2:3: autor słyszał ewangelie z drugiej ręki — inaczej niż Ga 1:12). Najuczciwiej powiedział Orygenes: „kto napisał ten list, wie sam Bóg”.

²⁷¹ **tn** „Ci z Italii” — najpewniej Italczycy przebywający poza domem i pozdrawiający swoich: wtedy list wędruje DO Italii — może do Rzymu, gdzie najwcześniej go znano i cytowano (list Klemensa, ok. 96 r.). Trzecia wzmianka „przewodzących” domyka ramę (ww. 7.17).

²⁷² **tn** Ostatnie słowo księgi — „łaska”: ta, do której tronu list zapraszał (4:16), która umacnia serce (13:9) i którą odbija

GLOSARIUSZ — SŁOWA KLUCZE KSIĘGI

- κρείττων** (*kreittōn*) (G2909) — lepszy · ww. 1:4 — SŁOWO-KLUCZ listu (13×: 1:4; 6:9; 7:7.19.22; 8:6 2×; 9:23; 10:34; 11:16.35.40; 12:24) — rezerwacja wyłączenia: „lepszy” TYLKO dla κρείττων; πλείων (11:4) będzie „większy”
- κληρονόμος / κληρονομέω** (*klēronomos / klēronomeō*) (G2818 / G2816) — dziedzic / odziedziczyć · ww. 1:2 / 1:4, 1:14 — klamra rozdziału 1: dziedzic wszystkiego → odziedziczył imię → dziedziczący zbawienie; rodzina wróci w 6:12.17; 9:15; 11:7-9; 12:17
- μέτοχος** (*metochos*) (G3353) — towarzysz · ww. 1:9 — most: 3:1 (towarzysze powołania), 3:14 (towarzysze Chrystusa), 6:4 (towarzysze Ducha), 12:8 — jedno słowo przez całą księgę; pokrewny CZASOWNIK μετέχω oddawany kontekstowo (2:14 „stał się uczestnikiem”; 5:13; 7:13)
- leitourgós / λειτουργικός** (*leitourgós / leitourgikos*) (G3011 / G3010) — sługa / służebny · ww. 1:7 / 1:14 — słowo posługi świątynnej; wróci o Chrystusie w 8:2 — inne niż θεράπων (3:5, o Mojżeszu)
- διαφορότερος** (*diaphorōteros*) (G1313) — znakomitszy · ww. 1:4 — ten sam stopień wyższy wróci w 8:6 (znakomitsza służba) — most
- ὑπόστασις** (*hypostasis*) (G5287) — istota (1:3) / podstawa (3:14) · ww. 1:3, 3:14 — 3× w liście: 1:3; 3:14; 11:1 — jednego polskiego słowa się nie da; mostem są przypisy wiążące (4 i 54); 11:1 planowo „podstawa”
- μένω / διαμένω** (*menō / diamenō*) (G3306 / G1265) — trwać · ww. 1:11 — nić księgi: 7:3.24; 10:34; 12:27; 13:1.14 — to, co trwa, wobec tego, co przemija
- ὁ αὐτός** (*ho autos*) (G846) — ten sam · ww. 1:12 — wróci w 13:8 „Jezus Chrystus... ten sam” — klamra całego listu
- σωτηρία** (*sōtēria*) (G4991) — zbawienie / ocalenie (11:7) · ww. 1:14, 2:3.10, 5:9, 6:9, 9:28, 11:7 — rozjazd celowy TYLKO w 11:7 (arka Noego — konkret ratunku; przypis 199); wszędzie indziej „zbawienie”
- πνεῦμα** (*pneuma*) (G4151) — wiatr (1:7) / duch (1:14) · ww. 1:7, 1:14 — jedno greckie słowo — psalm gra oboma znaczeniami; rozjazd celowy, przypis 14
- πρωτότοκος** (*prōtotokos*) (G4416) — Pierworodny · ww. 1:6 — wróci w 11:28 (pierworodni Egiptu) i 12:23 (kościół pierworodnych)
- οἰκουμένη** (*oikoumenē*) (G3625) — zamieszkały świat · ww. 1:6 — wróci w 2:5 („przyszły zamieszkały świat”) — nie mylić z αἰῶνες „wieki” (1:2) ani κόσμος
- αἰών** (*aiōn*) (G165) — wiek / wieki · ww. 1:2, 1:8 — 1:2 „uczynił wieki”; 1:8 „na wiek wieku”; ODRÓŻNIAĆ od εἰς τὸ διηνεκές (7:3; 10:1.12.14) — tam „nieprzerwanie”
- rodzina τελει- (τελειόω...)** (*telei- (teleiōō)*) (G5048) — rdzeń pełn-: uczynić pełnym / pełnia / pełny / dopełnienie · ww. 2:10, 5:9.14, 6:1, 7:11.19.28 — PROGRAMOWE: 2:10; 5:9.14; 6:1; 7:11.19.28; 9:9.11; 10:1.14; 11:40; 12:2.23 — przekłady rawą (doskonały/dojrzały); u nas jeden rdzeń, spójny z Jk τέλειος=pełny i 1 J τελειόω=dopełnić; w LXX τελείωσις = język WYŚWIĘCENIA kapłana (Wj 29; Kpł 8 — przypis 32)
- ἀρχηγός** (*archēgos*) (G747) — przewodnik · ww. 2:10 — most do 12:2 (przewodnik wiary); ten, kto idzie pierwszy i otwiera drogę
- μισθαποδοσία** (*misthapodosia*) (G3405) — odpłata · ww. 2:2 — w NT tylko Hbr: 2:2; 10:35; 11:26 (+ μισθαποδοτής 11:6 „ten, który odpłaca”) — most
- ὑποτάσσω** (*hypotassō*) (G5293) — poddać · ww. 2:5, 2:8 (4×) — gęste w 2:5-8 (Ps 8); nie używać „poddany” dla ἔνοχος (2:15 „podlegali”)
- γεύομαι** (*geuomai*) (G1089) — skosztować · ww. 2:9 — most do 6:4-5 (skosztowali daru i słowa)
- πειράζω / πειρασμός** (*peirazō / peirasmos*) (G3985 / G3986) — poddać próbie / próba · ww. 2:18 (2×) — rodzina πειρ- jak w Jk 1 (próba i kuszenie naraz); wróci 3:8; 4:15; 11:17.37
- ἱλάσκομαι** (*hilaskomai*) (G2433) — przebłaganie (dla przebłagania) · ww. 2:17 — spójnie z 1 J 2:2; 4:10

wdzięczność (12:28). Po wszystkich górach, zasłonach, przysięgach i ostrzeżeniach — na drogę wystarczą trzy słowa.
 tc Część rękopisów dodaje „Amen”.

- (ἱλασμός „przebłaganie”) — *most międzyksięgowy; ἱλαστήριον 9:5 „przebłagalnia”*
- σπέρμα** (sperma) (G4690) — *potomstwo · ww. 2:16 — domena: potomkowie Abrahama (tak też 11:11.18); w 1 J 3:9 „nasienie” — inna domena (metafora zrodzenia), rozjazd celowy na białej liście*
- βέβαιος / βεβαίω** (bebaios / bebaioō) (G949 / G950) — *niewzruszony / potwierdzić · ww. 2:2 / 2:3 — język prawnej gwarancji; rodzina wróci: 3:6.14; 6:16.19; 9:17; 13:9 — pilnować rdzenia w miarę możliwości*
- μερισμός** (merismos) (G3311) — *przydział (2:4) / rozdzielenie (4:12) · ww. 2:4 — to samo słowo wróci w 4:12 (rozdzielenie duszy i ducha) — rozjazd konieczny, odnotować przy 4:12*
- ἀρχιερεύς** (archiereus) (G749) — *arcykapłan · ww. 2:17 — pierwsze wystąpienie osi listu (17× w Hbr)*
- ἐπαισχύνομαι** (epaischynomai) (G1870) — *wstydząć się · ww. 2:11 — most do 11:16 (Bóg nie wstydzi się być nazywany ich Bogiem)*
- κατάπαυσις / καταπαύω** (katapausis / katapauō) (G2663 / G2664) — *odpoczynek / odpocząć (dać odpoczynek) · ww. 3:11.18; 4:1.3 (2×).5.10.11 / 4:4.8.10 — słowo bloku 3–4 (Ps 95 + Rdz 2:2 tym samym czasownikiem); odpoczynek OD WROGÓW po wejściu do ziemi (Pwt 12:9–10; Joz 21:44)*
- σαββατισμός** (sabbatismos) (G4520) — *odpoczynek szabatowy · ww. 4:9 — hapax — prawdopodobnie ukuty przez autora; przypis 64*
- παρρησία** (parrēsia) (G3954) — *śmiałość · ww. 3:6, 4:16 — spójnie z 1 J 2:28 itd. i Flm 8; w Hbr 4×: 3:6; 4:16; 10:19.35 — nić przywileju otwartych ust*
- ὁμολογία** (homologia) (G3671) — *wyznanie · ww. 3:1, 4:14 — most: 3:1; 4:14; 10:23 — „trzymać się wyznania”*
- θεράπων** (therapōn) (G2324) — *służebnik · ww. 3:5 — zaszczytny tytuł Mojżesza z Lb 12:7 LXX; INNE słowo niż λειτουργός „sługa” (1:7) i δοῦλος*
- κατασκευάζω** (kataskеuazō) (G2680) — *zbudować · ww. 3:3.4 (2×) — wróci 9:2.6 (urządzić przybytek) i 11:7 (arka)*
- ἀπειθεια / ἀπειθέω** (apeitheia / apeitheō) (G543 / G544) — *opór / stawić opór · ww. 4:6.11 / 3:18 — czynna odmowa dania się przekonać; ODRÓŻNIAĆ od παρακοή „nieposłuszeństwo” (2:2) i ἀπιστία „niewiara” (3:12.19)*
- ἀπιστία** (apistia) (G570) — *niewiara · ww. 3:12.19 — para z „oporem” 3:18–19 — dwie twarze tego samego*
- παραπικρασμός** (parapikrasmos) (G3894) — *bunt · ww. 3:8.15 (+ czasownik 3:16) — dosł. „roz-gorzknienie” (rodzina πικρός „gorzki” — Jk 3:11.14; Hbr 12:15 korzeń gorzkości); LXX tak oddała nazwę Meriba — przypis 49*
- προσεύχομαι** (proserchomai) (G4334) — *przystępować · ww. 4:16 — czasownik liturgiczny zbliżania się do ołtarza; most: 7:25; 10:1.22; 11:6; 12:18.22*
- ὑπόδειγμα** (hypodeigma) (G5262) — *przykład (4:11) / odwzór (8:5; 9:23) · ww. 4:11 — rozjazd planowany: tu moralny przykład, tam kopia-odwzór przybytku — odnotować przy 8:5*
- ὑστερέω** (hystereō) (G5302) — *spóźnić się (zostać w tyle) · ww. 4:1 — wróci w 12:15 — ta sama troska o pozostających w tyle*
- κατανοέω** (katanoeō) (G2657) — *przyjrzyć się uważnie · ww. 3:1 — wróci w 10:24 — najpierw wpatrzenie w Jezusa, potem wpatrzenie w siebie nawzajem*
- εὐλάβεια / εὐλαβέομαι** (eulabeia / eulabeomai) (G2124 / G2125) — *bogobojność / bogobojnie · ww. 5:7 — rodzina tylko Hbr w NT: 5:7; 11:7 (Noe); 12:28 — most; decyzja-crux przy 5:7*
- νοθρός** (nōthros) (G3576) — *ociężaly · ww. 5:11, 6:12 — tylko 2× w NT — oba tu: klamra nawiasu ostrzegawczego 5:11–6:12*
- ἅπαξ / ἐφάπαξ** (hapax / ephapax) (G530 / G2178) — *raz / raz na zawsze · ww. 6:4 / 7:27 — słowo-pieczęć drugiej połowy listu: ἐφάπαξ 7:27; 9:12; 10:10; ἅπαξ 6:4; 9:7.26–28; 10:2; 12:26–27*
- ἐπαγγελία** (epangelia) (G1860) — *obietnica · ww. 4:1, 6:12.15.17, 7:6 — 14× w liście; zawsze „obietnica”*
- μετάθεσις / μετατίθημι** (metathesis / metatithēmi) (G3331 / G3346) — *przeniesienie / przenieść · ww. 7:12*

- (2×) — *most*: 11:5 (*Henoch przeniesiony*); 12:27 (*przeniesienie rzeczy chwiejnych*); + ἀμετάθετος 6:17-18 „niezmienny”
- καταπέτασμα** (*katapetasma*) (G2665) — zasłona · ww. 6:19 — *most*: 9:3; 10:20 (zasłona = Jego ciało); język Kpł 16:2 LXX
- δεκάτη / δεκατόω / ἀποδεκατόω** (*dekātē / dekatoō / apodekatoō*) (G1181 / G1183 / G586) — dziesięcina / wziąć (dać) dziesięcinę · ww. 7:2.4.5.6.8.9 — oś 7:1-10
- εἰς τὸ διηνεκές** (*eis to diēnekēs*) (G1336) — nieprzerwanie · ww. 7:3 — PROGRAMOWE (*dysertacja Baylisa zweryfikowana*): 7:3; 10:1.12.14 — konsekwentnie ODRÓŻNIANE od εἰς τὸν αἰῶνα „na wiek”
- ὀρκωμοσία / ὄρκος** (*horkōmosia / horkos*) (G3728 / G3727) — przysięga · ww. 7:20.21.28 / 6:16.17 — oś 6:13-18 i 7:20-28
- διαθήκη** (*diathēkē*) (G1242) — przymierze · ww. 7:22 — pierwsze z 17 wystąpień; CRUX przymierze/testament czeka w 9:16-17 — tam decyzja
- ἀθέτης / ἀθετέω** (*athetēs / atheteō*) (G115 / G114) — uchylenie / uchylić · ww. 7:18 — termin prawny; *most*: 9:26 (uchylenie grzechu!) i 10:28 (kto uchylił Prawo)
- ἐντυγχάνω** (*entynchanoō*) (G1793) — wstawiać się · ww. 7:25 — żywe wstawiennictwo — por. Rz 8:34
- πρόκειμαι** (*prokeimai*) (G4295) — leżeć przed (nami) · ww. 6:18 — *most* wyścigu: 6:18 nadzieja przed nami; 12:1 bieg przed nami; 12:2 radość przed Nim
- μακροθυμία** (*makrothymia*) (G3115 / G3114) — cierpliwość / okazać cierpliwość · ww. 6:12 / 6:15 — spójnie z Jk 5:7-10 — czekająca cierpliwość Abrahama
- ὁσιος** (*hosios*) (G3741) — świątobliwy · ww. 7:26 — w LXX stały odpowiednik hebr. *chasid*; INNE słowo niż ἅγιος „święty”
- πληροφορία** (*plērophoria*) (G4136) — pełna pewność · ww. 6:11, 10:22 — *most* 6:11↔10:22; NIE należy do rodziny τελει- „pełni”
- τὰ ἅγια** (*ta hagia*) (G39) — świątynia (Święte / Święte Świętych w 9:2-3) · ww. 8:2, 9:8.12.24.25, 10:19 — dosł. „święte [miejsca]”; nazwy sal w 9:2-3 wielką literą
- λατρεύω / λατρεία** (*latreuō / latreia*) (G3000 / G2999) — pełnić służbę / służba (Boża) · ww. 8:5, 9:1.6.9.14 — służba kultyczna; wróci 10:2; 12:28; 13:10
- συνειδήσις** (*syneidēsis*) (G4893) — sumienie · ww. 9:9.14, 10:2.22 — oś rozdz. 9–10: dokąd nie sięgała krew zwierząt; wróci 13:18
- ῥαντίζω / ῥαντισμός** (*rhantizō / rhantismos*) (G4472 / G4473) — pokropić / pokropienie · ww. 9:13.19.21, 10:22 — *most* do 12:24 (krew pokropienia); ryty: Wj 24; Lb 19; Kpł 14
- ἐγκαينίζω** (*enkainizō*) (G1457) — zainaugurować · ww. 9:18 — otworzyć jako nowe (stąd Chanuka); *most* do 10:20 (nowa i żywa droga)
- μεσίτης** (*mesitēs*) (G3316) — pośrednik · ww. 8:6, 9:15 — por. czasownik 6:17; wróci 12:24
- παλαιός** (*palaioō*) (G3822) — zestarzeć (uczynić przestarzałym) · ww. 8:13 (2×) — MOST do 1:11 (niebiosa zestarzeją się jak szata) — stare przymierze dzieli los starego stworzenia
- ἀμελέω** (*ameleō*) (G272) — zaniedbać · ww. 8:9 — MOST do 2:3 (jeśli zaniedbamy tak wielkie zbawienie) — zaniedbanie za zaniedbanie
- ἱλαστήριον** (*hilastērion*) (G2435) — przebłagalnia · ww. 9:5 — *kapporet* — wieko arki (Kpł 16:14-15); rodzina ἱλασ- (2:17; 8:12 ἱλεως); por. Rz 3:25
- λύτρωσις / ἀπολύτρωσις** (*lytrōsis / apolytrōsis*) (G3085 / G629) — odkupienie · ww. 9:12 / 9:15 — wykup jeńca/niewolnika; 11:35 ἀπολύτρωσις „uwolnienie”
- ἄμωμος** (*amōmos*) (G299) — bez skazy · ww. 9:14 — kwalifikacja zwierząt ofiarnych (Kpł 1:3 LXX ἄμωμον) — zweryfikowane lokalnie
- σκιά** (*skia*) (G4639) — cień · ww. 8:5, 10:1 — para z υπόδειγμα „odwzór” (8:5; 9:23) i ἀντίτυπος „odbicie” (9:24) — słownik kopii

- εὐαρεστέω** (*euarestēō*) (G2100) — podobać się (Bogu) · ww. 11:5.6 — *nić finału*: 12:28 (*εὐαρέστος*); 13:16.21 — z LXX Rdz 5:24 o Henochu
- ὀνειδισμός** (*oneidismos*) (G3680) — zniewaga · ww. 10:33, 11:26 — *nić*: zniewagi wasze (10:33) — zniewaga Chrystusa skarbem Mojżesza (11:26) — *Jego zniewaga niesiona poza obóz* (13:13)
- παιδεία** (*paideia*) (G3809) — karcenie · ww. 12:5-11 (rodzina) — *wychowawcze karcenie ojca* (Prz 3:11-12; Pwt 8:5) — *to samo tło co Jk 1:2-4*
- πόλις** (*polis*) (G4172) — miasto · ww. 11:10.16 — *nić*: miasto z fundamentami (11:10) — *przygotowane* (11:16) — *Syjon* (12:22) — *przyszłe* (13:14)
- καταρτίζω** (*katartizō*) (G2675) — przygotować (wyposażyć) · ww. 11:3 — MOST: 10:5 (*ciało mi przygotowałeś*) — 11:3 (*wieki przygotowane słowem*) — 13:21 (*niech was wyposaży w dobro*)
- ἡγούμενοι** (*hēgoumenoi*) (G2233) — przewodzący · ww. — — 13:7.17.24 — *trzykrotna rama zakończenia*
- ξένος / παρεπίδημος** (*xenos / parepidēmos*) (G3581 / G3927) — obcy / przybysz · ww. 11:13 — *słowa Abrahama z Rdz 23:4 LXX (πάροικος καὶ παρεπίδημος); por. 1 P 2:11*

O TYM WYDANIU

Ten przekład ma jeden cel nadrzędny: pomóc lepiej poznać Boga przez uważne słuchanie tego, co On mówi w swoim Słowie. Dlatego trzymamy się litery oryginału — jego szyku, obrazów i chropowatości — a dosłowności nie zgadujemy, tylko sprawdzamy testami zrozumienia; tam, gdzie litera naprawdę myli, przypis ° mówi to samo prościej. Każdy trudny wybór ma przypis z uzasadnieniem i źródłem; tam, gdzie greka dopuszcza więcej niż jedno odczytanie, pokazujemy warianty, zamiast rozstrzygać za czytelnika. Stąd nazwa: otwarty — każda decyzja jest jawna, a całość na wolnej licencji.

Widać to już w tytułach ksiąg: podajemy je tak, jak brzmią w tekście greckim — „Jakuba”, „Jana”, „Do Hebrajczyków”. Nie dopisujemy „świętego” nie z braku szacunku dla autorów, ale dlatego, że w Nowym Testamencie to imię należy do wszystkich wierzących: „Pozdrówcie wszystkich waszych przewodzących i wszystkich świętych” (Hbr 13:24) — przewodzących wymieniono osobno, obok nich. A sam Jakub przedstawia się w pierwszym zdaniu jako „sługa” (Jk 1:1).

W tym przekładzie tłumaczy sztuczna inteligencja; człowiek prowadzi warsztat i redaguje. Nie znaczy to, że „wrzucono tekst do czatu” — praca nad każdym werselem to synteza dorobku pokoleń biblistów: tekstu krytycznego SBLGNT, morfologii i składni (MACULA, STEP Bible), leksykonów LSJ i Abbott-Smith, Septuaginty i tekstu hebrajskiego przy cytatach ze Starego Testamentu. W tej pracy maszyna jest dokładniejsza niż człowiek: sprawdza w źródłach każde słowo, nie męczy się, widzi naraz całą księgę i księgi obok niej — powroty tego samego greckiego słowa i echa Starego Testamentu — a argumenty waży bez przywiązania do szkoły czy tradycji. Ponieważ AI potrafi też zmyślać, każde twierdzenie w przypisie ma sprawdzalne źródło, a tekst przechodzi kolejne rundy kontroli, z testami zrozumienia na osobnym modelu łącznie. Człowiek ustala zasady, czyta, kwestionuje i decyduje, kiedy tekst jest gotowy — i za niego odpowiada.

Ten przekład stoi na pracy pokoleń — kopistów, wydawców tekstu krytycznego, leksykografów, tłumaczy i tych, którzy udostępnili swoje zbiory za darmo — oraz na wspólnocie, w której czytamy Pismo razem. Jeśli coś jest tu dobre, jest dobre cudzą pracą, którą zebraliśmy.

Granice nazywamy wprost: zespół jest mały, recenzji naukowej nie było, a przypisy nie zastąpią wspólnoty ani nauczycieli. Pełny zapis decyzji tłumacza, grecki tekst werselem po wersecie i wydanie czytelnicze — na stronie wydania. Przekład jest otwarty także na czytelników: jeśli coś zgrzyta albo masz lepsze rozwiązanie — napisz: redakcja@przekladotwarty.pl.

Kolofon. Tekst grecki: SBL Greek New Testament © 2010 Society of Biblical Literature i Logos Bible Software (CC BY 4.0). Dane językowe: MACULA Greek Linguistic Datasets © Biblica, Inc. (CC BY 4.0); STEP Bible (www.STEPBible.org), Tyndale House Cambridge (CC BY 4.0). Leksykony LSJ i Abbott-Smith — domena publiczna. Septuaginta: wyd. H. B. Swete (domena publiczna). Biblia Hebrajska: Open Scriptures Hebrew Bible / WLC (CC BY 4.0). Przekład i przypisy: CC BY-SA 4.0.